

Vrijeme je novac ili kreativno-edukativne aktivnosti u muzeju Grada Rijeke i u kontekstu suradnje s osnovnim školama

Kraus, Tajana

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:897927>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Dvopredmetni preddiplomski i diplomski studij povijesti i povijesti umjetnosti

Tajana Kraus

VRIJEME JE NOVAC

ILI

**KREATIVNO – EDUKATIVNE AKTIVNOSTI U MUZEJU GRADA RIJEKE I U
KONTEKSTU SURADNJE S OSNOVNIM ŠKOLAMA**

Diplomski rad

Mentor: Prof. dr. sc. Julija Lozzi-Barković

Komentor: Dr.sc. Danko Dujmović, postdoktorant

Rijeka, lipanj 2017.

Sažetak

U posljednje se vrijeme vrlo značajno mijenja uloga muzejske institucije i prakse, a isto se tako mijenjaju i glavni zadaci suvremenog nastavnog procesa, unutar jedne od ključnih odgojno-obrazovnih ustanova današnjice, naime, one školske. Na taj se način obje dotaknute institucije sa svojim programima danas nastoje približiti svakom pojedincu i time kod njega nadalje potaknuti razvoj upravo onih kognitivnih, motornih i afektivnih vještina te sposobnosti putem kojih bi on potom samostalno djelovao u stjecanju i izgrađivanju vlastitog cjeloživotnog znanja. Takvim institucijama ujedno pripada i Muzej grada Rijeke. Naime, on je kroz svoj program kreativno-edukativnih aktivnosti, što su istovremeno bile uklopljene unutar izložbe *Vrijeme je novac*, a koja je bila organizirana i postavljena od 19. prosinca 2017. godine do 9. ožujka 2017. godine, prije svega nastojao kod djece predškolskog uzrasta, kao i kod učenika osnovnih škola potaknuti razvoj takvih vještina te sposobnosti. Cilj ovoga rada, kao i istraživanja uklopljenog unutar njega, jest vidjeti kakva je zapravo korisnost, ali i kvaliteta kreativno-edukativnih aktivnosti, provedenih upravo u svrhu razvoja prije navedenih vještina te sposobnosti. To se učinilo evaluacijom anketnih upitnika što su ih ispunili učenici osnovnih škola, a koji su istodobno bili i sudionici tih istih kreativno-edukativnih aktivnosti. Na kraju je rada, kao i samog istraživanja, iznijeta analiza onih vještina i sposobnosti čiji su razvoj dotaknute aktivnosti kod učenika najviše potaknule te unutar kojih dijelova i faza pojedinih aktivnosti su one pritom bile istaknute. Među njima je naglasak ipak na onim kognitivnim oblicima.

KLJUČNE RIJEČI: muzejska institucija, školska ustanova, kreativno-edukativni program, likovno-kreativne radionice, stručno vodstvo, odgoj, obrazovanje, kognitivne vještine.

Sadržaj

Uvod	8
Poglavlje prvo.	10
Potpoglavlje prvo. Uvod.....	10
Potpoglavlje drugo. Kratka povijest muzeja.....	11
Potpoglavlje treće. Suvremeni i reformirani muzej.	13
Potpoglavlje četvrto. Pojam <i>muzeja</i> i prvi oblici zbirke u hrvatskoj prošlosti. Suvremeni muzej u Hrvatskoj.....	16
Poglavlje drugo.	19
Potpoglavlje prvo. Uvod. Povijesni put prema suvremenom načinu učenja i poučavanja. Suvremeni način učenja i poučavanja.	19
Potpoglavlje drugo. Povijest i suvremeni načini učenja i poučavanja u Hrvatskoj.....	25
Potpoglavlje treće. Suvremeni načini učenja i poučavanja te muzejska institucija. Suvremeni načini učenja i poučavanja u Hrvatskoj te muzejska institucija.	27
Poglavlje treće.	31
Potpoglavlje prvo. Uvod. Muzej grada Rijeke. Izložba <i>Vrijeme je novac</i> i njezin kreativno-edukativni program.....	31
Potpoglavlje drugo. Radionice <i>Kovanja novca i medalja u Muzeju grada Rijeke</i> . Detaljan pregled njihove pripreme i organizacije, zatim njihovih karakteristika i pojedinih specifičnosti, kao i načina njihova provođenja te u konačnici završetka njihova odvijanja.	34
1. Planiranje i opis kreiranog programa.....	34
1.1. Prvi interaktivni i edukacijski proces pod nazivnom <i>Pusti otok</i>	38
1.2. Drugi interaktivni i edukacijski proces tijekom kojega sudionici sudjeluju u opisivanju i tumačenju sadržaja na 3D modelima izloženih muzejskih predmeta, a koji su pritom namijenjeni slijepim i slabovidnim osobama.....	40
2. Cilj <i>stručnih vodstava</i> i <i>likovno-kreativnih radionica</i>	41

3. Ishodi <i>stručnih vodstava i likovno-kreativnih radionica</i>	42
4. Načini uspostave komunikacije i obavještavanje osnovnih škola i vrtića o odvijanju <i>stručnih vodstava i likovno-kreativnih radionica</i> . Organizacija, provedba i načini realizacije kreiranog programa. Pojedine karakteristike i specifičnosti.	43
5. Zaključna razmatranja o odvijanju <i>stručnih vodstava i likovno-kreativnih radionica</i>	47
6. Anketni upitnik za učenike osnovnih škola (Prilog 4).	49
7. Važnost svih prethodno spomenutih radioničkih aktivnosti s posebnim naglaskom na njihov doprinos u kontekstu razvijanja pojedinih kognitivnih te ostalih vještina kod učenika osnovnih škola.	51
7.1. Razvijanje kognitivnih vještina kod učenika osnovnih škola.	51
7.2. Razvijanje ostalih vještina i sposobnosti kod učenika osnovnih škola.	56
Zaključak istraživanja i rada	61
Bibliografija	64
Web stranice	70
PRILOG 1	73
PRILOG 2	77
PRILOG 3	81
PRILOG 4	92
PRILOG 5	94

Uvod

U posljednje vrijeme dolazi do vrlo značajnih promjena na određenim područjima ljudske djelatnosti i razvoja. Na taj se način velike izmjene odvijaju u poimanju funkcije muzeja i same muzejske prakse, kao i u načinu djelovanja tih kulturno-umjetničkih institucija. Naime, razvija se i oblikuje novi i reformirani tip muzeja, koji pak nastoji što više postati participativnim oblikom muzejske institucije u današnjem društvu. To znači da želi poslužiti izgradnji identiteta određene zajednice, a putem predmeta baštine iz svojih zbirki te koristeći se pritom, između ostalog, i višestrukim mogućnostima što ih pružaju suvremene tehnologije, istovremeno komunicirati određene poruke i tako uspostaviti dijalog s raznovrsnim kulturama i društvenim skupinama. Također, kroz svoje izložbe želi problematizirati i suvremene događaje u društvu te prilikom toga ponuditi mogućnost rasprave o njima na razini koja bi bila prihvatljiva različitim društvenim slojevima. No, na sličan se način važne promjene zbivaju i prilikom formiranja glavnih zadataka suvremenog nastavnog procesa unutar ključnih odgojno-obrazovnih institucija, tj. školskih ustanova, kao i tijekom oblikovanja točno određenih metoda u svrhu ostvarivanja tih zadataka. To, naime, podrazumijeva razvoj i oblikovanje novih metoda učenja i poučavanja koje svoju potpunu primjenu doživljavaju upravo u školama. Njihov cilj nadalje postaje usmjeravanje na svakog pojedinog učenika, kao i njegov način učenja te pritom poticanje aspekata kreativnosti, inoviranja, problematiziranja, kritičkog mišljenja i istraživačkog principa, i to upravo u svrhu njegovog što aktivnijeg i kvalitetnijeg sudjelovanja u današnjem globalnom te postindustrijskom društvu. U konačnici, su sve te promjene, uz detaljno izneseni pregled povijesnog razvitka, kao i istaknutih karakteristika te pojedinih specifičnosti dotaknutih institucija, nadalje puno detaljnije opisane u prvom te drugom poglavlju ovoga rada. Tu su ujedno doneseni kratki osvrti povijesnog razvoja i specifičnih obilježja te pojedinih značajnih promjena dotaknutih institucija u Hrvatskoj.¹

¹ Pritom su iznesene činjenice unutar prvog poglavlja adekvatno potkrijepljene literaturom od koje najvećim dijelom korištena upravo ona od strane Ive Mareovića te André Gob i Noémie Drouguet, dok su iznesene činjenice unutar drugog poglavlja adekvatno potkrijepljeni literaturom od koje su pak najviše korišteni raznovrsni stručni tekstovi iz zbornika radova sa skupova muzejskih pedagoga iz 2004., 2006., 2007. i 2010. godine. O tome više u: *Prvo poglavlje i Drugo poglavlje te Bibliografija*.

Ipak, vidljivo je kako zajednički cilj svih tih izmjena postaje upravo sve veće usmjeravanje i približavanje dotaknutih institucija pojedincu, kao i njegovim potrebama. To također uključuje i značajno poticanje razvoja, kao i međusobno prožimanje svih onih kognitivnih, motornih, i afektivnih vještina i sposobnosti kod pojedinca, a putem kojih bi on potom bio u mogućnosti samostalno se pripremati, zatim djelovati i vježbati u svrhu postepenog stjecanja te izgrađivanja vlastitog cjeloživotnog znanja. No, iako se danas nastoje uspješno provoditi nastavni procesi koji bi promicali takve ciljeve, njihova primjena unutar većine suvremenih hrvatskih škola nije u potpunosti usavršena, nego je većim djelom prisutna upravo unutar pojedinih djelatnosti te aktivnosti muzejskih institucija u Hrvatskoj. Naime, oni se kroz svoje raznovrsne kreativne i edukativne programe danas sve više počinju služiti različitim suvremenim metodama poučavanja i tehnikama učenja, i to upravo kako bi prije svega potaknuli promicanje prije navedenih ciljeva, kao i inovativniji te što dinamičniji pristup učenju kod svakog pojedinaca. Jedna od muzejskih institucija, a koja u tu svrhu na isti način koristi raznovrsne aktivnosti organiziranih unutar jednog od kreativnih i edukativnih programa, jest Muzej grada Rijeke. Naime, kreativni se i edukativni program tog muzeja, kao i pojedine aktivnosti unutar njega, provodio u sklopu izložbe *Vrijeme je novac* postavljene pak u razdoblju od 19. prosinca 2017. godine pa sve do 9. ožujka 2017. godine, a pritom je prvenstveno bio namijenjen djeci predškolskog uzrasta te učenicima osnovnih škola. No, upravo je među učenicima osnovnih škola, koji su nužno prije toga sudjelovali u pojedinim aktivnostima unutar tog istog kreativnog i edukativnog programa, provedeno važno istraživanje, i to u obliku njihovog ispunjavanja anketnih upitnika, a kojima se pak evaluirala kvaliteta, kao i korisnost pojedinih aktivnosti u funkciji provođenja te unaprjeđivanja prije već navedenih ciljeva. Ipak, sam način provođenja tog istraživanja opisan je u trećem i posljednjem dijelu ovoga rada, gdje su potom ujedno predstavljeni i njegovi rezultati. Pritom su oni potvrđeni i potkrijepljeni putem priloga donesenih odmah nakon zaključka, kao i literaturom koja se koristila prilikom pisanja cijelog ovog rada.²

² Prilikom toga su izneseni rezultati, koji su pak protumačeni u kontekstu poticanja i razvijanja pojedinih kognitivnih, kao i ostalih vještina i sposobnosti kod sudionika radionica s posebnim naglaskom na poticanje i razvijanje istih kod učenika osnovnih škola, potkrijepljeni određenom i pritom adekvatnom literaturom, unutar koje dominira upravo ona s istaknutim objašnjenjem edukacijskih i psiholoških karakteristika te vrijednosti istih. Na taj se način velikim dijelom upotrebljava stručna literatura od strane Dubravke Miljković, Majde Rijavec, Vesne Vlahović-Štetić i Vlaste Vizek-Vidović, kao i ona od strane Svjetlana Kolić-Vehovec, uz također pojedine internet stranice. O tome više u: *Treće poglavlje, Potpoglavlje drugo: Važnost svih prethodno spomenutih radioničkih aktivnosti s posebnim naglaskom na njihov doprinos u kontekstu razvijanja pojedinih kognitivnih te ostalih vještina kod učenika osnovnih škola te Bibliografija.*

Poglavlje prvo.

Potpoglavlje prvo. Uvod.

Na samom početku, adekvatnom predstavljanju općenitog povijesnog okvira o razvitku suvremenog oblika muzejske institucije, kao i muzejske djelatnosti, prethodi važan spomen, a zatim i tumačenje značenja riječi *muzej*. Njega, bez obzira na njegovu svakodnevnu upotrebu, prema francuskim muzeolozima Andréu Gobu i Noémie Drouguet, nije u potpunosti jednostavno definirati.³ Ipak, tijekom prošlog i tekućeg stoljeća nastojalo se dotaknutom pojmu pružiti mnogobrojne i raznovrsne znanstvene, kao i stručne interpretacije, gdje se najčešće ističu one od strane Petera van Menscha i ICOM-a.⁴ Većina se njihova značenja odnosi na konkretna zajednička obilježja, a prema kojima se *muzej*, naime, prikazuje kao stalna, neprofitna ustanova, čije se zbirke klasificiraju, proučavaju i znanstveno obrađuju, dok sam djeluje u općem interesu i ujedno je otvoren javnosti, odnosno, on izlaže i tako prezentira svoju zbirku publici. Pritom iznesene zadaće muzejske institucije ispunjavaju kroz izvršavanje važnih funkcija, poput sakupljanja, vrednovanja, zatim čuvanja predmeta i prenošenja ideja, što su u tim istim predmetima pohranjene, a koji su, nastajući u prošlosti te sastavljeni unutar adekvatnih muzejskih zbirki, postajali time dio kolektivnog pamćenja određenih društvenih grupacija. Stoga se pisanje o povijesti muzeja, prema Ivi Maroeviću, ne odnosi isključivo na povijest termina *muzej*, kao ni na povijest muzejske prakse i institucija, već ono znatno obuhvaća također povijest različitih vrsta i fizionomija muzejskih zbirki. Njihovo, naime, formiranje i oblikovanje, nužno radi ispunjavanja prije iznesenih muzejskih funkcija, prati u konačnici stvaranje današnjeg muzeja, no pritom bitno ovisi i o značajnim

³ André Gob i Noémie Drouguet, *Muzeologija. Povijest, razvitak, izazovi današnjice* (Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2007), 39.

⁴ Pritom međunarodna organizacija muzeja i muzejskih stručnjaka, ICOM, iznosi prvu definiciju *muzeja* i to 1948. godine, gdje ga opisuje kao *stalnu, neprofitnu ustanovu u službi društva i njegova razvitka, otvorene javnosti, koja sabire, čuva, istražuje, komunicira i izlaže u cilju proučavanja, izobrazbe i zabave*. No, muzeolog Peter van Mensch kasnije opisuje i određuje *muzej kao stalnu ustanovu, koja (pak) čuva zbirke predmeta-dokumenata i (nadalje) generira znanje o njima*. Ipak, oba se primjera ujedno mogu povezati s narednim objašnjenjima što se ističu u općim enciklopedijama i rječnicima, zatim znanstvenim radovima brojnih muzejskih stručnjaka te statutima raznovrsnih muzejskih društava. André Gob i Noémie Drouguet, (2007), 39-42., Ivo Maroević, *Uvod u muzeologiju* (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta i Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993), 18-19., Peter van Mensch, *Towards a Methodology of Museology* (dok. dis., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1992), 232.

procesima i poticajima iz prošlosti ljudskog društva, poput brojnih vjerskih, društvenih, političkih i kulturnih okolnosti.⁵

Potpoglavlje drugo.

Kratka povijest muzeja.

Na taj se način, nakon ranije pojave bogatih palača s riznicama ispunjenih zbirka dragocjenih i vrijednih predmeta koje nastaju prvenstveno kao izrazi kraljevskih ratnih uspjeha na Bliskom istoku i Perziji tijekom ahemenidskog perioda, prve javne umjetničke kolekcije pojavljuju u staroj Grčkoj, i to u svrhu zadovoljavanja estetskih potreba njezinih građana. Međutim, svoje postojanje nastavljaju i dalje zatvoreni oblici zbirki, poput riznica sa zavjetnim darovima pojedinaca i gradova u svetištima što se nalaze uz hramove u Ateni, Korintu, Olimpiji, Delfima, otoku Delosu i drugdje. Oni u razdoblju klasične grčke kulture poprimaju i adekvatnu vjersku konotaciju, da bi tijekom helenističkog doba, kroz divljenje prema klasičnoj prošlosti i orijentalni smisao za raskoš, mnogi vladari i lokalni moćnici stvarali velike privatne zbirke umjetničkih djela putem kojih su nastojali predstaviti vlastitu želju za izražavanjem moći i prestiža.⁶ Također, vrijeme helenizma postaje i vrijeme pojave prve važne uloge muzeja kao središta kulturne, znanstvene i umjetničke djelatnosti pod nazivom *mouseion* u Aleksandriji, na kraju trećeg stoljeća prije naše ere.⁷ No, u narednom povijesnom periodu srednjega vijeka dolazi do ponovnog zatvaranja kulturnih predmeta i religijskih umjetničkih djela s izvjesnim pobožnim značenjem u crkvene i samostanske riznice, koji su tek u rijetkim prilikama predstavljani vjernicima i hodočasnici. Unatoč tome, novo zanimanje za antiku, uz snažan razvitak trgovine i kapitalizma tijekom razdoblja renesanse, iznova pobuđuje strast kod pojedinih vladara i grofova za antičkom kulturom, ali i kolekcionarstvom. Ono u konačnici dovodi do stvaranja velikih privatnih zbirki vrijednih

⁵ Naime, najstariji su od njih povezani ponajprije s prvotnim težnjama instinktivnog sakupljanja kod čovjeka, a zatim s iracionalnim i magijskim djelovanjem njegovih okupljenih predmeta, kao i s narednim prenošenjem istih značenja na kasnija te specifična religijska vjerovanja. Nadalje se gospodarski utjecaji temelje na vrijednostima što ih sadrže sami predmeti, bez obzira na njihovu socijalnu istrošenost, dok su politički, a posebno kulturni poticaji, za muzejsku djelatnost u suvremenom razdoblju presudni jer upravo oni direktno stimuliraju procese materijalizacije društvenog pamćenja, bez obzira na to da li u tom procesu ti predmeti igraju ulogu suvenira ili fetiša. André Gob i Noémie Drouguet, (2007), 22., 39-44., Ivo Maroević, (1993), 18-19.

⁶ André Gob i Noémie Drouguet, (2007), Ivo Maroević, (1993),

⁷ André Gob i Noémie Drouguet, (2007), 22-24., Ivo Maroević, (1993), 19-22.

knjiga, umjetnina od zlata i bjelokosti, kao i egzotičnih predmeta te drugih neobičnih dragocjenosti. Oni tako, nadalje, postaju dijelom manirističkog svjetonazora druge polovice 16. i početka 17. stoljeća, a skupnim se imenom nazivaju, tzv. *Kunst und Wunderkammern*.⁸ Međutim, dotadašnja uloga privatnih zbirki nije se podudarala s onom koju moderno društvo 17. i 18. stoljeća očekuje od same muzejske prakse, ali i institucija. Stoga s pojavom Francuske revolucije, buduće muzejske zbirke izlaze iz privatnog vlasništva pojedinaca i ulaze u prostore javnog dobra, odnosno, potiče se proces ostvarivanja novog koncepta prema kojemu se spomenute zbirke smještaju u prostore adekvatnih muzejskih institucija. Zatim, uz promjenu statusa i otvaranje javnosti, o njima nadalje skrbi država.⁹ Takvi su *muzeji*, s obzirom na društveno izražavanje zahtjeva za sve složenijim mogućnostima, trebali izvršavati funkcije čuvanja, zaštite i spašavanja kulturnog dobra, uz podizanje nacije, razvijanja smisla za umjetnost i povijest te educiranje naroda. Istodobno se produbljivala i ideja o pretvorbi muzejskih zbirki u sustavne i klasificirane skupove, a što je posljedično kroz 19. stoljeće dovelo do specijalizacije muzejskih institucija na određena i specifična područja, ovisno o vrsti zbirke koju dotični muzej sadrži.¹⁰ Kroz naredno se 20. stoljeće učvršćuju i upotpunjuju postignuća iz prethodnog stoljeća, koja potom prate nove znanstvene aktivnosti, poput katalogizacije, mekanografije, a kasnije i informatike. Pojavljuje se ujedno i novi smjer muzejskih institucija, posebice muzeja suvremene umjetnosti, čiji će modernistički pristup

⁸ Među tzv. *kabinetima* ili *komorama čudesna*, kako su također nazivani, pripadali su *Museo Mediceo* Cosima I. Medicija u Firenci i zbirka Conrada Gesnera u Zürichu iz 16. stoljeća, kao i zbirka francuskog kralja Franje I., koji je ujedno proglašen *ocem rijetkosti u Francuskoj*. Naime, njegova je zbirka umjetnina ispunjavala galerije dvorca u Fontainebleau slikama i kipovima talijanskih majstora, uz tapiserije i predmete od plemenitih metala, itd. Međutim, nužno je ovom prilikom također spomenuti i manirističku zbirku u dvorcu Ambras kraj Innsbrucka, a koju je sakupio nadvojvoda Ferdinand II. Tirolski. Naime, nju se često opisuje kao *svetištem manirizma Europe*, jer se na istom mjestu nalaze instrumenti, igre, kostimi, egzotični predmeti, nakaze ili čudovišta za koje se smatralo da imaju metafizičke sposobnosti, poput fetusa, portreta patuljaka i drugih, a gdje sve istaknuto u potpunosti predstavlja taj neobičan karakter kojim se odlikuju dotaknute *komore* ili *kabineti čudesna*. André Gob i Noémie Drouguet, (2007), 24-27., Ivo Maroević, (1993), 26-27.

⁹ Takva situacija nastaje kada, prvotno, država Toskana dolazi u posjed cjelokupne obiteljske zbirke Medici, nakon što joj to 1737. godine ustupa njezina posljednja nasljednica, a potom, nadalje, 1753. godine Britanski parlament otkupljuje zbirku Hansa Sloanea i time utemeljuje *British Museum* za prihvrat prvotne zbirke, da bi tek 1820. godine, s izgradnjom posebne muzejske zgrade, spomenuta zbirka bila u potpunosti dostupna javnosti. Najznačajniji je ipak, u konačnici, primjer Louvrea, čiju je palaču francuski dvor napustio odlaskom u Versailles, a Colbert potom želio preoblikovati u muzejsku ustanovu. Unatoč prvom i propalom pokušaju te ratnim i revolucionarnim godinama u Francuskoj državi, donosi se odluka o osnivanju *Centralnog muzeja umjetnosti* u Louvreu, koji se potom otvara iste godine, a sve do 1825. godine organizira. Ipak, ostali oblici muzejskih ustanova, kao i posebnih odjela za pojedine muzejske zbirke, uslijedit će s osnivanjem i oblikovanjem tijekom narednog 19. stoljeća i u drugim značajnim europskim gradovima te centrima. André Gob i Noémie Drouguet, (2007), 27-32., Ivo Maroević, (1993), 28-34.

¹⁰ Tada se može svjedočiti pravom zamahu osnivanja novih muzeja, a pritom i širenju njihove tematike, koja se u najvećem dijelu odnosi upravo na umjetnost i njezina specijalizirana područja, a manje potom na prirodne i povijesne znanosti. André Gob i Noémie Drouguet, (2007), 32-33. Ivo Maroević, (1993), 35-42

poslužiti kao adekvatna poruka o nužnoj izmjeni smjera kretanja istaknutih tradicionalnih muzeja i njihovih programa u suvremenom razdoblju. Također, s obzirom i na povećanje broja posjetitelja drugačijih kulturnih svjetonazora, zatim modernu turističku djelatnost te primjenu novih tehnologija u izlaganju i komunikaciji s publikom, očekivanja od tih muzeja u odnosu na prethodna povijesna razdoblja, kao i na redovitu muzejsku publiku, danas postaju sve raznovrsnija. Zato se s razvitkom novog kulturnog turizma, danas pojavljuje i svijesti o sve značajnijoj društvenoj, ekonomskoj, ali i obrazovnoj ulozi muzeja, koja tijekom posljednjih nekoliko desetljeća nastoji potaknuti veća javna ulaganja u osnivanje više takvih muzeja, kao i obnovu dotada zastarjelih muzejskih programa.¹¹

Potpoglavlje treće.

Suvremeni i reformirani muzej.

Prema hrvatskom povjesničaru umjetnosti i muzeologu Tomislavu Šoli, prije četrdesetak godina¹² započelo je kritičko propitivanje dotada formiranih muzejskih ustanova i postojeće muzejske djelatnosti, čime je ujedno izražen i zahtjev za značajnom reformom muzejske institucije i prakse. Takvo je kritičko propitivanje posljedica pak tradicionalnog shvaćanja kulture, čemu su prepušteni i muzeji. Pritom se tradicionalno shvaćanje kulture odnosi na kulturu kao na samostalnu i autonomnu sferu unutar društva. Naime, podrazumijeva konzervativno shvaćanje kulture i njezinih ustanova, jer su one prvenstveno usmjerene prema poštivanju određenog autoriteta i slijeđenju određene tradicije ili određene mitske prošlosti i stoga su također statične, homogene i nepromjenjive. U takvom kontekstu muzejske ustanove pak funkcioniraju kao prestižni i zatvoreni kompleksi, što i jest uloga koju im dodjeljuje određena društvena zajednica te njezina kulturna politika, dok se velik broj njihovih aktivnosti sve više zasniva na formi jednog opsežnog i zakonski reguliranog posla. Upravo zbog takve,

¹¹ André Gob i Noémie Drouguet, (2007), 36-38., Ivo Maroević, (1993), 18., 42-50.

¹² Naime, u vrijeme pisanja istaknute knjige Tomislava Šole, dakle 2003. godine, promjena koja je zahvatila muzejsku instituciju i praksu obuhvaćala je prethodno minulih tridesetak godina, što se danas i u trenutku nastanka ovog pisanog rada, naime 2016. godine, povećalo na otprilike četrdesetak godina. Stoga je spomenute mijene, koje se općenito odvijaju unutar muzejske institucije i njezine djelatnosti, potrebno kritički razmatrati i nadalje tumačiti u odnosu na kontekst njihova nastanka tijekom ranijih godina, no i s obzirom na sve suvremeniju perspektivu njihova promatranja. Tomislav Šola, "Prilog mogućoj definiciji muzeologije", *Informatica museologica* 15, br. 1-3 (1985): 10., Tomislav Šola, *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji. Prema kibernetičkom muzeju* (Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM i Kratis, 2003), 23-43.

sve snažnije društvene inertnosti, muzejima, ali i samoj muzejskoj praksi, prijeti zaostajanje za većinom drugih stručnih institucija.¹³ Stoga i dolazi do razvijanja ideje o novom, reformiranom muzeju. Ona nastaje pod utjecajem već postojećih tipova muzeja, kao što su etnografski muzej, regionalni muzej i muzej na otvorenom. Na tu je ideju također utjecao i moderni tehnološki kontekst, kao i društvene, odnosno strukovne okolnosti suvremenog doba.¹⁴ Glavna namjera takvih ideja jest potaknuti puno snažniji angažman muzejske institucije unutar društva, gdje ona, pritom, njegovu baštinu može koristiti kao instrument za promicanje ljudskog razvoja i znanja.

Naime, nasuprot tradicionalnome muzeju i njegovom konceptu, prema kojem su to isključivo mjesta gdje su pohranjeni i djelomično izloženi predmeti koji svjedoče o slavnoj prošlosti, uz dostatno ograničavanje muzejske prakse na dokumentiranje isključivo prošloga,¹⁵ novi i reformirani oblik muzeja podrazumijeva puno širi način djelovanja. Naime, on predmetima iz svojih zbirki komunicira određene poruke, no istovremeno kao glavni izvor svojeg nadahnuća i služenja nalazi upravo u gradnji identiteta određene zajednice. Taj identitet pak gradi afirmiranjem kolektivne memorije određene zajednice, a koju muzejski predmeti pritom u sebi nose.¹⁶ No, kako bi svojom društvenom angažiranošću uključio što veći broj pripadnika određene zajednice, novi i reformirani muzej postaje participativan, što znači da pritom surađuje s publikom kroz različite aspekte, čak i onda kada predmetima iz svojih zbirki traži novo značenje. On time nastoji uspostaviti dijalog s raznovrsnim kulturama i društvenim skupinama, potom otvara brojne teme koje ljude povezuju s njihovim lokalnim

¹³ Tomislav Šola, (2003), 43-63.

¹⁴ Naime, kontekst razvoja suvremenog muzeja jest neprestano izmjenjivi postindustrijski i informatizirani svijet u kojemu se demokracija istovremeno izigrava, ali se uporno i slijedi. Prilikom toga pravo na informaciju podrazumijeva pravo na razumljivu, upotrebljivu i korisnu informaciju, koja za moderno potrošačko društvo mora ujedno biti jednostavno dostupna i prihvatljiva, zatim u potpunosti namijenjena različitim potrebama njegovih članova, no sve više i atraktivno oblikovana. Stoga se upravo prema takvim potrebama suvremene društvene zajednice trebaju usmjeriti i sami kustosi, koji tako u reformiranim muzejima današnjice dobivaju nove obaveze, putem kojih nastoje ponuditi čim konkretniju i iskoristljiviju informaciju o smislu i razumijevanju baštine određene zajednice, odnosno, približiti se samim ljudima. Pritom se nužno trebaju koristiti novom tehnikom, kao i vlastitim kreativnim mogućnostima ili sposobnostima. Tomislav Šola, (2003), 58-59., 101-121.

¹⁵ Tradicionalni su se muzeji dotada ujedno nalazili u službi vladajuće društvene klase, poput strategije za uspostavljenje i regulaciju njihove moći, kao i u svrhu glorifikacije dotaknute elite. Također, isključivo su se orijentirali na predmet, njegovu analizu i predstavljanje istraživanja ili znanstvene istine o njemu. Nadalje, koristili su se radi produciranja formalnih, krutih te konačnih znanstvenih informacija, dok su na baštinu gledali kao na *neprocjenjivu ostavštinu i nasljeđe privilegiranih, znamenitih, bogatih i izuzetnih*. Klementina Batina, "Kulturalni studiji i njihov prilog razumijevanju fenomena ubranog rasta muzeja", *Etnološka istraživanja* br. 14 (2009), 259., Tomislav Šola, (1985), 10., Tomislav Šola, (2003), 50-53.

¹⁶ Klementina Batina, (2009), 259., Tomislav Šola, (2003), 18-19., 24-28., 33., 45-48., 53-55., 130-132.

specifičnostima. U konačnici, putem svojih izložbi, problematizira i suvremene događaje u društvu te pritom nudi mogućnost rasprave o njima na razini prihvatljivoj različitim društvenim slojevima.¹⁷ Tako reformirani muzej teži postati mjestom gdje se čuva društvena memorija, jer putem razumljive upotrebe prikupljenog znanja i materijala nastoji dalje utjecati na svijest društva i ujedno ga podučiti adekvatnom korištenju toga znanja. Isto tako, time želi provesti i učinkovitu akciju za osiguravanje opstanka onih ugroženih struktura i umijeća pojedinih zajednica. Naime, razvoj koji upravo zahvaća muzeje nije isključivo vezan samo uz njih, nego je najava one važnosti koju će problematika identiteta imati u budućnosti, a gdje će odnos prema nasljeđu nekih zajednica postati egzistencijalni problem čovječanstva.¹⁸

Društvo se u današnjem vremenu vrlo dramatično mijenja, a slijedom toga mijenjaju se i muzeji. Naime, reformirani oblici muzejskih institucija i muzejske djelatnosti danas predstavljaju ulazak muzejske institucije u eru nužne revizije, gdje pored konzerviranja, restauriranja, tumačenja i potkrepljivanja identiteta za koji su stvoreni, oni moraju odgovarati i na raznovrsne promjenjive zahtjeve i potrebe suvremenog društva. Tako, iako su ponajprije zamišljeni kao središta očuvanja baštine i lokalnog razvoja, takvi muzeji mogu istovremeno poslužiti i kao krajnje istančan te učinkovit turistički sadržaj za određeni grad, regiju ili čak zemlju. Međutim, pojedine dominantne snage u društvu, poput gospodarstva i politike, sve više i spremnije prihvaćaju njihovu važnost tamo gdje prepoznaju svoju korist.¹⁹ Prema Tomislavu Šoli, reformirani muzej prije svega može postati jedna od onih institucija koja, kao sustav komplementarnih naobrazbi, olakšava prijenos pojedinih kulturnih kodova i time osigurava kontinuitet identiteta zajednice. Istodobno, zahvaljujući dostupnosti i fleksibilnoj mogućnosti posredovanja znanja, uz širenje pozitivnog iskustva, mogu se oblikovati i kao ustanova i kao praksa koja doprinosi također sve većem kognitivnom napredovanju te značajnom pobuđivanju interesa za učenjem kod svakog pojedinca.²⁰

¹⁷ Zvezdana Antoš, "Aktivno sudjelovanje građana u skupljanju predmeta. Muzej prekinutih veza", *Informatica museologica* 42, br. 1-4 (2012), 104.

¹⁸ Tomislav Šola, (1985), 10.

¹⁹ Naime, gospodarstvo, kojemu je namjera stvaranje profita i politici, čiji je prioritet pak jačanje vlasti u određenom državnom sustavu, spremno će danas prihvatiti bitan položaj muzejske institucije. No, oni će to činiti u onom kontekstu u kojemu istaknuta institucija zapravo uključuje razvitak raznolikih oblika turističkih djelatnosti, kao i domoljublja, i to upravo u svrhu ostvarenja prethodno već navedenih te naglašenih ciljeva dotaknutih snaga u suvremenom društvu. Tomislav Šola, (2003), 29-30., 53-54., 57-63.

²⁰ Tomislav Šola, (2003), 61-63., 136-139.

Potpoglavlje četvrto.

Pojam *muzeja* i prvi oblici zbirke u hrvatskoj prošlosti.

Suvremeni muzej u Hrvatskoj.

Tendencija sakupljanja i smještaja predmeta baštine u njima primjerene muzejske institucije bila je u hrvatskoj kulturnoj i umjetničkoj povijesti također prisutna. Na taj se način upravo Crkvi unutar hrvatske kulturne i umjetničke povijesti pridaje jedna od najznačajnijih uloga u najranijem procesu poticanja i razvijanja svijesti kod ljudi o istaknutim kulturnim vrijednostima predmeta baštine, kao i o potrebi njihova očuvanja. Takvu su ulogu nadalje produbljivale i tzv. *radne sobe* ili *studija* tijekom zrelog novovjekovnog perioda, čija je velika količina umjetnina također pokazivala kako je tu zapravo riječ o pravoj *privatnoj zbirki*. Takvi su privatni oblici naime pružali idealan prostor, kako za izlaganje i sagledavanje predmeta iz zbirke, tako i mogućnost za adekvatan intelektualan rad, poput proučavanja i istraživanja tih istih predmeta koja je zbirka sadržavala. One su kasnije pretvorene u konkretne muzejske zbirke.²¹ Ipak, unatoč tome što latinizirani izraz pojma *muzej* na hrvatskim prostorima ulazi u upotrebu tek u 17. stoljeću, one se sve učestalije počeo rabiti već tijekom 18. stoljeća. No, sama se ideja o dostupnosti spomenutih predmeta iz zbirke širokoj javnosti, odnosno korištenje pojedinih predmeta u svrhu stvaranja adekvatne poruke namijenjene posjetiocima muzeja, u potpunosti afirmirala za vrijeme francuske i austrijske uprave u tadašnjim hrvatskim zemljama.²² Ipak, tek sazrijevanjem političke, kulturne i društvene situacije na području današnje Hrvatske tijekom 18. stoljeća, bilo je moguće formirati prve muzejske institucije.²³ Tada je počelo otvoreno i sve jače naglašavanje važnosti, ali i potrebe

²¹ Takve su prethodnice bili, primjerice, *studio* s pedeset i jednom umjetninom zadarskog plemića i pravnika Jerolima Soppea te *knjižnica* obitelji Garagnin u Trogiru, danas Muzej grada Trogira. Također, u ljetnikovcu se u Sutivanu, na razmeđu 17. i 18. stoljeća, nalazio pravi mali *osobni kabinet svijeta*, za kojega je pak istodobno upotrebljiv i pojam *galerije*, kao svojevrstne prostorije sa zbirka. Ipak, neki će od tada učenih ljudi i kroz naredna stoljeća nastaviti skupljati starine, ali i prirodne rijetkosti, i time stvarati svoje privatne zbirke čiji će fundus kasnije adekvatno poslužiti kao osnovni temelj za nastanak te organizaciju pojedinih *specijaliziranih muzejskih institucija*. No, ono što nazivamo *prvom službenom muzejskom zbirkom*, na tlu povijesnih prostora današnje Hrvatske, osnovat će se i oblikovati tek tijekom 1750. godine i to u formi Splitskog nadbiskupskog muzeja. Vera Humski, "Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945) s bibliografijom", *Muzeologija* br. 24 (1986), 8., Žarka Vujić, *Izvori muzeja u Hrvatskoj. Including a comprehensive summary in English* (Zagreb: Art magazin Kontura, Hrvatsko muzejsko društvo i Hrvatski nacionalni komitet ICOM, 2007), 17-26., 38-43., 45-72., 81-90., 156-158., 199-204., 219-232.

²² Žarka Vujić, (2007), 20-21., 42-43., 156-158.

²³ Na taj će način, osim djelovanja *prosvjetiteljskog nazora*, na ondašnji hrvatski kulturni i društveni kontekst značajan utjecaj također imati djelovanje znamenitih povijesnih ličnosti u duhu prosvjetiteljstva. Tako će

institucionalne zaštite dotada zatvorenih privatnih zbirki. Potom je došlo do stvaranja prvih institucionalnih muzejskih koncepata i otvaranja prvih muzejskih ustanova na hrvatskim prostorima sredinom 19. stoljeća. Sama se takva praksa osnivanja, specijalizacije i otvaranja novih muzejskih ustanova nastavila i tijekom 20. stoljeća,²⁴ u sve većem broju hrvatskih gradova i pokrajina, a nakon Drugog svjetskog rata, mnogi se muzeji obnavljaju te novi osnivaju.

Ipak, muzeološke su se prakse i djelovanja, u osvitlu novog, suvremenog razdoblja te u odnosu na aktivnosti koje su hrvatski muzeji provodili kroz prethodni povijesni period, uvelike promijenile. Naime, tijekom zadnjeg desetljeća 20. stoljeća, a osobito završetkom Domovinskog rata, došlo je do mnogih pozitivnih promjena u definiranju karakteristika te raspona mogućnosti što ih pruža nova uloga muzeja u Hrvatskoj. Na taj se način sve više dolazilo do spoznaje kako posrednici kulture i znanja u današnjem vremenu, u ovom slučaju muzejske ustanove, nisu isključivo mjesta koja samo istražuju, čuvaju i izlažu predmete iz prošlosti, nego je njihov položaj u društvu puno značajniji od toga. Zato se nastavljaju primjenjivati starije sabirateljske i muzejske prakse, ali se ujedno razvijaju i oblikuju nove dinamične metode te interaktivni oblici rada. Zahvaljujući istovremeno i postepenoj primjeni sve modernije tehnologije u hrvatskim muzejima, oni potiču aktivnosti kojima se prije svega nastoje okrenuti prema masama svojih korisnika te u konačnici adekvatno komunicirati s posjetiteljima raznovrsnih dobi.²⁵ Prema muzejskoj pedagoginji Mili Škarić, skoro svaki

djelovanje Maksimilijana Vrhovca, zagrebačkog biskupa rođenog 1752. godine i umrlog 1827. godine, svoj odraz naći u instituciji prvog muzeja u gradu Zagrebu, dok će aktivnosti dalmatinskih prosvjetitelja svoj neposredni iskaz dobiti u vidu osnutka jedne specijalizirane institucije za zaštitu lokalne arheološke baštine te narodnog muzeja. On će pritom zapravo imati i izvjestan regionalni karakter. Riječ je prilikom toga, naime, o institucijama Arheološkog muzeja u Splitu te Narodnog muzeja u Zagrebu i Zadru. Žarka Vujić, (2007), 156-158., 251-263.

²⁴ Godine 1834. počinju prva iskapanja u Solinu, a time i *prvo sistematsko sabiranje te čuvanje kulturnih spomenika* u Hrvatskoj. Ipak, *prvi kulturnopovijesni muzej*, Muzej za umjetnost i obrt, otvoren je već 1880. godine u Zagrebu, a *galerija slika* 1884. godine zaslugom, naime, biskupa Josipa Jurja Strossmayera, rođenog 1815. godine, a umrlog 1905. godine. Nadalje, u osvitlu novog stoljeća, osnivaju se u Zagrebu Hrvatski školski muzej (1910. godine), da bi se poslije Prvog svjetskog rata, uz Etnografski se muzej u Zagrebu (1919. godine) osnovali i manji muzeji, poput onih u Šibeniku, Varaždinu te Požegi (1925. godine). Zatim se u Zagrebu osniva Dijecezanski muzej, kao *prvi crkveni muzej* u Hrvatskoj (1939. godine). Na taj su način, u godinama netom prije početka Drugog svjetskog rata, u Hrvatskoj još u dvadesetak drugih gradova postojali muzeji koji su pritom započeli i odgovarajuće sistematsko prikupljanje i čuvanje hrvatske kulturne baštine. Njegovim su završetkom, potom, osnovani Povijesni muzej u Bakru (1947. godine), nadalje Muzej Međimurja u Čakovcu (1953. godine), zatim Zavičajni muzej u Čazmi (1958. godine), itd. Vidi detaljnije u: Vera Humski, (1986), 8-59., Žarka Vujić, (2007), 251-261.

²⁵ Jakov Radovčić i Željko Kovačić, "Kako u Hrvatskoj graditi novi muzeji", *Informativa museologica* 33, br. 3-4(2003), 39-40., Ivo Maroević, "Muzeji i razvitak lokalnih zajednica u Hrvatskoj nakon Domovinskog rata", u: *Baštinom u svijet. Muzeološke teme, zaštita spomenika, arhitektura*, 82-86., (Petrijnja: Matica hrvatska i

hrvatski muzej danas ima nekog od stručnjaka koji u njima obavlja dužnost *muzejske pedagogije* ili nekog drugog oblika odnosa s javnošću. Pritom je često takav stručnjak ujedno i kustos, restaurator, arhivist i sl. u službi iste te ustanove, pa to govori o tome kako u jednom dijelu hrvatskih muzejskih institucija još uvijek nije u potpunosti prihvaćena ideja o potrebi njihova otvaranja prema svojim korisnicima.²⁶ Kao i u domeni nabave i uvođenja kvalitetne opreme novih tehnologija, tu je jednim dijelom prisutan i određeni financijski problem. No, također velik broj stalnih, kao i povremenih izložbenih postava u hrvatskim muzejskim ustanovama u današnje vrijeme, osobito u specijaliziranim umjetničkim i arheološkim muzejima, još uvijek počiva na devetnaestostoljetnom muzejskom konceptu i zamisli.²⁷ Time je vidljivo kako je prezentacija predmeta hrvatske baštine danas na njima i dalje uspostavljena prije svega kao na svjedočanstvima linearne hrvatske prošlosti te radi prikazivanja što dužeg, značajnijeg ili što uspješnijeg djelovanja neke muzejske institucije. Iako je u tom trenutku i kontekstu teško očekivati drugačiji i promišljeniji muzejski pristup, postojećim se problemima ipak nastoji pristupiti i pronaći za njih adekvatno rješenje. Stoga proces stvaranja konteksta oko muzejskih predmeta ili jednostavnije rečeno, *pričanje priča* unutar kojih će se moći bolje razumjeti njihov postanak i njihova uporaba, stidljivo, ali ipak ulazi u izložbene prostore te postave stalnih i povremenih izložbi hrvatskih muzeja. Nadalje, tradicionalne se povijesne sabirateljske fenomene, što ih u današnje vrijeme i dalje provodi većina hrvatskih muzeja, postepeno počinje pretvarati u sastavne dijelove suvremenih narativnih tkiva.²⁸ U konačnici se, uz dokumentiranje povijesti zemlje i istodobno sve jače djelovanje znanstveno-prosvjetnog rada unutar hrvatskih muzeja, njihova glavna uloga značajno usmjerava prema kreiranju i oblikovanju svijesti hrvatskog društva. S njom će se potom kretati prema upravo težnji za upoznavanjem, zatim vođenjem adekvatne brige i, na samom kraju, očuvanjem hrvatske kulturne te umjetničke baštine.

Ogranak Petrinja, 2004), 82-86., Žarka Vujić, (2007), 263-277.

²⁶ Mila Škarić, "Informacija (ne)prilagođena korisniku ili basna o lisici i rodi", u: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki (Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2006), 155-156.

²⁷ Naime, oni u znanstvenom smislu upućuju na jačanje i odjeljivanje temeljnih znanstvenih disciplina u današnjem kontekstu naglašene interdisciplinarnosti. Zatim, oni počivaju na isključivoj izloženosti umjesto uključivanja narativnog diskursa u postupak prezentacije samog predmeta baštine, kao i na sagledavanju ponajviše oblikovnih te estetskih vrijednosti prilikom predstavljanja pojedinih zbirki i vrsta muzejske građe. Također je pritom služba nekih od materijalnih oblika predmeta baštine prisutna samo u svrhu istraživanja i dokumentiranja hrvatske prošlosti, namjesto prvenstvene orijentiranosti te prijenosa odgovarajuće poruke što ga predmet prenosi posjetitelju pojedinog muzeja. Mila Škarić, (2006), 155-160., Žarka Vujić, (2007), 263-277.

²⁸ Mila Škarić, (2006), 155-160., Žarka Vujić, (2007), 263-277.

Poglavlje drugo.

Potpoglavlje prvo. Uvod.

Povijesni put prema suvremenom načinu učenja i poučavanja.

Suvremeni način učenja i poučavanja.

Odgoj i učenje, kao i *poučavanje* i *obrazovanje*, predstavljaju iznimno značajne, ali ujedno i veoma tijesno povezane pojmove unutar suvremenog didaktičkog te obrazovnog sustava.²⁹ Ipak, prilikom osvrta na njihovu terminološku karakteristiku i opis, prvotna se dva, od već spomenutih izraza, već na samom početku izdvajaju. Naime, oni obuhvaćaju, kako *postupak postepenog izgrađivanja i pritom oblikovanja osnovnih tjelesnih, moralnih i radnih vrijednosti samog ljudskog bića*, tako i *izvjesnu promjenu njegovog ponašanja u odnosu na netom usvojeno znanje i stečeno iskustvo*. Nasuprot tome, ostala dva termina označavaju prije svega *sustav određenih pedagoških mjera koje provodi učitelj ili pojedina obrazovna institucija*. Prilikom toga ih *primjenjuju u svrhu razvoja raznovrsnih kognitivnih sposobnosti kod učenika tijekom nastavnog procesa ili nekog drugog oblika učenja*, kao u konačnici i *adekvatnih vještina, umijeća te navika*.³⁰ No, iako navedene pojmove isto tako najčešće povezujemo uz formalnu instituciju škole i uobičajene školske situacije, *poučavanje*, *obrazovanje* i *učenje* danas ne završava samo s krajem formalnog školovanja. Naime, većina osobnih interesa i stručnih zanimanja zahtijeva neko dodatno ili pak stalno usavršavanje i cjeloživotno učenje koje se organizira u sklopu ili izvan domena pojedinih obrazovnih ustanova. Tako suvremeni obrazovni sustav, kao i ranije istaknuti muzeji doživljavaju

²⁹ Naime, za razliku od starijih didaktičkih koncepata, koji su u prošlosti uglavnom bili orijentirani prema nastavniku i njegovom načinu poučavanja, navedeni termini danas imaju puno važniju ulogu unutar modernijih didaktičkih koncepata, jer se upravo u takvim oblicima svi oni zajedno usmjeravaju prvenstveno prema samom učeniku, kao i njegovom načinu stjecanja, oblikovanja i korištenja znanja. Hanna Kiper i Wolfgang Mischke, *Uvod u opću didaktiku* (Zagreb: Educa, 2008), 24-36., 39-40., 75-78., 166-169., Vladimir Poljak, *Didaktika* (Zagreb: Školska knjiga, 1991), 1-3., 6-8., 10., 14-15., 19., 145-147.

³⁰ Definicije i objašnjenja dotaknutog vidi detaljnije u: Živan Bezić, "Što znači odgajati?", *Obnovljeni život* 32, br. 4 (1977): 333-334., 336-340., 342-344., Dubravka Miljković, Majda Rijavec, Vesna Vlahović-Štetić i Vlasta Vizek-Vidović, *Psihologija obrazovanja* (Zagreb: IEP i VERN, 2003), 145., 377., Hanna Kiper i Wolfgang Mischke, (2008), 35., 53-54., 80-82., 91., 149., Vladimir Poljak, (1991), 1-2., 4., 6., Vlada Republike Hrvatske, "Strategija odgojno-obrazovnog djelovanja", u: *Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo* (Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Nacionalni odbor za obrazovanje o ljudskim pravima, 1999), <https://element.hr/artikli/file/1127> (22.11.2016.), 2-6., Ante Vukasović, *Pedagogija* (Zagreb: Hrvatski katolički zbor MI, 1999), 39-78., 171-180., 238-250., 332-345.

značajne promjene i zapravo teže k ostvarenju upravo one forme koja bi pritom obuhvatila *reformirani te inovativni* karakter što ga zahtijeva i suvremeno društvo.³¹

Njega je pritom nužno graditi na temeljima naslijeđenih sustava. Zato je, prema hrvatskom pedagogu Josipu Pivcu, u svrhu razumijevanja bitnih karakteristika suvremene školske institucije nemoguće zaobići adekvatno tumačenje prethodnih faza njezinog razvitka. Naime, unutar svake su se od pojedinih razvojnih etapa oblikovale specifične koncepcije, modeli te orijentacije ustroja mnogobrojnih i raznovrsnih školskih ustanova. One su potom djelomično utjecale i na izgled dotične institucije danas.³² Slijedom toga treba spomenuti češkog pedagoga Johanna Amosa Comeniusa,³³ glavnog pokretača najznačajnijih školskih i odgojnih reformi u povijesti didaktike te tvorca pedagoškog sustava na kojem je utemeljen i suvremeni odgojno-obrazovni model. Naime, karakter pedagoškog procesa koji je on formulirao korespondira s *humanističkom orijentacijom* i s vizijom važnosti *stjecanja odgovarajućih znanja i vještina u kontekstu nastupajućeg modernog društva*. On tako *utemeljuje odgoj i obrazovanje u realnom životu*, ali ujedno smatra kako ih treba *prilagoditi i realnim mogućnostima te sposobnostima djeteta*. Također, ističe kako je za svakog čovjeka važno da on dobije *općenito obrazovanje*, a zatim krene prema *usvajanju trajnijeg znanja te vještina*. No, s druge strane, zastupao je tzv. *enciklopedijski način učenja*, prema kojemu preveliku važnost pruža općem obrazovanju i nastavi oblikovanoj prema učenikovom postizanju određenih stupnjeva učenja, poput *promatranja, pamćenja, spoznavanja* te kao posljednjeg, *rasuđivanja*. Zapravo se prema tome učenje temeljilo isključivo na *zapamćivanju točno utvrđenih sadržaja i činjenica*, a koje su se nadalje dokazivale kroz upotrebu poznatih

³¹ Josip Pivac, *Inovativnom školom u društvo znanja. Škola i razvoj* (Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2000), 7-11., Dubravka Miljković, Majda Rijavec, Vesna Vlahović-Štetić i Vlasta Vizek-Vidović, (2003), 145.

³² Naime, kroz svaku su se pojedinu povijesnu fazu razvoja ove ustanove, dakle od samih početaka njezinog sudjelovanja u sklopu didaktičkog mišljenja u novom vijeku pa sve do danas, razmatrale raznovrsne ideje, koncepcije, orijentacije i modeli optimalnog organiziranja same školske institucije i nastave, zatim drugačija filozofska i teorijska osnova povijesnog perioda na kojima je svaka od njih izgrađena, nadalje adekvatnost ponuđenog ili propisanog sadržaja koji se unutar nje tumači, kao i činjenica, koga se tada uopće nastojalo pridobiti za pohađanje škole. Na taj je način, od prvotnih razdoblja i zahtjeva za osnivanjem škola i održavanjem nastave prvenstveno za svu djecu, a ne samo za imućnu, do suvremenog mišljenja, koje sve više postaje razmišljanje o unapređivanju procesa učenja i poučavanja u odgovarajućim organizacijskim kontekstima, potom kroz određene nastavne metode te uz pomoć modernih didaktičkih sredstava, utemeljen postupak kojim bi se potaknuo adekvatan angažman djece i mladeži u mnogobrojnim specifičnostima političkih, gospodarskih, kulturnih i drugih sustava današnjeg društva. Hanna Kiper i Wolfgang Mischke, (2008), 14., Josip Pivac, (2000), 14-15.

³³ Češki pedagog, filozof, teolog i književnik, rođen u Nivnicama u Češkoj, 28. ožujka 1592. godine, umire u Amsterdamu u Nizozemskoj, 15. studenog 1670. godine. <http://hebeta.lzmk.hr//natuknica.aspx?ID=32559> (pogledano 4.12.2016.), <http://proleksis.lzmk.hr/31933/> (pogledano 4.12.2016.)

znanstvenih metoda analize i sinteze, i to nakon provođenja adekvatnih postupaka promatranja te sustava eksperimenta.³⁴ Ipak, za razliku od češkog pedagoga, njegov je suvremenik i njemački pedagog Wolfgang Ratke³⁵ među prvima isticao da bi čovjek zapravo nužno trebao učiti bez prisile, ne napamet i ne bez razumijevanja propisanog gradiva.

Kroz nastupajući period prosvjetiteljstva, krajem 17. i tijekom 18. stoljeća, u nekim od europskih zemalja država preuzima značajnu ulogu u razvoju prosvjete. *Utjecaj države* će se očitovati u mnogim karakteristikama škole, kao što će, primjerice, određivati njezinu funkciju, status i ulogu u društvu, a što će se u određenoj mjeri, zadržati sve do današnjih dana.³⁶

Međutim, novi su društveno-povijesni, kulturno-civilizacijski i znanstveno-tehnološki konteksti tijekom prve polovice 20. stoljeća uvjetovali pojavu, razvoj i oblikovanje mnogobrojnih teorijsko-metodoloških smjerova *reformskih pedagoških pokreta*. Oni su paralelno funkcionirati s državnim školama, a zapravo su odražavali različitost u karakteru tadašnjeg građanskog društva.³⁷ Nastojali su izgraditi i razraditi što modernije načine na koje

³⁴ Ujedno, znatno je velika poteškoća bila i u određivanju te definiranju načina kako zapravo učenike na odgovarajući način poučavati. Zato je *motivacija* učenika bila usmjerena na vanjsku upotrebu pretežno *represivnih*, no i manjih *poticajnih mjera*. Hanna Kiper i Wolfgang Mischke, (2008), 15-17., Emerik Munjiza i Mirko Lukaš, "Od poučavanja kao praktične vještine do samostalne teorije o nastavi", *Život i škola* 59, br. 29 (2013): 20., Josip Pivac, (2000), 19., 53-55., Dubravka Miljković, Majda Rijavec, Vesna Vlahović-Štetić i Vlasta Vizek-Vidović, (2003), 477-481., Sofija Vrcelj, *Školska pedagogija* (Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 2000), 38.

³⁵ Njemački pedagog i sljedeći veliki reformator školstva, rođen u Wilsteru u Njemačkoj, 18. listopada 1571. godine, umire u Erfurtu u Njemačkoj, 27. travnja, 1635. godine. <http://hebeta.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=51938> (pogledano 4.12.2016.)

³⁶ Budući da se razvoj škole u društvu tada utemeljuje na didaktičkim osnovama *Johanna Amosa Comeniusa* i njegove *Velike didaktike* (iz 1632. godine), upravo su pojedini interesi, kao i aspekti njegove koncepcije favorizirani, a koji su pritom trebali pridonositi pretvaranju škole u oblik pedagoškog instrumenta i to u svrhu ostvarivanja određenih društvenih ciljeva. Odnosno, čvrsto organizirana školska institucija, sa strogo propisanim režimom i hijerarhijskim odnosima, izgledala je kao prikladan alat za ostvarivanje traženih ciljeva odgoja i obrazovanja od strane pojedinog društvenog ili državnog sustava. Tako, tijekom obuhvaćenog procesa i perioda, jača državna dimenzija škole, gdje država preuzima prosvjetnu inicijativu i stoga jača određenu socijalnu ili ideološku funkciju škole upravo u svrhu ostvarivanja vlastitih ciljeva, a što je danas vidljivo i u interferiranju države u aspekte financiranja, potom zakonskog određivanja i materijalnog opskrbljivanja njezinog osoblja te institucijskog djelovanja. Josip Pivac, (2000), 53-56.

³⁷ Naime, oni su nastajali prvenstveno u svrhu ispunjavanja njegovih raznovrsnih novih ciljeva i zadataka, ali ujedno i sustava vrijednosti ondašnjeg konkretnog povijesnog te kulturnog razdoblja. Na taj su se način mnoge tadašnje uklopile unutar glavnih značajki što su ih poticali brojni reformni pokreti u tom razdoblju, poput *pokreta za umjetnički odgoj*, zatim *pokreta za razvoj dječje psihologije*, *pokreta za pedocentričkim stavom pedagogije*, kao i u konačnici *pedagogije radne škole*. Ispunjavanjem njihovih zadataka i ciljeva težilo se, naime, za afirmacijom dotada zanemarenih aspekata ljudske ličnosti i čovjekova djelovanja. Poput, primjerice, potrebe za umjetničkim sadržajima i njihovim izražavanjem te za estetskim pristupom u organizaciji i karakteru pedagoškog procesa. Potom, nastojalo se skrenuti pozornost na mnoge osobitosti dječjeg razvoja i prirode, kao i na rad, odgoj, aktivnost, spontanost, slobodu te samostalnost ljudskog bića. Tako su, među brojnim, *Maria Montessori*, talijanska liječnica i svestrano educirana znanstvenica, zatim

bi prevladali dotadašnji tradicionalni model podržavljene građanske škole. Naime, težili su prekidanju njezine dugotrajne univerzalnosti, potom jednoobraznosti i krute razredno-predmetno-satne sheme, a zahtijevali su *stjecanje znanja, vrijednosti moralnog i socijalnog stila te uvođenje fleksibilnih oblika aktivnosti*. Također, htjeli su *vratiti učenika*, kao i *njegove interese, potrebe te preokupacije* u središte organizacije života i rada u školi. Prema istaknutim sistematičarima i metodičarima iz 19. stoljeća, na čijim su radovima i stasale sve temeljne koncepcije dotičnih pokreta,³⁸ učenici su zapravo pozvani da svoja *iskustva unesu u sam nastavni proces*. Na taj su ih način učenici podizali na novu spoznajnu i suosjećajnu razinu. To je bilo moguće ostvariti s obzirom na to da se matrica uobičajenih pedagoških procesa *prenošenja i upoznavanja* određenih znanja i vještina, što je karakteriziralo dotadašnju školu, postepeno transformirala. Naime, oni su se postepeno transformirali u *stjecanje*, pa i u *prerađivanje* učeničkih znanja i vještina. No, unatoč njihovim ostalim zajedničkim stranama,³⁹ međusobno su se razlikovali u pristupu ostvarivanja pojedinih ciljeva i zadataka odgoja i obrazovanja. Također, kao posljedica njihovog intenzivnog korespondiranja s tadašnjim okolnostima i zadacima, odvijali su se bez dubljih i radikalnih promjena u njezinom biću, preuzimajući one obaveze koje tradicionalna škola više nije mogla ispunjavati.

Zahtjevi za radikalnim i temeljitim promjenama tradicionalno koncipiranog odgoja i obrazovanja još se više intenziviraju krajem 20. i početkom 21. stoljeća. Posljedica je to novih političkih, gospodarskih, kulturnih i tehnoloških okolnosti suvremenog doba⁴⁰ te specifičnosti

Rudolf Steiner, austrijski filozof i *Célestine Freinet*, francuski učitelj, radeći, tragajući i promišljajući o novom obliku škole, došli do originalnih pedagoških koncepcija i didaktičkih scenarija u organizaciji učenja i nastave, koje su nadalje provodili i pedagozi poput *Jean-Jacquesa Rousseaua*, *Johanna Friedricha Pestalozzija* i *Friedricha Fröbela*, a ujedno su prisutni i danas. Nikola Jagrović, "Sličnosti i razlike pedagoških modela Marije Montessori, Rudolfa Steinera i Celestina Freineta", *Školski vjesnik* 56, br. 1-2 (2007): 66-67., Josip Pivac, (2000), 56-57.

³⁸ Poput njemačkih pedagoga i filozofa *Johanna Friedricha Herbarta*, zatim *Tuiscona Zillera* te *Wilhelma Reina*. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25084> (posjećeno 4.12.2016.), <http://proleksis.lzmk.hr/26084/> (pogledano 4.12.2016.), <http://proleksis.lzmk.hr/17632/> (pogledano 4.12.2016.), <http://hebeta.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=47271> (pogledano 4.12.2016.), <http://hebeta.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=52299> (pogledano 4.12.2016.).

³⁹ Zajednička je strana svih njih zapravo bila sloboda u širem značenju, koja je pritom uključivala *poštivanje djeteta kao individue, samostalan rad učenika, slobodan izbor aktivnosti, potom učenje kroz igru i istraživanje, korištenje raznih materijala i tehnika u organizaciji učenja i nastave. Zatim promjenu uloge učitelja, općenito bolju pripremu učenika za život u društvu te u konačnici i oštru kritiku prema zatečenoj školskoj instituciji*. Naime, škola, prema spomenutim pokretima, kao mjesto najvažnijeg susreta s društvom, nastoji od početka s djetetom razviti prijateljski odnos i pomoći mu da se oblikuje u *samostalnu, slobodnu i sretnu ličnost*. Nikola Jagrović, (2007): 65., Hanna Kiper i Wolfgang Mischke, (2008), 17-24., Josip Pivac, (2000), 55-59.

⁴⁰ Naime, politički se događaji nakon Hladnog rata redaju jedan za drugim, postaju sve složeniji, javljaju se i

koje sa sobom nosi današnje društvo, nalazeći se na prekretnici iz razvijenog industrijskog u *postindustrijsko društvo*.⁴¹ Ono sve više počinje nositi one specifičnosti koje su karakteristične za *globalno, demokratsko i stalno progresivno društvo*, poput *kreativnosti, inovativnosti i kritičnosti* te odlike *pluralističkog* karaktera i mišljenja. Stoga i školska institucija danas želi ukazati na uvažavanje *raznolikosti mnogobrojnih socijalnih skupina*, kao i *različitosti svakog pojedinog čovjeka*, ali istodobno pokazati i razne načine na koje oni pritom mogu artikulirati svoje potrebe i interese. Za tu se svrhu koristi doprinosima novih *istraživačkih studija*, zatim *informacijskih tehnologija* te *napretkom u kognitivnim znanostima*. Tako integrira znanstvenu, tehničku i humanu domenu, zatim intenzivira provođenje principa *problematiziranja, propitivanja te inoviranja*. Pritom stalno potiče za otkrivanjem novih činjenica i vještina, u svrhu stvaranja istraživačkih radova, koncepata i struktura unutar pojedinih nastavnih disciplina. Time se kreira u osnovi potpuno nov koncept i karakter pedagoških procesa. U njemu se proces poučavanja prvenstveno počinje temeljiti na *učeniku i njegovom traženju*, zatim *otkrivanju i istraživanju*, dok *razumijevanje i korištenje* upoznatog i usvojenog postaje glavni ishod učenikove individualne i društvene aktivnosti. Također, *proizvodnja, prerađivanje, konstruktivizam*,⁴² *kreativnost, emancipacija, kritičko i stvaralačko mišljenje, inovativnost*, kao i *anticipativnost* postaju glavne značajke takvih pedagoških procesa, gdje se tom prilikom *mijenja i učenikova te učiteljeva uloga u školi*.⁴³

realiziraju ideje *globalnog tržišta*, odnosno globalizacija ekonomske, političke i kulturne prirode, kao i *informatička revolucija*, te širenje zapadnog utjecaja *potrošačke kulture*, uz sve istaknutiju društvenu diferencijaciju. Vidi detaljnije u: Norman Davies, *Europe. A history* (Oxford, etc.: Oxford University Press, 1996), 1057-1165., Vitomir Grbavac, Božidar Tepeš i Franko Rotim, "Informacijska tehnološka revolucija na početku 21. stoljeća", *Društvena istraživanja* 12, br. 5(67) (2003): 847-849., 850-856., 858-863., 865-866., Dušan Žubrinić, "Kraj ideologije i postindustrijsko društvo", *Revija za sociologiju* 6, br. 2-3 (1976): 79., 81-84.

⁴¹ U takvoj se pak zajednici smanjuje važnost industrije i radnika, a pritom jača uslužni, kao i istraživački te intelektualni sektor djelatnosti. No, uz snažno jačanje društvene pozicije brojnih znanosti i kognitivnih vrijednosti, ujedno raste i uloga stručnjaka za novonastala informatička područja, zbog kojih se *postindustrijsko društvo* često naziva i *informatičkim društvom*. Branko Bogar, "Škola na prijelazu iz industrijskog u postindustrijsko društvo", *Metodički ogledi* 10, br. 2 (2004): 9., 11-15., Vitomir Grbavac, Božidar Tepeš i Franko Rotim, (2003): 847-849., 850-856., Dušan Žubrinić, (1976): 79., 83-84.

⁴² *Konstruktivistički pristup nastavi* počiva prije svega na pretpostavci da se proces učenja odvija kroz osobnu konstrukciju i rekonstrukciju znanja. Ono pak nastaje kao rezultat učeničkih interakcija s prirodnim svijetom u određenom sociokulturnom kontekstu, uz dinamičko posredovanje njihovih prethodnih znanja. Elementi konstruktivnog učenja su: *aktivizam, autentično učenje, višestruka perspektiva i suradničko učenje*. Renata Jukić, "Konstruktivizam kao poveznica poučavanja sadržaja prirodnoznanstvenih i društvenih predmeta", *Pedagogijska istraživanja* 10, br. 2 (2013): 241-244.

⁴³ Naime, učitelj više nije službenik čija je osnovna zadaća ostvarivanje tuđih ideja i naputaka krutih nastavnih planova, već se od njega očekuje da bude *kreativan, refleksivan, kritički orijentiran profesionalac*. On iste te karakteristike mora nastojati potaknuti i razviti kod učenika. No, u svrhu postizanja upravo tih karakteristika kod učenika, između učitelja i učenika mora istovremeno biti uspostavljena i uspješna *komunikacija*. Hanna

Rezultat toga su, između ostalog, *vidljivi stavovi, odnosi i sposobnosti učenika* u funkciji organizacije odgojno-obrazovnog procesa. Oni će postati i dijelom učenikova identiteta te mu omogućiti aktivno sudjelovanje u mijenjanju uvjeta svojeg razvoja. Međutim, i danas ostaje upitno kako uspjeti u zamjenjivanju razredno-predmetno-satnog sustava nastave i ocjene, a zatim kako ostvariti i individualizirani pristup svakom učeniku. Naime, takvo se pitanje postavlja s obzirom na to da temeljno pravo svakog čovjeka na obrazovanje podrazumijeva nužno omasovljavanje školstva, zbog čega je ujedno prilično nezahvalno raspravljati o optimalnom broju učenika u pojedinoj školskoj u grupi.⁴⁴

Škola danas više nije samo priprema za život, budući da suvremenost zahtijeva *školu života*, gdje se određene činjenice, znanja i vještine više ne usvajaju za određeno statičko razdoblje. Naime, *stjecanje gotovih informacija transformira u osposobljavanje za proizvodnju i obradu novih*, a rezultat toga postaje *jedinstven izraz međusobno i potpuno prožetih kognitivnih, motornih, afektivnih angažiranosti učenika*. S njima učenik nadalje može sudjelovati u paradigmatički potpuno drugačijoj društvenoj zajednici u odnosu na one iz prethodnih povijesnih perioda. Ako želi napredovati, on mora kroz cijeli život raditi na usavršavanju svojih vještina i znanja kako bi bio kompetentan i kako bi mogao primjereno pratiti zahtjeve društva koje se mijenja. *Obrazovanje tako postaje dimenzijom života*,⁴⁵ a kako bi učenike poučila i obrazovala svim mogućim znanjima i vještinama potrebnih za adekvatno sudjelovanje u suvremenom, globalizirajućem svijetu, nova, tzv. *inovativna škola*, mora nužno surađivati i s drugim bitnim ustanovama, poput muzeja i knjižnica.

Kiper i Wolfgang Mischke, (2008), 13-14., 34-36., Josip Pivac, (2000), 59-63., 69-99., 103-115., 124-125., 151-167.

⁴⁴ Branko Bognar, (2004): 9., 15-22., Hanna Kiper i Wolfgang Mischke, (2008), 13-14., 34-36., Josip Pivac, (2000), 59-63., 69-99., 103-115., 124-125., 151-167., Sofija Vrcelj, (2000), 41-42.

⁴⁵ Branko Bognar, (2004): 9., 15-22., Daniela Matić, "Suvremena škola i razvoj", *Putokazi* br. 2 (2014): 126-127., Josip Pivac, (2000), 59-99.

Potpoglavlje drugo.

Povijest i suvremeni načini učenja i poučavanja u Hrvatskoj.

Početak se razvoja institucionalnog obrazovanja u hrvatskoj didaktičkoj povijesti, prema Emeriku Munjizi, prvenstveno povezuje s pojedinim crkvenim redovima. Oni su već od ranog perioda srednjega vijeka i posebno unutar crkvenih institucija bili zaduženi za odgojno-obrazovni rad te otvaranje škola na hrvatskim prostorima. No takvo *crkveno obrazovanje* nije moglo pratiti niti zadovoljiti interese i potrebe nadolazeće građanske klase. Zato se postepeno počinju oblikovati zahtjevi i inicijative za otvaranjem prvih *privatnih* te *javnih*, odnosno *državnih škola*. No njihovo će ozbiljnije oblikovanje, u sklopu uređenja *državnog školstva*, na području nekadašnjih hrvatskih povijesnih zemalja nastupiti tek tijekom vladavine Marije Terezije. U duhu njezinih prosvjetiteljskih ideja škola tada postaje državna briga i slobodna ustanova, a njezin najvažniji obrazovni zadatak izobrazba ljudi upravo radi ispunjavanja novih privrednih i društvenih potreba hrvatskih zemalja. Ipak, bitne promjene u programskom području tada nisu napravljene, s obzirom na to da su se nastavni predmeti i dalje nastavili predavati prema *zastarjelim metodama obrazovanja* što počinjavaju, pak, na *mehaničkom načinu učenja*.⁴⁶ Stoga se reforma dotadašnjeg odgojno-obrazovnog sustava, prema Emeriku Munjizi i Mirku Ragužu, nastavila i u drugoj polovici 19. stoljeća kada se u hrvatskim zemljama stečeni adekvatni preduvjeti za *veliku reformu pučkoga školstva*. Na taj je način, prema novom školskom zakonu iz 1874. godine, *formalno uvedena školska obaveznost*, potom je *jasno razgraničena nadležnost između crkve i države*, a *učitelji su stekli položaj državnih službenika*. No, unatoč tome, školska je institucija tada u hrvatskim povijesnim zemljama i dalje *ostala dijelom religiozna ustanova*. Pritom su njezini učenici *preopterećeni velikim brojem predmeta* te *memoriranjem znatne količine nastavnog sadržaja*, a među kojima ima *mnogo toga što im neće čak niti trebati u praktičnom životu*. Iako će se naredni *nastavni planovi osuvremenjivati* u skladu s okolnostima nastupajućih povijesnih razdoblja,⁴⁷ snažna će kritika tijekom prve polovice 20. stoljeća na hrvatskom području

⁴⁶ Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije* (Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku i Hrvatski pedagoško-književni zbor ogranak Slavonski Brod, 2009), 25-40., 143-161., Sofija Vrcelj, (2000), 39.

⁴⁷ Na taj će način preuzimati istaknute inovacije iz drugih zapadnoeuropskih zemalja te ih potom ugrađivati u nadolazeći hrvatski odgojno-obrazovni sustav. Na taj će se način, u drugoj polovici 19. stoljeća, uz redovnu nastavu, unutar hrvatskog školskog sustava također organizirati i različiti oblici izvanškolskog i izvannastavnog rada. Emerik Munjiza, (2009), 40-49., 52-53.83-85., 114-115., 123., 163-172., Mirko Raguž, "Zakon od 14. listopada 1874. ob u ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u Kraljevinah

istaknuti bitne nedostatke dotadašnjeg obrazovnog procesa. Među njima je pritom njegov *nedostatak praktičnog djela*, odnosno *odgoja*, potom *nedostatak nadzora nad sadržajima koji su se s učenicima radili i na koji su se način oni radili te nedostatak uzimanja u obzir individualnih razlika i različitih sposobnosti učenika*. Zato, kao takav, nije mogao odgovoriti na novonastale potrebe društva.⁴⁸ Stoga se krenulo prema sljedovanju koncepata raznovrsnih pravaca *nove škole i reformirane pedagogije*. Oni su, barem na teorijskom području, nastojali predstaviti adekvatne načine na koje je zapravo moguće postići i ostvariti principe konačnog *rada, aktivnosti te samostalnosti učenika*. No, pored teorijskih rasprava *o stavljanju učenika u središte odgojno-obrazovnog procesa te razvijanja njihove individualnosti*, itd., ništa se bitno nije promijenilo. Naime, zahtijevao se fleksibilniji način razumijevanja odgojno-obrazovnih djelatnosti, što je pak omogućilo postavljanje temelja suvremenom hrvatskom institucionalnom sustavu istoga.

Institucionalni se sustav odgoja i obrazovanja, od početka demokratskih promjena u Hrvatskoj tijekom devedesetih godina 20. stoljeća pa sve do danas, uvelike promijenio. Naime, *temeljito su revidirani i nastavni planovi i programi*. Oni su prvenstveno trebali *odgovarati na potrebe današnjeg dinamičnog te informacijski osviještenog hrvatskog društva*. Zato je i sama nastava diferencirana i podijeljena, a uz nastavu ili oko nastave nadalje se dograđuju nove aktivnosti. Primjerice, *slobodne aktivnosti, kulturne i javne djelatnosti zdravstvene i socijalne skrbi, društveno-koristan i proizvodni rad, profesionalno informiranje i usmjeravanje učenika*, kao i *estetsko-higijensko uređivanje škola*.⁴⁹ Prema Ružici Razum, sve su te aktivnosti imale za cilj ispunjavanje temeljnih ideja suvremenog hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava. Jedna se od njih pritom ticala usustavljenja školstva koji bi prema svim odrednicama bio prilagođen za cjelovit odgoj i obrazovanje mladog naraštaja u *modernom, demokratskom, poduzetničkom i pluralnom društvu 21. stoljeća*. Druga se pak referirala na ostvarenje *znanja i kompetencija* kojima bi se potom hrvatskom društvu i gospodarstvu te svakom pojedincu omogućila prilika za postizanje što boljih mogućnosti na *globalnom* te

Hrvatskoj i Slavoniji", *Senjski zbornik* 37, br. 1 (2010): 87-89., 92-95., 96-97., Sofija Vrcelj, (2000), 39., <http://www.hsmuzej.hr/hrv/predmet.asp?p=373> (pogledano 10.1.2017.)

⁴⁸ Osim toga, prema Emeriku Munjizi, isticao se njegov *pretjerani intelektualizam*, a temeljio se na *doslovnom memoriranju činjenica* nekog sadržaja. Nadalje, prigovaralo se *polazištima ondašnje prirodno-znanstvene psihologije*, koja, s obzirom na to da polazi isključivo od prirodnih okolnosti čovjeka i znanstvenih dokaza, bez odgovarajuće humanističke psihološke koncepcije, nije mogla u potpunosti objasniti njegovu ličnost. U konačnici, prigovaralo se i samom postupku *postavljanja učenika u pasivan položaj s ciljem njihovog odgajanja i postizanja totalne poslušnosti*. Emerik Munjiza, (2009), 189-197.

⁴⁹ Emerik Munjiza, (2009), 207-230.

*međunarodnom tržištu.*⁵⁰ Ipak, u javnim, stručnim i znanstvenim krugovima vlada suglasje da *odgojna problematika* u suvremenom hrvatskom društvenom te obrazovnom kontekstu postaje sve složenija. Također, dolaze i *gomilaju se stalno nova znanstvena i stručna saznanja* koja potom mijenjaju postojeća, ali isto tako *rastu intelektualne, emocionalne*, kao i *socijalne potrebe te razlike među učenicima*. Tako nastaje svojevrsan paradoks u kojemu suvremene društvene, odgojne i obrazovne situacije u Hrvatskoj postaju sve zahtjevnije i složenije, a sama kompetentnost hrvatskog školskog sustava u dotičnu svrhu sve više zaostaje.⁵¹

Potpoglavlje treće.

Suvremeni načini učenja i poučavanja te muzejska institucija.

Suvremeni načini učenja i poučavanja u Hrvatskoj te muzejska institucija.

No, kako bi suvremena društvena zajednica postigla titulu *inovativnog društva znanja i vještina*, kojoj danas uvelike teži, ona se ne može oslanjati isključivo na svoj formalni oblik obrazovanja, gdje prevladava školska organizacija. Naime, ona danas mora nužno povezati i uskladiti specifičnosti koje nosi formalni oblik obrazovanja s mogućnostima što ih pružaju raznovrsna područja neformalnog oblika obrazovanja. U tu se pak skupinu, između ostalog, svrstava i suvremena muzejska institucija.⁵² Ipak, kako bi do toga došlo, prethodno je morao biti ispunjen uvjet već iznesenih i opisanih promjena unutar muzejske institucije ili pojedinih njezinih segmenata. Zato u središte svojeg interesa muzejska ustanova danas stavlja interpretaciju muzejske građe publici i komunikaciju muzeja s javnošću. Pritom posebice naglašava sam proces obrazovanja, odnosno *izgrađivanja svijesti javnosti o njenoj sredini i povijesno-kulturnoj, zatim prirodnoj te umjetničkoj baštini*. To znači da se u sustavu

⁵⁰ Ružica Razum, "Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj", *Bogoslovska smotra* 77, br. 4 (2008): 861-863.

⁵¹ Emerik Munjiza, (2009), 228-229., Ružica Razum, (2008): 868-878.

⁵² Pritom formalni oblik obrazovanja predstavlja institucionalno obrazovanje, što znači da je zakonski legitimirano te se odvija unutar jasno definiranog i određenog formalnog obrazovnog sustava, a krajnji mu je rezultat stjecanje određenih znanja i sposobnosti. Nasuprot njemu, gdje je sudjelovanje uglavnom obavezno, neformalno je obrazovanje onaj tip obrazovnog procesa prilikom čega je prisustvovanje u takvim aktivnostima dobrovoljno, a zapravo podrazumijeva izvaninstitucijske obrazovne djelatnosti kojima se stječu tek određena znanja i vještine. Samoinicijativne ili spontane oblike obrazovanja obuhvaća pak informalni oblik obrazovanja. Ermin Kuka, "Koncept neformalnog obrazovanja", *Život i škola* 58, br. 27 (2012): 198., Ante Vukasović, (1999), 100-102., 104-107., 108-111.

muzejskog rada danas značajna pažnja poklanja kako muzejskog prezentaciji sadržaja iz zbirki, tako i sve jačem položaju *odgojno-obrazovnog rada u muzejskim institucijama*, odnosno, edukaciji javnosti. Ona se danas jednim dijelom može ostvariti upravo kroz sustavnije i trajnije vezivanje muzeja sa školama.⁵³

Prije svega je važno realizirati uspješnu *komunikaciju između dviju već spomenutih institucija*. Nakon uspostavljanja prisne i direktne suradnje između muzejskih edukatora i prosvjetnih radnika te njihove discipline uklopljene unutar škola, potrebno je nadalje precizno odrediti plan njihovih zajedničkih aktivnosti. To se postiže povezivanjem i usklađivanjem nastavnih planova s muzejskim programima na temelju kojih se potom realizira posjet muzejima. Time ga se ujedno teži pretvoriti u produženi dio školskog kabineta.⁵⁴ Naime, njegov je cilj *ponuditi određenu formu i mjesto za razonodu*, no na drugačiji način te koristeći potpuno druge metode. Na taj je način moguće prevladati onaj stereotipni oblik ustanove u kojoj su se pružale i pamtile samo nužne informacije, a klasične muzejske izložbe, kao i predavanja u njemu, pritom pokazali zastarjelim i nedovoljnim oblicima za ostvarivanje adekvatnog obrazovnog rada. Muzeji moraju učenicima, kao i svakom drugom posjetitelju, a što veliki i poznati svjetski muzeji uostalom danas i čine, zapravo *ponuditi nove i čim raznovrsnije oblike suradnje*. One pritom moraju biti privlačne, ali istovremeno i poučne, razlikujući se uvelike od uobičajenih školskih metoda. Stoga za učenike organiziranih školskih posjeta muzejima, osim samostalnog obilaska postava, pedagoški odjeli sve češće organiziraju sadržaje za njih, dok se njihovi nastavnici pozivaju da takve sadržaje uklope u svoj nastavni plan. To uključuje i mnogobrojne aktivnosti koje organiziraju *muzejski edukatori ili pedagozi*, prilagođavajući se metodama i medijima različitim uzrastima, stupnju obrazovanja te specifičnim potrebama.⁵⁵ U tu se svrhu osim *stručnih vodstava*, danas provode

⁵³ Mario Klaić, "Komunikacija muzeja s posjetiteljem-Poster: Muzejska pričaoonica-igraonica *Spojimo Miljenka i Dobrilu*", u: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006), 234-237., Marijan Špoljar, "Muzej i škola", *Muzejski vjesnik* 5, br. 5 (1982): 3-4., Spomenka Težak, "Edukativni programi u Gradskom muzeju Varaždin tijekom 2004. godine", u: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006), 255-257., Saša Tome, "Zašto se ne bismo u muzeju razonodili i istodobno naučili nešto novo?", u: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka – Dubrovnik – Bari – Rijeka, 29. Rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010), 71-73.

⁵⁴ To je, prema Eileen Hooper-Greenhill, još tijekom 19. stoljeća, isticano kao primarna i vrlo važna uloga muzeja. Mila Škarić, (2006), 155-156., Marijan Špoljar, (1982): 3-4.

⁵⁵ Ivana Dumbović, "Neka škola započne u Školskom muzeju...", u: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007), 95-96., Viera Žbirkova i Jarmila Jurova, "Communication In

i različiti istraživački projekti, zatim nastavni satovi, audio-video prezentacije, i raznovrsne muzejske radionice, potom okrugli stolovi i predavanja te mnogi drugi oblici i samostalni pedagoški programi, i to u sklopu stalnih ili pak povremenih muzejskih izložbi.⁵⁶

Tako glavni zadatak muzeja u suvremenosti je da se *prvenstveno iskoristi kao medij*, ali i kao *mjesto posebne društvene komunikacije te izobrazbe*, kako to stoji u statutu ICOM-a.⁵⁷ Naime, u današnjem periodu *uvođenja muzejske edukacije, zatim nove prosvjetne politike i informatizacije, uz otvaranje sve interesantnijih i obilnijih izložbi*, upravo muzej može poslužiti kao jedan od najboljih partnera školama. Upravo posredstvom raznovrsnih aktivnosti što ih provode muzejski edukatori uvijek prilagođenih svakoj pojedinoj razvojnoj dobi učenika i njihovim predznanjima, kao i životnim iskustvima, sam se boravak u muzeju može pretvoriti u jedan od najdjelotvornijih načina za poučavanje. Pritom su teme, koje se obrađuju u muzejskim institucijama brojne te *gotovo da nema nastavnog sata u školama koji ne bi mogao profilirati ili obogatiti svoj sadržaj na temelju jednog od mnogih posjeta nekom muzeju*. No osim učenja i poučavanja bitnih odgojno-obrazovnih sadržaja, muzejska institucija istodobno doprinosi razvijanju i odgovarajućih intelektualnih, društvenih, estetskih,

The Museum As An Act Of The Educational Process And Their Mutual Influence", u: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006), 206-215., Renata Brezinščak i Eduard Kletečki, "Nove tehnologije – veza između posjetitelja i muzeja. Primjena modernih tehnologija u izložbenim programima Hrvatskog prirodoslovnog muzeja.", u: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006), 21-23., Renata Brezinščak, Eduard Kletečki, Nataša Kletečki, Mirjana Cvetković-Kižlin i Branka Petravić, "Mogućnosti primjene HNOS programa u Hrvatskom prirodoslovnom muzeju", u: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka -Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010), 46-47., Ljiljana Suhodolčan, "Dijete u muzeju", u: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka - Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010), 99-100., Mila Škarić, (2006), 155-156., Mila Škarić, "Edukativni posrednički servis. Rješenje za bolju komunikaciju obrazovnih institucija: škole i muzeja", u: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka - Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010), 38-44., Lucija Šoda, "Medom i računalima do publike", u: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006), 166-168., 170-171., Marijan Špoljar, (1982), 3-5.

⁵⁶ Mateja Ribarić, "Načini suradnje muzeja s osnovnim i srednjim školama", u: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka - Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010), 24-25.

⁵⁷ Prema bečkom Statutu ICOM-a iz 2007. godine, *muzej je neprofitna, stalna institucija u službi društva i njegova razvoja, otvorena za javnost, koja prikuplja, konzervira, štiti, istražuje, posreduje i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu čovječanstva i njegova okoliša s ciljem obrazovanja, proučavanja i uživanja*. Mila Škarić, (2010), 39., <http://www.icombih.org/site/definicija-muzeja,19.html> (posjećeno 8.1.2017.)

stvaralačkih, moralnih, tjelesnih i drugih sposobnosti te praktičnih vještina učenika. U hrvatskom se školskom sustavu takvi odgojni i obrazovni ciljevi nastoje pak postići unaprjeđivanjem odgojno-obrazovnog standarda putem novog programskog koncepta *HNOS-a* ili konkretne zbirke uputa donesene 2005. godine. Njime se sve više počinje isticati organizirana *izvanškolska nastava*, i to *terenska nastava*,⁵⁸ kao zajednički projekt školskih ustanova i raznovrsnih nastavnih disciplina te drugih institucija, poput muzeja. Tako *muzeji u Hrvatskoj također predstavljaju adekvatnu dopunu školskim nastavnim planovima i programima* upravo u onom dijelu gdje se omogućuje učeničko upoznavanje, ali i stjecanje trajnog razumijevanja povijesne, prirodne, tehničke kulturne te umjetničke karakteristike njihove domaće okoline. No, iako prilikom rada sa školskom djecom muzejski djelatnici moraju obratiti pozornost, kako na uzrast učenika, tako i na količinu informacija kojom učenici pri ulasku u muzej raspoložu, to ipak ne čine sve hrvatske muzejske institucije. Zato se danas, uz ostale prisutne nedostatke, javlja i izražava sve značajnija *potreba za dodatnom educiranošću muzejskog osoblja te ulaganjem njihova napora* prije svega na tom dijelu muzejskog rada u Hrvatskoj.⁵⁹

⁵⁸ Zapravo, od kada je stvorena hrvatska država, bilo je više pokušaja promjena odgojno-obrazovnog sustava, i to, naime, 1991., 1993., 1995., 1998., 2002., 2005. godine. HNOS-om ili *Hrvatskim nacionalnim obrazovnim standardom*, donesenog posljednje od navedenih godina, ujedno je započelo značajnije rasterećenje nastavnog gradiva od suvišnih sadržaja te njegovom boljom preraspodjelom prema školskim godinama. No, unatoč prednostima, pojedini su dijelovi tog dokumenta ostali pojmovno i terminološki nejasni, a prenosili su se bez jasnih kriterija i povezivanja s drugim komponentama. Također, osim pitanja same metodologije rasterećivanja učenika i financijske potpore, sve su škole u svrhu toga trebale biti istovjetno opremljene, kao i sami učenici, što nažalost nisu, uzimajući u obzir težinu povezanosti nekih od komponenata dotaknutog dokumenta s mnogim specifičnim potrebama učenika i profilom škola. Branislava Baranović, ur., *Školski kurikulum. Teorijski i praktični aspekti* (Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 2014), 10-11., Mila Škarić, (2010), 38-39.

⁵⁹ Ivana Baće, "Hajdemo naučiti osmjehujući se. Mogućnosti muzeja u okviru HNOS-a", u: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka - Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010), 52-54., Ljiljana Suhodolčan, (2010), 99-100., Mila Škarić, (2010), 38-39.

Poglavlje treće.

Potpoglavlje prvo. Uvod.

Muzej grada Rijeke. Izložba *Vrijeme je novac* i njezin kreativno-edukativni program.

Muzeji su aktivni u stvaranju znanja još od kada postoji njihov interes za prikupljanjem kulturne, zatim povijesne te znanstvene građe. Unatoč tome što su također smatrani *edukacijskim ustanovama* unutar kojih se provode organizirani posjeti još od početka 19. stoljeća, kada se sami muzeji osnivaju te postaju javni, nije bilo inicijalno jasno da se tim posjetima treba pridodati i određena *edukacijska vrijednost*. Naime, podrazumijevalo se da je posjet, a osobito pritom školski posjet muzejskim ustanovama, koji je zamišljen upravo u svrhu usvajanja nekih informacija, sam po sebi edukativan. Edukacija je tako bila primarna funkcija muzeja, a on mjesto gdje učenici nadopunjuju svoje znanje stečeno u školi, dok učitelji istovremeno u nju dolaze po pomoć u području u kojem se pak ne snalaze dovoljno. No edukacijske su se mogućnosti muzejskih ustanova tijekom godina proširile i time je *muzejska edukacija* danas postala važnim aspektom muzejskih djelatnosti koja pak može znatno doprinijeti usavršavanju pojedinih, kao i razvitku dodatnih znanja te vještina i sposobnosti kod korisnika muzeja.⁶⁰ Budući da je muzejska edukacija također jedna od značajnih dijelova muzejske djelatnosti koju provodi i sam Muzej grada Rijeke, u ovom je dijelu rada cilj predstaviti i potom protumačiti upravo način na koji ona, odnosno njezin kreativno-edukativni program, doprinosi usavršavanju i razvitku pojedinih znanja, vještina te sposobnosti kod muzejskih korisnika, s posebnim naglaskom na usavršavanje i razvitak istih kod učenika osnovnih škola. To je u konačnici potkrijepljeno anketnim upitnicima u kasnijem dijelu teksta ovoga rada.

No bitno je prije toga spomenuti kako s obzirom na to da Muzej grada Rijeke⁶¹ danas nema realiziran stalni postav, on stoga služi isključivo kao mjesto u svrhu održavanja tek

⁶⁰ Eilean Hooper-Greenhill, *Museum and Gallery Education* (London: Leicester University Press, 1994), 26., 78., Eilean Hooper-Greenhill, *Museums and the Shaping of Knowledge* (London: Routledge, 1992), 191.

⁶¹ Ova se muzejska ustanova danas nalazi na prostoru Muzejskog trga i u dvorištu pokraj zgrade bivše Guvernerove palače, a nastaje preimenovanjem nekadašnjeg *Muzeja narodne revolucije*. On je na tom istom mjestu 1976. godine dobio novu muzejsku zgradu realiziranu prema projektu hrvatskog inženjera Nevena Šegvića, koji je rođen u Splitu, 26. siječnja 1917. godine, a umire u Zagrebu, 13. listopada 1992. godine. Naime, prema tadašnjim arhitektonskim rješenjima, nova je muzejska ustanova predstavljala modernu

povremenih muzejskih izložbi. Također, *suvremena edukativna djelatnost* ovog muzeja nema posebno oblikovan odjel koji bi bio namijenjen sustavnom i organiziranom provođenju unaprijed isplaniranih odgojno-obrazovnih aktivnosti i programa. Naime, ovaj muzej sadrži samo *dječji kutak* i *kreativno-edukativne radionice* što prate tek neke od uspostavljenih muzejskih izložbi. Na taj je način u Muzeju grada Rijeke u ponedjeljak, 19. prosinca 2016., otvorena izložba *Vrijeme je novac*, što prikazuje povijest Rijeke kroz temu novca, a koji se koristio u pojedinim razdobljima od 4. stoljeća pa sve do danas. Izložba po prvi put cjelovito prikazuje sve predmete iz muzejske zbirke *numizmatike, vrijednosnica, medalja i odlikovanja*, a organizirana je isključivo u prostoru prizemlja muzejske zgrade te *podijeljena prema sadržaju spomenute zbirke u sveukupno četiri cjelina*.⁶² Dio izložbe je i projekt Braille Riddles koji uz pomoć muzejskih predmeta oblikovanih u 3D modelima omogućuje da iskustvo pojedinih muzejskih predmeta s izložbe također steknu slijepi i slabovidne osobe. Izložba je otvorena do 28. veljače 2017. godine, a zatim je produžena do 9. ožujka 2017. godine. Njezina je autorica viša kustosica Muzeja grada Rijeke, Sabrina Žigo. Izložbu prati i katalog.

građevinu koja je podijeljena na četiri etaže. No, upravo zbog manjih prostornih mogućnosti prvotno realizirane muzejske građevine, njegov se trenutačni ravnatelj, Ervin Dubrović, uz odobrenje Stručnog vijeća, 2002. godine odlučio na *adaptaciju dijelova zgrade*, i to kako bi se prije svega *realizirao prijeko potreban dodatni prostor za održavanje muzejskih izložbi*, a istodobno *riješio i problem muzejske čuvaonice*. Na taj je način na mjestu drugog i trećeg galerijskog kata ugrađena nosiva ploča, čime su se dobila dva dodatna prostora, dakle još jedan izložbeni prostor, kao i *prostor predviđen za muzejsku čuvaonicu ili depo*. Nakon preimenovanja Muzeja narodne revolucije u Muzej grada Rijeke, odlukom Gradskog vijeća Grada Rijeke 1994. godine, mnogobrojna je građa prethodne ustanove prikupljena u nove formirane muzejske zbirke te pohranjena u tu novu muzejsku čuvaonicu ili depo. Od tada pa nadalje, i time sve do danas, Muzej grada Rijeke izvršava sustavno prikupljanje muzejske građe što nosi lokalni i umjetničko-povijesni značaj. Ervin Dubrović, ur. i pisac predgovora, (*R)evolucija u muzeju grada Rijeke*, tekst kataloga napisale Ema Aničić i Marije Lazanja Dušević (Rijeka: Muzej grada Rijeke, 2016), 6-7., 28-30., 32-50., Denis Nepokoj, "Od čaše do muzeja", u: *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*, Denis Nepokoj, ur. i pisac predgovora (Rijeka: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, 2004), 28-38., Andrej Uchytíl, "Stratificiranje projektantskog opusa arhitekta Nevena Šegvića", *Prostor* 11, br. 2 (26) (2004): 146-147., 151-153., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59415> (posjećeno 30.1.2017.), <http://www.muzej-rijeka.hr/povijest.asp> (posjećeno 30.1.2017.).

⁶² Pritom prvu čine reprezentativni *primjerci rimskog i srednjovjekovnog novca*. Nju potom slijedi druga, koja pak obuhvaća razdoblje od Marije Terezije do 1918. godine, a nju čine rijetki primjerci *riječkog komunalnog novca* ili *karantana*, zatim *papirnatog i metalnog novca guldenskog ili forintskog* te *krunskog sastava Austro-Ugarske*. Nadalje slijedi treća cjelina, koja obuhvaća uzlet grada Rijeke krajem 19. i tijekom ranog 20. stoljeća, a nju pritom čine raznovrsni vrijednosni papiri, poput *dionica*, zatim *obveznica, zadužnica i mjernica*, kao i umjetnički oblikovani primjerci *medalja*. Posljednja cjelina ove izložbe obuhvaća talijansku vlast u Rijeci od 1919. godine do 1943. godine, potom doba Nezavisne Države Hrvatske od 1943. godine do 1945. godine, razdobljem socijalizma od 1945. godine do 1990. godine te period nakon Drugog svjetskog rata. Tu cjelinu čine reprezentativni primjerci *riječke krune*, zatim posebno naglašeni primjerci *jugolira* i *lira-B*, kao i *riječko-susačke vrijednosnice* te *nacionalna valuta, kuna*. Sabrina Žigo, ur. i pisac predgovora, *Vrijeme je novac*, tekst kataloga napisala Sabina Žigo (Rijeka: Muzej grada Rijeke, 2016), 1-2.

U sklopu održavanja izložbe *Vrijeme je novac* organiziran je i kreativno-edukativni program koji uključuje *muzejske radionice*, a unutar kojih je istovremeno uklopljeno i adekvatno *stručno vodstvo kroz navedenu muzejsku izložbu*. One se mogu sagledati kao jedni od najznačajnijih oblika u kontekstu ostvarivanja odgojno-obrazovne uloge ovdje obuhvaćene izložbe u Muzeju grada Rijeke. Istodobno se mogu sagledati i kao adekvatna forma u kontekstu ostvarivanja određene *izvanškolske aktivnosti* koja nije planirana prema formalnom kurikulumu, a odvija se ovdje u muzejskom prostoru. Pritom izvanškolske aktivnosti *predstavljaju različite organizacijske i programske oblike okupljanja učenika u društvima, klubovima i drugim institucijama, ali izvan škole*. Nadalje, za razliku od *stručnog vodstva*, naime *fleksibilnog i komunikacijski otvorenog načina verbalnog prenošenja tumačenja i interpretiranja poruke materijalne i nematerijalne baštine, prvenstveno s ciljem da izložbeni sadržaj bude razumljiv svim njezinim posjetiteljima*, muzejska radionica pak *predstavlja suvremeni oblik interaktivnog učenja i poučavanja koji je usredotočen prije svega na razvijanje pojedinih znanja i vještina posjetitelja te jačanje njegove osjetljivosti za određene probleme*. Naime, ona je *odmaknuta od tradicionalnog koncepta učenja*, a odlikuje ju također odgovarajuće *strukturirana i ciljno orijentirana komunikacija koja podrazumijeva osobno te aktivno zalaganje svakog njezinog sudionika*. Pritom je njezin ključni dio *da sudionici steknu praktične vještine koje će oni nadalje koristiti u svojem životnom okruženju*. Stoga se radionica *percipira upravo kao forma rada i utvrđenih aktivnosti u kojima procesi razmjene i stjecanja informacija moraju biti uređeni te vođeni*. *Voditelj*, kojega najčešće predstavlja *muzejski edukator ili pedagog, priprema teme koje će se odraditi na radionici*, a koje su pritom *usklađene s potrebama i željama njezinih polaznika*. On čini *najvažniju osobu koja je u muzejima zadužena za rad s javnošću te pedagoški i andragoški rad s njihovim korisnicima*.⁶³

⁶³ Definicije i objašnjenja dotaknutog vidi detaljnije u: Barbara Banovac, (2010), 33—36., Mijo Cindrić, "Izvanškolske i izvanškolske aktivnosti učenika osnovne škole", *Život i škola* 41, br. 5-6 (1992): 49-68., Jelena Hotko, "Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej", *Povijest u nastavi* 8, br. 16 (2) (2012): 231-232., Željka Jelavić, "Obrazovanje za muzejske pedagoge – stvarnost i/ili utopija", u: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007), 15-19., Malina Zuccon Martić, "Vodstva u muzeju", u: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007), 77-82., Jasna Martinko, "Radionica – metoda interaktivnog učenja i poučavanja odraslih", *Andragoški glasnik* 16, br. 2 (29) (2012): 165-166., Mateja Ribarič, (2010), 24-25., Andreja Smetko, "Stručno vodstvo kao oblik muzejske komunikacije", u: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007), 62-68., Jasenka Lulić Štorić, "Muzejska radionica – neposredni

Potpoglavlje drugo.

Radionice Kovanja novca i medalja u Muzeju grada Rijeke.

Detaljan pregled njihove pripreme i organizacije, zatim njihovih karakteristika i pojedinih specifičnosti, kao i načina njihova provođenja te u konačnici završetka njihova odvijanja.

1. Planiranje i opis kreiranog programa.

Kako se sam početak planiranja o organiziranju i postavljanju izložbe *Vrijeme je novac*⁶⁴ odvijao u lipnju i srpnju 2016. godine, tada je istodobno donesena i odluka kako će se u sklopu iste izložbe pripremiti, a zatim i provesti odgovarajuće radionice. Naime, s obzirom na to su one trebale sudionicima prvenstveno približiti temu povijesnog razvoja, ali i ulogu kovanog oblika novca, zatim vrijednosnica, obveznica, dionica, medalja te odličja u raznim povijesnim periodima s posebnim naglaskom na povijest, karakteristike te specifičnosti primjeraka iz Rijeke i njezine okolice, smatralo se kako će se takve namjere postići upravo putem adekvatnih *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica*. Stoga je u narednom razdoblju tijekom kolovoza 2016. godine uslijedio proces iznošenja raznovrsnih prijedloga o karakteru *stručnih vodstava*, kao i vrsti *likovno-kreativnih radionica* koji bi se potom i provodili. U tome su sudjelovali viša kustosica Muzeja grada Rijeke Sabrina Žigo i vanjska suradnica Muzeja Tajana Kraus, a među najznačajnijim prijedlozima su bili ovi:

- Sudionici radionica bi izrađivali vlastite numizmatičke primjere (kovanice ili medalje)

susret s kulturnom baštinom", u: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković (Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007), 162-165., Željka Šiljković, Višnja Rajić i Daniela Bertić, "Izvanastavne i izvanškolske aktivnosti", *Odgojne znanosti* 9, br. 2 (14) (2007): 137., Mila Škarić, (2010), 38-44.

⁶⁴ Takav se oblik planiranja odnosio kako na idejno planiranje, zatim planiranje karaktera, vrste i rasporeda muzejskog sadržaja koji će se putem izložbe *Vrijeme je novac* predstaviti, tako i na strukturu te način organiziranja buduće izložbe. Pritom se sami sadržaji nisu odnosili isključivo na izloženi muzejski sadržaj, već i predmete te namještaj u kojim je on bio smješten, zatim plakate, kao i na 3D modele pojedinih značajnih te izloženih muzejskih predmeta iz *zbirke numizmatike, vrijednosnica, medalja i odlikovanja*, a u konačnici i na *lutka Dantea*.

koristeći se pritom određenim likovnim materijalom poput gline ili plastelina u boji. Prilikom toga bi također radili prema unaprijed određenim karakteristikama koje bi zatim bile istaknute kroz nekakav popis poželjnih specifičnosti, a koje bi ujedno trebale sadržavati njihove kovanice ili medalje. Primjerice, koje veličine pojedine kovanice ili medalje moraju biti, zatim, da li te iste kovanice ili medalje trebaju imati više ili manje tekstualnog dijela, da li one trebaju imati portret ili ne, itd. Jedan od sudionika bi potom čitao taj popis, dok bi ga drugi sudionici pažljivo slušali i pratili, a zatim bi prema tom istom popisu oni nadalje krenuli u izradu vlastitih numizmatičkih primjera (kovanica ili medalja). Nakon toga bi se sudionicima tih radionica objasnilo zašto su te unaprijed određene karakteristike bili važni za izradu kovanica ili medalja, a koji su od njih i na koji način nadalje vidljivi na pojedinim izloženim numizmatičkim primjerima iz Rijeke i njezine okolice.

- Dalje se razvija početna ideja *igranja uloga*. Pritom bi se sudionici radionica podijelili u sveukupno tri grupe, i to na one koji novac izrađuju, zatim trgovce koji njime barataju te u konačnici na plemiće i građane koji kupuju nešto putem tog istog novca. Putem te tri grupe bi se potom mogle pripremiti brojne i raznovrsne povijesne, ali i suvremene situacije u kojima bi se sudionici tim istim novcem koristili. Na taj bi se način sudionicima objasnile i protumačile raznovrsne teme, poput procesa prodaje ili kupnje nekog oružja, tkanine, voća ili povrća tijekom određenog povijesnog razdoblja, kao i pojedinog perioda u riječkoj povijesti te danas. Također tim bi se putem sudionici radionica upoznali s nastankom i ulogom valute, zatim karakteristikama tržišta i njegove povezanosti s novcem kroz pojedina povijesna razdoblja, kao i specifično kroz riječku povijest te u suvremenosti.
- Svakom bi se sudioniku radionica pružili dijelovi jedne slagalice manjeg formata, a koja bi, kada je složena, predstavljala cjelovitu sliku i primjer nekog numizmatičkog primjera (kovanice ili medalje) iz pojedinog povijesnog razdoblja Rijeke i njezine okolice. Nadalje, kada bi složili tu istu slagalicu,⁶⁵ sudionici bi potom u prostorima gdje je izložba *Vrijeme je novac* postavljena i gdje su dotični muzejski predmeti izloženi, tražili numizmatički primjer (kovanice ili medalje) koji je pritom predstavljen

⁶⁵ Pritom bi svaki učenik dobio drugačiju sliku jednog numizmatičkog primjera (kovanice ili medalje), a koju bi pritom trebao složiti kako bi dobio njegovu cjelovitu sliku.

kroz njihovu slagalicu. Kada bi ga našli, zabilježili bi neke od traženih karakteristika, poput veličine, oblika, materijala, tekstualnog dijela koji je na njima istaknut, uz mjesto gdje su ga pronašli. Nakon određenog vremena, sudionici bi se okupili zajedno s ostalima na unaprijed dogovorenom mjestu u muzeju. Potom bi se s njima raspravljalo o karakteristikama svakog pojedinog numizmatičkog primjera (kovanica ili medalja), kao i njihovoj ulozi u riječkoj povijesti te povijesti njezine okolice.

- Kratkim bi se početnim izlaganjem sudionicima radionica predstavile značajne i zanimljive karakteristike i specifičnosti numizmatičkih primjera (kovanica i medalja) iz prethodno navedene muzejske zbirke, i to općenito kroz povijest te posebno kroz riječku povijest. Potom bi sudionici nasumično birali unaprijed pripremljene kartice, gdje svaka od njih sadrži raznovrsne numizmatičke primjere (kovanice ili medalje) iz izložene muzejske zbirke. Njih oni nadalje ne pokazuju drugim sudionicima, već pokušavaju i nastoje opisivanjem specifičnosti svakog pojedinog i pritom dobivenog primjerka, kao i uz pomoć prethodno iznesenih i usvojenih činjenica o numizmatičkim primjerima kroz pojedine povijesne periode i posebno kroz riječku povijest, na što bolji način opisati te predstaviti.

Potom je nastupio proces analiziranja svakog pojedinog i prethodno iznesenog prijedloga, i to prije svega mogućnosti, kao i zahtjevnosti njihovog organiziranja te u konačnici i izvedbe. Nakon toga je odabran jedan od njih, točnije prvi. On je pritom djelomično izmijenjen tako da se umjesto točno određenih pravila oblikovanja pojedinih numizmatičkih primjera (kovanica ili medalja) zapravo uvede i sudionicima radionica pruži sloboda odabira te prikazivanja vlastitih tema i želja.⁶⁶ No, kako bi sudionici radionica uopće mogli osmisliti i sebi osvijestiti neke od tema i želja što bi ih htjeli predstaviti na svojim numizmatičkim primjerima (kovanicama ili medaljama) istaknula se važnost održavanja *stručnog vodstva* što bi se pak organizirano i sustavno provodilo svaki put prije odvijanja *likovno-kreativnih radionica*. Na taj bi način njihovi sudionici dobili, kako sveobuhvatni uvid u strukturu i način na koji je organizirana izložba *Vrijeme je novac*, tako i nužan pregled svih značajnih karakteristika te svih specifičnosti izloženih muzejskih predmeta, i to posebice u kontekstu riječke prošlosti. Stoga bi se važnost *stručnog vodstva* sudionicima radionica više

⁶⁶ U tom su procesu sudjelovali kako viša kustosica Muzeja grada Rijeke, Sabrina Žigo, tako i vanjska suradnica istog Muzeja Tajana Kraus.

puta naglašavala tijekom svakog organiziranog provođenja, a naizmjenično bi ga provodile sve vanjske suradnice Muzeja grada Rijeke – Renata Filčić, Tajana Kraus i Petra Štefičar.

Nakon izmjene početnog prijedloga i utvrđivanja prvotnih oblika postupanja, krenulo se nadalje u detaljniju razradu svih faza, kao i pojedinačnih postupaka koji bi se potom primjenjivali u procesima izvođenja aktivnosti unutar *likovno-kreativnih radionica*. Na taj bi se način sudionici radionica, nakon provedbe kroz izložbu uz *stručno vodstvo*, prvotno smjestili u sjedala uz stolove na kojima bi se istodobno nalazio sav potreban likovni materijal za njihov rad. Nadalje bi im se tijekom svake pojedine faze i postupka usmenim putem dijelile upute, i to prije svega u svrhu adekvatnog izvršavanja daljnjih aktivnosti.⁶⁷ Zatim bi sudionici, koristeći pojedine likovne materijale te slijedeći pružene upute izrađivali svoje buduće kovanice ili medalje. Najvažniji likovni materijal koji bi pritom upotrebljavali su glinamol i kartonski papir, a također bi koristili plastične čaše, potom pribor za rad u glinamolu, olovke, flomasteri, škare, tekuće ljepilo, raznovrsnu tjesteninu za juhu, ječam, riža, čačkalice, zatim aluminijsku foliju, štapiće za uši, salvete crni tuš, tuš u boji, papirnate maramice, selotejp, ručna klamerica te veće dimenzije vreća za smeće.⁶⁸ Nakon toga bi sljedećoj fazi radionica njezini sudionici sudjelovali pak u pojedinim aktivnostima dvaju interaktivnih i edukativnih procesa, a o kojima će biti više riječi u daljnjem tekstu. Prilikom završetka svih faza i aktivnosti unutar *likovno-kreativnih radionica* njihovi bi sudionici sudjelovali i u ispunjavanju anketnih upitnika čija je svrha evaluacija ukupnog kreativno-edukativnog programa.

Ove su radionice prvenstveno namijenjene djeci predškolskog uzrasta i učenicima osnovnih škola.⁶⁹ Autorica postava izložbe *Vrijeme je novac*, viša kustosica Muzeja grada Rijeke Sabrina Žigo⁷⁰ jest ujedno i glavna organizatorica pratećeg kreativnog i edukativnog

⁶⁷ Također u svrhu razumijevanja, a potom i slijeđenja pojedinih postupaka, kao i faza u aktivnostima unutar *likovno-kreativnih radionica* od strane sudionika. No, ujedno i radi postizanja čim boljih rezultata unutar *likovno-kreativnih radionica*, odnosno, radi oblikovanja te stvaranja čim boljih i izražajnijih oblika te sadržaja na njihovim numizmatičkim primjerima (kovanicama ili medaljama).

⁶⁸ Materijali potrebni za rad u *likovno-kreativnim radionica* nalazili su se u stražnjoj prostoriji u prizemlju muzejske institucije Muzeja grada Rijeke i oni su se prije početka svake od njih iznosili u prostor koji je posebno bio namijenjen za izvođenje tog likovno-kreativnog rada. U isti su se prostor stražnje prostorije u prizemlju muzejske institucije Muzeja grada Rijeke upotrebljivi ostaci i dijelovi materijala i sredstava potom vraćali prilikom završetka radionica.

⁶⁹ Što je karakteristika upravo početne ideje, a koja se s vremenom proširila te istodobno omogućila proširenje i odvijanje radionica kojima su potom prisustvovali i odrasle osobe te umirovljenici.

⁷⁰ Sabrina Žigo je diplomirala povijest umjetnosti i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje potom na Odsjeku za povijest umjetnosti kasnije završava i svoj poslijediplomski doktorski studij. No, osim što danas u Muzeju grada Rijeke vodi sveukupno četiri zbirke, ujedno je autorica dvadesetak raznih izložbi vizualnih umjetnika i desetak različitih fotografskih izložbi, zatim koautorica brojnih muzejskih, umjetničkih i kulturno-povijesnih izložbi te suradnica na brojnim projektima Muzeja

programa' a sam program bi provodile sve vanjske suradnice Muzeja grada Rijeke, Renata Filčić, Tajana Kraus i Petra Štefičar.

1.1. Prvi interaktivni i edukacijski proces pod nazivnom *Pusti otok*.

Ovaj interaktivni i edukacijski proces provodio bi se nakon što su odrađeni svi koraci unutar likovno-kreativnih radionica i prije nego što se krene u provedbu interaktivnog i edukacijskog procesa u kojemu bi sudionici pak sudjelovali u opisivanju i tumačenju sadržaja s 3D modela izloženih muzejskih predmeta, a koji je u sljedećem odlomku detaljnije objašnjen. Naime, ovaj je proces s obzirom na njegov cilj i svrhu prvenstveno namijenjen učenicima nižih i viših razreda osnovnih škola,⁷¹ a naizmjenično bi ga provodile sve vanjske suradnice Muzeja grada Rijeke – Renata Filčić, Tajana Kraus i Petra Štefičar. Ovom se fazom radionice na dinamičan i zabavan način nastoje protumačiti karakteristike robne razmjene, kao i određene specifičnosti koje su dovele do pojave robno-novčane razmjene, prvog novca te valute. Njegov je idejni začetnik vanjska suradnica Muzeja grada Rijeke Renata Filčić.⁷²

Prilikom toga je razvijen različit pristup u njegovom odvijanju, kako u radu s učenicima nižih razreda osnovnih škola, tako i u radu s učenicima viših razreda osnovnih škola. Na taj bi se način učenike nižih razreda osnovnih škola prvotno poticalo na razmišljanje o postavljenim pitanjima dok bi istovremeno zamišljali da se nalaze na nekom pustom otoku, poput, *Kako je tamo? Čega ima? Trgovina? Trebaju li vam novci? Ima li hrane?* čime bi ih se ujedno potaknulo na razgovor, kao i na osvještavanje o hrani koju pritom posjeduju, a koja sadrži raznovrstan rok trajanja. Nakon toga bi svaki od učenika dobio po dva primjera papirnatih listića gdje bi se na svakom od njih nalazio po jedan prikaz neke od namirnica, uz napomenu o vrijednosti koju ona može sadržavati i koju istodobno mogu zamijeniti s nekim drugim učenikom. Potom bi uslijedila rasprava gdje bi se razmatralo tko je od učenika što dobio i koji od njih ima bolje izgleda da se na dulje vrijeme na pustom otoku prehrani. Nakon

grada Rijeke, kao i članica nekoliko strukovnih udruženja. Gradsko vijeće grada Rijeke, "Prijedlog odluke o imenovanju članova kulturnih vijeća Grada Rijeke" (2013) (www.rijeka.hr/fgs.axd?id=12789) (pogledano 19.2.2017.), 111.

⁷¹ Naime, zbog svoje složenosti i brojnih činjenica, nekompatibilan je za djecu predškolskog uzrasta, a opet prejednostavan i lagan za učenike srednjih škola, a osobito za odrasle osobe te umirovljenike.

⁷² U cjelini, opisan i također više puta tijekom radioničkih aktivnosti proveden ovaj interaktivni i edukacijski proces, traje sveukupno 25 do 30 minuta. Pritom se on odvija isključivo u stražnjem dijelu prostora prizemlja Muzeja grada Rijeke.

toga bi svaki od učenika dobio po jedan papirnati primjer *školjkice* uz uputu kako bilo koju namirnicu mogu zamijeniti za tu školjkicu, a nju opet za neku drugu namirnicu. Nakon te razmjene s učenicima bi se raspravljalo o tome što je lakše, a što teže za razmijeniti, kako tijekom prvog, tako i tijekom drugog puta, zatim što zapravo predstavljaju dobivene školjkice te zašto su se baš one u ovoj situaciji koristile.⁷³

Tijekom rada pak s učenicima viših razreda, svakome bi se od njih pružio po jedan primjer prikaza neke namirnice, a koje bi oni potom morali razvrstati pod određene više kategorije, kao što su drvo jabuke, zatim krava te kokoš. Pritom bi oni ujedno pokušali odrediti moguću vrijednost tih svojih namirnica. Nakon toga bi se podijelili u sveukupno tri grupe gdje bi svaka od njih nadalje izabirala po jednog predstavnika, a zatim bi dobili i konkretne zadatke. Naime, jedna bi grupa koja ima mlijeko, tražila jaja, sljedeća koja ima jaja, tražila bi jabuke, dok bi posljednja, koja pak ima jabuke, s obzirom na to da su jabuke jako kvarljive, tražila da ih samo što brže proda. Potom bi se nakon njihove razmjene s učenicima raspravilo o tome tko je što dobio te bi se svakoj pojedinoj grupi pružio po jedan primjer *školjkice* uz uputu da s njome pokušaju odrediti moguću vrijednost mlijeka, jaja i jabuka. Nakon što bi se tako nadalje odredila pojedinačna vrijednost tih namirnica, učenici bi pokušali iznova provesti zadatak razmjene, no ovog puta upotrebljujući školjkice. U tom bi trenutku učenici trebali u školjkicama zapravo prepoznati novac, o čemu bi se potom s njima i raspravilo.⁷⁴

⁷³ Pritom se učenicima tumači, ali se ujedno i s njima donosi zaključak, kako te školjkice zapravo čine trajniji oblik razmjene, a putem kojih istodobno nisu uvjetovani onime što imaju, već s njima oni imaju puno veću slobodu izbora. Tako te iste školjkice predstavljaju i preteču današnjeg kovanog i papirnato oblika novca, a o čemu se s učenicima potom također raspravlja.

⁷⁴ Naime, s njima bi se time ujedno donio i adekvatan zaključak kako upravo zahvaljujući upotrebi tih školjkica nisu uvjetovani onime što imaju, nego da imaju puno veću slobodu izbora te da pritom mogu zamijeniti sve namirnice koje imaju s nekim drugim namirnicama.

1.2. Drugi interaktivni i edukacijski proces tijekom kojega sudionici sudjeluju u opisivanju i tumačenju sadržaja na 3D modelima izloženih muzejskih predmeta, a koji su pritom namijenjeni slijepim i slabovidnim osobama.

Uz izložbu *Vrijeme je novac* izrađeni su i 3D modeli pojedinih izloženih muzejskih predmeta iz *zbirke numizmatike, vrijednosnica, medalja i odlikovanja*. Sveukupno je sedam primjeraka tih 3D modela. Aversi i reversi svakog pojedinog primjeraka načinjeni su i oblikovani kao dva zasebna 3D modela.⁷⁵ Naime, to je učinjeno iz praktičnih razloga, zbog što jednostavnijeg rukovanja s njima i izravnijeg prijenosa njihovog sadržaja.

Važno je istaknuti kako su 3D modeli nastali prvenstveno kao dio projekta *Braille Riddles*. On se pak razvio na temelju intenzivnog rada i suradnje studenata Medicinskog fakulteta u Rijeci sa studentima Ekonomskog fakulteta i Fakulteta elektrotehnike i računarstva u Zagrebu. Cilj tog projekta je izrada pristupačnih edukacijsko-interaktivnih pomagala za slijepu i slabovidne osobe te unapređenje njihove edukacije.⁷⁶ Isto se tako ti 3D modeli potom koriste u posebno osmišljenom interaktivnom i edukacijskom procesu, a koji bi slijedio nakon jednog od određenih koraka⁷⁷ ili pak nakon svih odrađenih koraka što se provode tijekom *likovno-kreativnih radionica*, ovisno pak o odluci samih voditeljica, kao i o specifičnom karakteru njezinih sudionika. On je prvenstveno namijenjen djeci predškolskog uzrasta, kao i učenicima nižih i viših razreda osnovnih škola,⁷⁸ a naizmjenično bi ga provodile sve vanjske suradnice Muzeja grada Rijeke – Renata Filčić, Tajana Kraus i Petra Štefičar.⁷⁹

⁷⁵ To su: Graver S.J. iz Milana, *Avers i revers medalje Majke Božje Trsatske* iz 1921. godine te Miroslav Šutej i Vilko Žiljak, *Dizajn aversa i reversa za novčanicu od 100 kuna Hrvatske narodne banke* iz 2002. godine.

⁷⁶ *Braille Riddles* nudi postojeću tehnologiju 3D modeliranja i printanja kao alternativni pristup klasičnoj, i za prostore Hrvatske, suviše skupoj i nedostupnoj proizvodnji edukacijskih pomagala za slijepu te slabovidne osobe. Prvi je korak, izrada računalnih modela i 3D printanje pomagala, a u fazi veće produkcije otvara se mogućnost i 3D modeliranja kalupa za lijevanje plastike. Takav bi proces, naime, znatno pojeftinilo izradu sličnih pomagala te omogućilo njihovu širu primjenu i veću dostupnost potrebitima. Projekt je u dosadašnjem radu primijećen i priznat među povezanim udrugama i lokalnim institucijama, kao i nacionalnoj te regionalnoj zajednici. <http://startup.rijeka.hr/timovi/timovi-6-generacija/braille-riddles/> (pogledano 11.3.2017.), <http://www.novilist.hr/Vijesti/Rijeka/Slagalica-Braille-Riddles-Originalne-rijecke-puzzle-za-slijepu-i-slabovidnu-djecu> (pogledano 11.3.2017.), <http://radio.hrt.hr/radio-rijeka/clanak/vrijeme-je-novac-rijecka-povijest-u-numizmatickoj-zbirci/134421/> (pogledano 11.3.2017.), <http://www.teklic.hr/biz/startup-braille-riddles-zelimo-slijepoj-i-slabovidnoj-djeci-omoguciti-puzzle-besplatno/> (pogledano 11.3.2017.)

⁷⁷ Dio radionice u kojem se radovi suše prije stavljanja folije.

⁷⁸ Naime, zbog svoje složenosti i brojnih činjenica, nekompatibilan je za djecu predškolskog uzrasta, a opet prejednostavan i lagan za učenike srednjih škola, a osobito za odrasle osobe te umirovljenike.

⁷⁹ Ovaj interaktivni i edukacijski proces traje sveukupno 15 do 20 minuta.

Tako, umjesto da se sudionicima radionica odmah otkrije cilj i svrha samog tog procesa, pružila bi im se uputa da se podijele na manje grupe, i to s obzirom na to koliko je dostupnih primjeraka i 3D modela. Potom bi svaka pojedina grupa dobila po jedan primjerak i 3D model, kao i uputu za daljnji rad, i to da zatvorenih očiju vrhovima svojih prstiju opipaju površinu dodijeljenih primjeraka. Nakon određenog vremena, pripadnici tih grupa bi zamijenili svoje primjerke sa sljedećom grupom, gdje bi isti postupak *čitanja* iskušali i na drugim te različitim primjercima. Taj bi postupak zamjene pojedinih primjeraka grupe ponavljale sve dok svaka od njih ne bi iskušala *čitanje* sadržaja sa svih pojedinih primjeraka. U međuvremenu bi se sudionike postavljanjem pitanja, poput *Možete li pročitati nešto? Radi li se o slovu ili broju? Što mislite za koga su ovi primjeri napravljeni? Zašto?* nastojalo potaknuti na razmišljanje, kao i na razgovor o pojedinim primjercima, samom postupku *čitanja* te njihovoj svrsi. Nakon ove bi se faze radionica predstavio i *lutak Dante*. Njegova je svrha da putem senzora za pokret i prisutnost pozove prvenstveno slijepe i slabovidne osobe, a potom i ostale posjetitelje na sudjelovanje i aktivnu suradnju u radioničkim procesima koji se odvijaju u Muzeju. To čini putem nekih od izjavnih rečenica koje stalno ponavlja, poput, *Hej stani, priđi bliže*, itd. Time bi najveću pozornost trebao dobiti upravo od strane djece predškolskog uzrasta te učenika osnovnih škola.

2. Cilj *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica*.

Cilj *stručnih vodstava* bio bi upoznati njihove sudionike s bogatim muzejskim sadržajem te predmetima iz *zbirke numizmatike, vrijednosnica, medalja i odlikovanja*, a koji su pritom u cjelini predstavljeni na izložbi *Vrijeme je novac*.⁸⁰ Potom bi cilj *vodstava* također bio upoznati sudionike s lokalnom, kao i sa zavičajnom poviješću Rijeke i riječke okolice. To bi se činilo kroz isticanje i pojašnjavanje općih karakteristika, ali i pojedinih specifičnosti nekih od najznačajnijih kulturnih sadržaja te muzejskih predmeta iz iste zbirke. Nakon toga bi cilj *likovno-kreativnih radionica* bio na jedan inovativan, zatim interaktivan, dinamičan, kao i

⁸⁰ Kada je 1994. godine osnovan Muzej, kao sljednik Muzeja narodne revolucije, počinje se time također formirati i *zbirka numizmatike, vrijednosnica, medalja i odlikovanja*. Naime, u skladu s misijom gradskog muzeja ova se zbirka prioritetno profilira prema kriteriju riječkih obilježja, novcem i medaljama s gradskim imenom, grbom ili žigom. U njoj se čuvaju predmeti koji potječu iz razdoblja od 4. do 21. stoljeća, među ostalim i rijetki primjerci riječkog komunalnog novca *karantana*. U prosincu 2015. godine zbirka je proglašena kulturnim dobrom Republike Hrvatske. Izložba *Vrijeme je novac* u konačnici je predstavljena prema sadržaju same zbirke. Sabrina Žigo, (2016), 1-2.

kreativan način upoznati njihove sudionike s bitnim postupcima u procesu izrade kovanih oblika novaca i medalja, ali i s načinima na koja se ti primjerci potom oblikuju. Na isti bi tako način cilj pojedinih aktivnosti unutar dvaju interaktivnih i edukativnih procesa bio upoznati sudionike radionica s jednostavnim načinima upravljanja valutom i robno-novčanom razmjenom te metodom čitanja predmeta na način kao što to čime slijepe i slabovidne osobe. Ipak, zajednički bi cilj i *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica* bio približiti njihovim sudionicima, prije svega djeci predškolskog uzrasta, kao i učenicima osnovnih škola muzejsku instituciju. Zatim bi njihov zajednički cilj također bio potaknuti na razvijanje svijesti o važnosti koju ima lokalna i zavičajna baština Rijeke i riječke okolice te na brigu o njoj. Ujedno njihov bi zajednički cilj bio i privući sudionike u muzejske i galerijske prostore te naročito u prostore Muzeja grada Rijeke. Nadalje, nastojalo bi ih se potaknuti i na sudjelovanje u ovakvim i sličnim oblicima radionica i to u svrhu kreativnijeg i kvalitetnijeg, kao i čim ugodnijeg provođenja njihovog slobodnog te izvanškolskog vremena te radi osposobljavanja da postanu aktivnim sudionicima u kulturnom životu svojih društvenih sredina.

U konačnici bi i kroz *stručna vodstva* i *likovno-kreativne radionice* njihovi sudionici spoznali velik broj mogućnosti što ih pruža Muzej grada Rijeke, a koji se u suvremenom periodu sve više otvara upravo prema mlađoj publici, čime ujedno postaje njihov sve značajniji izvor novih i dodatnih znanja, vještina te kreativnosti.

3. Ishodi *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica*.

Očekivani ishodi ovih radionica bili bi ti da bi se sudionici ovih radionica kroz *stručna vodstva* susreli i upoznali s najvažnijim činjenicama i informacijama iz povijesti Muzeja grada Rijeke. Zatim bi se na isti način susreli i upoznali s najvažnijim činjenicama i promjenama iz političke, zatim kulturne te gospodarske povijesti Rijeke i riječke okolice. Nadalje bi sudionici te iste činjenice i informacije bili sposobni uočiti na karakteristikama, kao i na pojedinim specifičnostima nekih od najznačajnijih kulturnih sadržaja te muzejskih predmeta iz zbirke, poput kovanog novca, zatim vrijednosnica, obveznica, dionica, medalja te odličja.

Potom će putem *likovno-kreativnih radionica* moći izraditi vlastiti primjer kovanog oblika novca ili medalje prema određenim pravilima i načinima njihova oblikovanja,⁸¹ s obzirom na to da će pritom primjenjivati informacije i činjenice iznesenih u prethodnom *stručnom vodstvu*.⁸² Time će sudionici ujedno svladati i usavršiti pojedine likovne tehnike i vještine, ali će isto tako razviti i mnoge vještine i sposobnosti koje se tiču kognitivnog te ostalih područja ljudskog razvoja, o čemu će biti više riječi u daljnjem tekstu.

4. Načini uspostave komunikacije i obavještavanje osnovnih škola i vrtića o odvijanju *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica*. Organizacija, provedba i načini realizacije kreiranog programa. Pojedine karakteristike i specifičnosti.

Najvažnije informacije o mjestu i vremenu odvijanja, kao i sve ostale značajnije obavijesti o provođenju *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica* kreirane su i oblikovane tjedan dana prije otvorenja muzejske izložbe *Vrijeme je novac*, a potom su putem e-maila poslana nastavnicima osnovnih škola i pojedinim predškolskim ustanovama.⁸³ Tijekom izložbe i nakon produženja izložbe poziv je na isti način ponovljen,⁸⁴ a za dodatno informiranje posjetitelja o edukativnom programu korištene su društvene mreže,⁸⁵ mrežna stranica Muzeja grada Rijeke⁸⁶ te Muzejski portal.⁸⁷

⁸¹ Navedeno se pritom odnosi na veličinu, zatim oblik, potom pojedine specifičnosti poput obruba te način na koji sudionici uopće nanose vlastite teme i želje koje žele predstaviti na samu površinu kovanog oblika novca ili medalje.

⁸² Naime, s obzirom na to da se putem *stručnog vodstva* zapravo naglašavaju pojedine karakteristike i posebnosti na temelju kojih su potom oblikovani neki od kovanih oblika novca ili medalja iz muzejske zbirke, poput specifičnih obruba, prelomljenih dijelova kovanica ili medalja, zatim osobitih simbola, crteža i oblika koji su na njihovoj površini prikazani, sudionicima se ističe kako iste ili slične specifičnosti mogu također primijeniti i prilikom stvaranja vlastitih primjera kovanih oblika novaca ili medalje.

⁸³ Popis kontaktiranih i obaviještenih predškolskih i osnovnih škola u Rijeci, vidi u: PRILOG 1., PRILOG 2. Učenici osnovnih škola, su pritom, uz djecu predškolskog uzrasta činili grupu sudionika radionica kojima su one prvenstveno bile namijenjene. Stoga se intenzivno radilo prije svega na informiranju i obavještavanju upravo njihovih odgojno – obrazovnih institucija, i to prije početka zimskih praznika, kao i pred sam kraj istih. U međuvremenu, kada dolazak učenika osnovnih škola tijekom praznika nije bilo moguće, organizirala su se i provodila *stručna vodstva* i *likovno-kreativne radionice* za preostale grupe sudionika, i to za djecu predškolskog uzrasta, kao i odrasle osobe te umirovljenike.

⁸⁴ Pritom, naime, upravo tijekom posljednjeg tjedna zimskih praznika što su ih provodile osnovnoškolske ustanove.

⁸⁵ Vidi u: PRILOG 3.

⁸⁶ <http://www.muzej-rijeka.hr/vrijeme-je-novac.asp> (pogledano 22.2.2017.)

⁸⁷ <http://muzejski-portal.hrmud.hr/hr/events/obogati-se-u-muzeju-grada-rijeke/> (pogledano 23.2.2017.)

Pritom se *stručno vodstvo* provodilo u prostoru prizemlja Muzeja grada Rijeke gdje su ujedno bili izloženi pojedini kulturni sadržaji i muzejski predmeti u sklopu organizirane izložbe, a u prosjeku je trajalo 30 minuta. Naime, na samom su se početku *stručnog vodstva* sudionici dočekivali, a potom je uslijedio obilazak tijekom kojega su se predstavili Muzej i njegova muzejska djelatnost, zatim glavna obilježja organizirane izložbe, kao i njezin postav. Tumačenje samog postava, i pritom pojedinih kulturnih sadržaja te predmeta unutar njega, provodilo se linearnim i kronološkim putem od najstarijih izložaka prema onim modernijim i suvremenijim oblicima. Prilikom provođenja *stručnih vodstava* od oblika rada upotrebljavani prije svega frontalni rad svih triju voditeljica, kao i individualni rad sudionika, dok su od metoda rada tu prvenstveno korištene verbalne metode (monološke – predavanje i dijaloške – razgovor, diskusija) te demonstrativne metode (demonstracija putem i na pojedinim primjerima muzejskih izložaka).

Nakon *stručnog vodstva*, sudionici sudjeluju u pojedinim aktivnostima *likovno-kreativnih radionica*, koje su se organizirale i održavale u stražnjem dijelu prostora prizemlja Muzeja grada Rijeke, a u prosjeku su trajale najviše sat vremena. Pritom su se sudionici radionica prvotno smještali u sjedala, uz stolove na kojima se nalazio već unaprijed pripremljen likovni materijal, a kojega su potom prema uputama voditeljica nadalje upotrebljavali u određenim fazama odvijanja radionica. Na taj su način za rad najprije koristili glinamol, no on je uskoro bio napušten, s obzirom na to da je sa svojim likovnim karakteristikama i mogućnostima prilikom upotrebe bio vrlo neadekvatan.⁸⁸ Stoga se sudionicima pružila uputa da upotrijebe karton na kojemu će zatim, uz pomoć plastične čaše i olovke ili flomastera, ocrtati krug i njega potom uz pomoć škara izrezati, kako bi dobili osnovu svoje buduće kovanice. Nakon toga im se dala uputa da na taj osnovni oblik kruga ocrtaju prvo rub kovanice ili medalje, a nadalje i željeni crtež ili temu, za što ih se pak savjetovalo da bude čim jednostavniji, poput slova ili brojke. Nakon toga im se dala uputa da uz pomoć tekućeg ljepila i čačkalica pričvrste raznovrsnu tjesteninu za juhu, zatim ječam i rižu na krug kartona. Pritom im se također sugeriralo da tjesteninu za juhu, zatim ječam i rižu

⁸⁸ On je napušten već nakon treće radionice, s obzirom na to da je postojalo niz poteškoća u njegovom tretmanu. Zbog poteškoće u njegovim mogućnostima, dakle urezivanju, a zatim i oblikovanju, kao i kasnijem sušenju istog materijala. Naime, teško se i dugotrajno sušio, i to uglavnom na rubovima kovanica ili medalja, dok je njihov središnji dio pak ostajao mekanim. Zbog te je mekane strukture uslijed malo jačeg pritiska vrlo je lako mijenjao izvorni crtež kojega je na njegovoj površini utisnuo sudionik radionica. Stoga je ono iziskivao čak dodatnu opremu (peći ili druge aparate za njegovo sušenje) ili veći udio vremena koji bi se posvetio samo njegovoj obradi. Zato se umjesto njega počinje primjenjivati karton, koji se ujedno pokazao puno boljim, efikasnijim te praktičnijim materijalom u svrhu izrade pojedinih primjeraka kovanica ili medalja od strane sudionika radionica.

lijepe na one dijelove za koje žele da se kasnije više istaknu te da ih istovremeno načine s čim više katova, kako bi im budući crteži ili teme bili što vidljiviji nakon prekrivanja aluminijskom folijom. Naime, sudionicima se zatim dala uputa da ponovno koriste ljepilo, i da ga ovoga puta u manjoj količini iznesu u praznine između pojedinih dijelova i oblika načinjenih s tjesteninom za juhu, zatim ječmom i rižom, i to kako bi se aluminijska folija, s kojom se potom obavlja cijela kovanica ili medalja, čim bolje prihvatila na kartonu. Sudionicima se nakon toga dala uputa da jagodicama prstiju ili uz pomoć štapića za uši od sredine prema krajevima kruga, pažljivo prođu po površini aluminijske folije, pritom izravnavajući je i nastojeći čim više istaknuti upravo one čvrste obrise oblika koje su prethodno načinili. Na kraju se sudionicima dala uputa da koriste papirnate maramice, lagano namočenih crnim tušem, kako bi blagim prijelazom po površini kovanice ili medalje i njezine aluminijske folije dodatno izoštrili željene dijelove i oblike, ali i kako bi njihova kovanica ili medalja dobila karakterističan sloj patine na površini. Nakon toga je uslijedilo odvijanje prvog i drugog interaktivnog i edukacijskog procesa. Oni su pritom provedeni unutar vremenskog raspona, kao i na način na koji su još na samom početku bili definirani te opisani, dakle, bez modifikacija. No zanimljivo je za istaknuti kako su veliko oduševljenje za *lutku Dantea* u posljednjoj fazi radionica pokazali učenici te djelomično djeca predškolskog uzrasta. Pritom su među djecom predškolskog uzrasta bili pojedinci koji su u tom istom trenutku pokazali i određeni strah. Ipak, velika je većina djece primijetila lutka, pokazujući zadovoljstvo i interes prema njoj, ali ne zadugo. Na isti je način ostatak djece predškolskog uzrasta primijetio lutku, ali nije joj prilazio. Što se toga tiče, u odnosu na ostale društvene i dobne skupine koje su uglavnom u većini pokazale poprilično cjelokupno jednaku reakciju, to nije slučaj s djecom predškolskog uzrasta. Kod njih su razlike većeg broja pojedinaca u odnosu na ostatak bile jače i više istaknute. Pri završetku svih faza, kao i pojedinačnih radioničkih aktivnosti, sudionicima su podijeljeni anketni upitnici. Pritom im je ujedno objašnjen cilj, kao i svrha njihova ispunjavanja. Takve su anketne upitnike, naime ispunjene, sudionici potom vratili voditeljicama radionica.

Unatoč tome što su se netom izneseni postupci nadalje čvrsto slijedili, neki su se od njih tijekom provođenja radionica u pojedinim slučajevima i mijenjali.⁸⁹ To je prvenstveno

⁸⁹ Naime, njihov je čvrsti slijed ponekad mijenjan. To se prije svega ostvarivalo u onim slučajevima u kojima su sudionici djeca predškolskog uzrasta, s obzirom na to da je u svrhu održavanja njihovog interesa, kao i koncentracije nužno pak više puta mijenjati dotične aktivnosti. Također, takav se slijed mijenjao i u slučajevima u kojima su sudionici radionica učenici srednjih škola, kao i odrasle osobe te umirovljenici, a čijem uzrastu pritom interaktivni i edukativni proces *Pusti otok* nije namijenjen, stoga je izostavljan iz

ovisilo o zahtjevnosti pojedinih grupa sudionika, kao i o mogućnostima likovnog materijala što se u aktivnostima i unutar *likovno-kreativnih radionica* koristio.⁹⁰ Tijekom odvijanja *likovno-kreativnih radionica*, od oblika rada korišteni su frontalni rad svih triju voditeljica, kao i individualni rad te rad u paru sudionika radionica. Od metoda rada su tu upotrebljavane verbalne metode (monološke – opisivanje, objašnjavanje i dijaloške – razgovor, diskusija), potom demonstracijske metode (demonstracija putem i na pojedinim primjerima već izrađenih oblika novca i kovanica) te u konačnici operacijska metoda (metoda stvaranja praktičnih radova u glinamolu ili kartonu). Višemjesečno je trajanje radionica potom završilo s konačnim produktom u obliku vlastitih primjera kovanih oblika novaca ili medalja, a što su ujedno mogli poslužiti i kao simbolična nagrada za trud i sudjelovanje sudionika u radionicama. Ipak, oni primjeri kovanih oblika novaca ili medalja od strane svih sudionika tih radionica, a koji su pri njihovom nastanku i oblikovanju dobrovoljno ostavljeni u vlasništvu Muzeja grada Rijeke, poslužili su kasnije, prilikom završetka same izložbe i radionica u svrhu izlaganja te predstavljanja tih istih primjeraka na organiziranoj izložbi radova tijekom Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja 2017. godine. Time je pozitivno vrednovan trud, želja, ali i volja samih sudionika tih radionica što su ih uložili u stvaranje vlastitih primjera novaca ili medalja tijekom njihovog sudjelovanja u radionicama.

S obzirom na to da su *stručna vodstva* i *likovno-kreativne radionice* pripadali kreativno-edukativnom programu koji je organiziran i koji se održavao u sklopu izložbe *Vrijeme je novac*, ti su se oblici kreativnog i edukativnog rada provodili tijekom trajanja navedene izložbe (19.12.2016.-09.03.2017.) U tom je razdoblju sveukupno organizirano i provedeno 10 radionica i vodstava. U njima je sudjelovalo sveukupno 60 djece predškolskog uzrasta, zatim 141 učenik osnovnoškolskih i 42 učenika srednjoškolskih ustanova, kao i 10 odraslih te umirovljenika. Pritom su oni zamišljeni kao otvorena muzejska aktivnost,⁹¹ ali za učenike osnovnih i potom pridruženih srednjih škola, koncipirane su prije svega kao izvanškolska aktivnost, koje uz to nisu planirane prema formalnom kurikulumu, ali su se ipak odvijale paralelno sa školskom godinom. Unatoč tome, prilikom provođenja *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica* iskorištene su korelacije s određenim sadržajima i

programa radionica.

⁹⁰ Tu se iznesena činjenica prvenstveno odnosi na koncentraciju, kao i mogućnost održavanja pažnje pojedinih grupa sudionika, a što je kod svake od njih raznovrsno stoga se uvijek na drugačiji način moraju tretirati. Na isti način, svaki likovni materijal koji se u radionicama koristio, zahtijevao je poseban i tretman, što je pak detaljnije opisano kasnije u istom potpoglavlju, a prvenstveno se odnosilo na obradu likovnog materijala poput glinamola.

⁹¹ Naime, za djecu predškolskog uzrasta, zatim odrasle osobe te umirovljenike.

temama iz nastavnog programa *Povijesti, Povijesti umjetnosti, Likovne kulture i odgoja, Hrvatskog jezika, Politike i gospodarstva te Vjeronauka*.⁹² Na taj su način učenici bili u mogućnosti usavršiti prethodna znanja i vještine, kao i razviti nova, a o pojedinim će takvim, razvijenim te usavršenim kognitivnim vještinama i sposobnostima te ostalim oblicima biti više riječi u daljnjem tekstu.

5. Zaključna razmatranja o odvijanju *stručnih vodstava i likovno-kreativnih radionica*.

U konačnici je nužno izvesti pojedina zaključna razmatranja o provedenim i održanim *stručnim vodstvima* te svim fazama i aktivnostima unutar *likovno-kreativnih radionica*.

Na taj je način potrebno najprije istaknuti problematiku koja se pojavila na samom početku, a koja je bila povezana s otvorenjem izložbe *Vrijeme je novac*. Naime, s obzirom na to da se pojavio velik broj izložbi u programu više kustosice Muzeja grada Rijeke koje je ona u razdoblju od početka studenog do polovice prosinca nužno morala organizirati i zatim postaviti, sam je datum otvorenja izložbe stalno bio pomican, a time ujedno i njezin kreativno-edukativni program. Na taj je način umjesto početnog datuma od 5.11.2017. godine, izložba otvorena tek 19.12.2017. godine, dok su obavijesti o odvijanju radioničkih aktivnosti krenule tek tjedan dana prije samog otvorenja. Problem je uskoro uslijedio i u području informiranja, s obzirom na to da je u pojedinim odgojno-obrazovnim ustanovama, poput škola, netom započelo razdoblje zimskih praznika. Stoga se informiranje i obavještavanje tih ustanova o provođenju *stručnih vodstava i likovno-kreativnih radionica* intenzivnije odvijalo kasnije, i to prilikom završetka tih praznika.

Isto se tako može istaknuti vrlo neravnomjeran broj i način izvođenja svih faza i ostalih radioničkih aktivnosti od početka pa sve do kraja njihova odvijanja, i to bez obzira na to kada su sudionici tih radionica ili pojedine njihove odgojno-obrazovne ustanove primile informaciju o njihovom provođenju. Time su se radionice u početku odvijale u smanjenim intervalima, jedna do dvije, i to u razdoblju od kraja siječnja do sredine veljače 2017. godine. Potom se njihov interval povećao, jer je u razdoblju od sredine veljače do kraja istog mjeseca uslijedio osam prijavljenih grupa. Nadalje je važno naglasiti kako su u dotaknutim *stručnim*

⁹² Također je moguće istaknuti kako su iskorištene ujedno i korelacije s određenim sadržajima i temama iz nastavnog programa likovne kulture ili likovnog odgoja, a što se provodi u dječjim vrtićima.

vodstvima te svim fazama i aktivnostima unutar *likovno-kreativnih radionica* sudjelovali sudionici s velikim dobnim rasponom, i to od djece predškolskog uzrasta, preko učenika osnovnoškolskih i srednjoškolskih ustanova, pa sve do odraslih osoba te umirovljenika. No iako su prvenstveno namijenjeni djeci *predškolskog uzrasta* i učenicima osnovnih škola, velik je broj tih istih sudionika, a osobito učenika srednjih škola i nekolicina odraslih osoba te umirovljenika pri završetku *likovno-kreativnih radionica* pokazao izrazito zadovoljstvo, kako sa *stručnim vodstvom*, tako i sa svim ostalim organiziranim radioničkim aktivnostima. Upravo su oni voditeljice tijekom *stručnih vodstava* slušali i pratili s velikim zanimanjem i zadovoljstvom, a potom su s većom smirenošću i preciznošću izvršavali njihove upute u svrhu izrade vlastitih primjera novaca i medalja tijekom *likovno-kreativnih radionica*, nego li što su tijekom njih u cjelini činili učenici osnovnih škola. Ujedno su se iz prakse kao značajan nedostatak pokazale velike grupe sudionika radionica.⁹³ Naime, one su, kao takve, bile vrlo neadekvatne za bilo kakvo kvalitetnije provođenje *stručnih vodstava*, kao i svih gore navedenih faza te ostalih aktivnosti unutar *likovno-kreativnih radionica*. Stoga su se nasuprot tome upravo manje grupe sudionika pokazale puno praktičnijima za rad, odnosno za kvalitetniju i efikasniju provedbu *stručnih vodstava* te *likovno-kreativnih radionica*.⁹⁴ Također, tijekom provođenja prvih triju *likovno-kreativnih radionica*, njihovi su sudionici upotrebljavali *glinamol* kao glavni likovni materijal u svrhu izrade vlastitih primjeraka kovanica ili medalja. No nakon njih, *glinamol* se napušta te se sve više počinje upotrebljavati karton, s obzirom na to da je *glinamol* sa svojim likovnim karakteristikama i mogućnostima prilikom upotrebe bio vrlo neadekvatan. Karton koji se potom počeo koristiti u pojedinim fazama *likovno-kreativnim radionicama*, pokazao se puno fleksibilnijim te prilagodljivijim likovnim materijalom, a ujedno i puno dostupnijim. Njegovo se korištenje nadalje od cjelokupnog likovnog materijala najvećim dijelom potenciralo.

Na kraju, Muzej grada Rijeke, kao i samo njegovo osoblje, svojim je prostorom, potom sredstvima te materijalom pružilo svu moguću pomoć i asistenciju kako bi provođenje *stručnih vodstava*, kao i svih gore navedenih faza i aktivnosti unutar *likovno-kreativnih radionica* bilo što bolje, kvalitetnije i uspješnije.

⁹³ Pritom se, prilikom spomena i komentiranja o obilježjima *velikih grupa*, prvenstveno razmatraju karakteristike onih gdje je bilo i do 40, odnosno 60 pripadnika unutar njih. Takve su grupe, među ostalima, činile i grupe učenika osnovnih škola, kao i djeca predškolskog uzrasta.

⁹⁴ Tu se pak, prilikom spomena i komentiranja o obilježjima *manjih grupa*, prvenstveno razmatraju karakteristike onih gdje je bilo do 20 pripadnika unutar njih. Takve su grupe činile grupe učenika osnovnih škola, grupe učenika srednjih škola, kao i grupa odraslih osoba te umirovljenika.

6. Anketni upitnik za učenike osnovnih škola (Prilog 4).

Ovaj je anketni upitnik sastavljen od uvodnog te središnjeg dijela. U uvodnom se dijelu ispitaniku pružaju opće informacije o samom upitniku, kao i upute za njegovo ispunjavanje, dok se u središnjem dijelu nalazi skup od sveukupno deset pitanja. Pritom je devet od tih deset pitanja zatvorenog tipa, a samo jedno pitanje, i to posljednje, otvorenog tipa. Ovaj je anketni upitnik namijenjen i pružen na ispunjavanje učenicima viših razreda osnovnih škola. Na taj su ga način ispunili učenici koji su pohađali upravo pete, šeste, sedme i osme razrede osnovnih škola, a ispunjavali su ga na samom kraju *likovno-kreativnih radionica*, u kojima su ti isti učenici i sudjelovali. Pritom je cilj ovog anketnog upitnika ispitati kvalitetu, ali i korisnost radionica u kojima ispitani učenici sudjeluju. Nadalje, njome se želi vidjeti i kakav je stav učenika prema tome na koji način muzej, odnosno njegov kreativno-edukativni program, uz školsku instituciju, sudjeluje u funkciji provođenja suvremenog procesa odgoja i obrazovanja, odnosno, koliko on zapravo doprinosi unaprjeđivanju njihovog interesa i shvaćanja pojedinog nastavnog gradiva, primjerice iz *Povijesti, Hrvatskog jezika*, itd. Zato se dalje u uvodnom dijelu dodatno naglašava i važnost primjene njihovog osobnog mišljenja, kao i davanja iskrenih odgovora prilikom ispunjavanja samih anketnih upitnika. Ipak, u konačnici je dobiven uzorak od 138 ispunjenih anketnih upitnika.⁹⁵ Na temelju dobivenog uzorka sljedeći rezultati:

Naime, 128 od 138 ili 92% učenika smatra da im je radionica bila zanimljiva i kreativna. Zatim, 100 ili 72% učenika smatra da im je radionica pomogla da bolje shvate i razumiju neko školsko gradivo ili neku nastavnu jedinicu (primjerice iz *Povijesti, Hrvatskog jezika*, itd.). Nadalje, 128 ili 92% učenika smatra da je na ovoj radionici saznalo neke nove informacije i činjenice, a o kojima prije nisu učili u školi. Nadalje, 106 ili 76% učenika smatra kako će nove stečene informacije i činjenice (primjerice o pojavi prvog novca i robno-novčane razmjene) moći primijeniti i dalje iskoristiti u raznovrsnim pisanim ili usmenim radovima u školi (u referatima, i sl.). Potom, 91 ili 65% učenika smatra da je radionica potaknula njihovu želju da saznaju nešto više i detaljnije o pojedinim temama (primjerice o pojedinim fazama u procesu izrade kovanog novca te o različitim oblicima njegova oblikovanja), a isto tako i njihov interes za daljnjim istraživanjem pojedinih informacija i činjenica (primjerice o procesu izrade raznovrsnog oblika novca tijekom nekog specifičnog

⁹⁵ Detaljnije vidi u: PRILOG 5.

povijesnog razdoblja ili unutar neke druge zemlje). Potom, 123 ili 89% učenika smatra da su im voditeljice radionica nove informacije i činjenice tijekom radionice objasnile na jednostavan i razumljiv način. Isto tako 123 ili 89% učenika smatra kako su se voditeljice radionica adekvatno unaprijed pripremile, tako da su za samu radionicu ispitanici imali dostupnim sve potrebne materijale za rad (poput glinamola, itd.). Potom, 121 ili 87% učenika smatra kako ova radionica predstavlja zanimljivu i dobru metodu za učenje nekog novog školskog gradiva ili neke nove nastavne jedinice (primjerice iz *Povijesti, Hrvatskog jezika, itd.*). Na kraju, 119 ili 86% učenika smatra kako bi bilo vrlo korisno kada bi mogli posjetiti više ovakvih, ali i sličnih radionica u sklopu nekog školskog gradiva ili neke nastavne jedinice (primjerice iz *Povijesti, Hrvatskog jezika, itd.*) tijekom cijele školske godine.⁹⁶

Na posljednje je pitanje otvorenog tipa, naime, *Ako smatrate potrebnim, napišite neke prijedloge, na koje bi se sve načine ova radionica mogla dodatno poboljšati*, 18 učenika ili svega 13% njih dalo svoj odgovor. Pritom je na postavljeno pitanje tek dvoje učenika pružilo konkretan odgovor,⁹⁷ dok je preostalih 16 istaknulo kako nema potrebe, kao ni vlastitih prijedloga za dodatnim poboljšanjem radionica.⁹⁸

Na samom se kraju mogu istaknuti pojedine prednosti, kao i nedostaci ovog anketnog upitnika. Naime, tu se prije svega mogu naglasiti pozitivne reakcije pojedinih učenika s kojima su pristupili ispunjavanju anketnog upitnika ili prilikom završetka njegovog ispunjavanja. Potom se, s obzirom na to da je većina postavljenih pitanja unutar njega zatvorenog tipa, kao jedna od glavnih prednosti mogu izdvojiti kratko razdoblje potrebno u svrhu kreiranja te sastavljanja njegovih pitanja. Nadalje se kao prednost može istaknuti također brzo i jednostavno ispunjavanje tih istih pitanja zatvorenog tipa od strane učenika s obzirom na to da na njih odgovaraju isključivo sa zaokruživanjem jednog od dvaju ponuđenih odgovora. Na taj se način zatim, kao još neke od prednosti, mogu istaknuti povećana objektivnost odgovora, kao i brza te laka obrada veće količine podataka, koji zahvaljujući svojem velikom broju istodobno daju mogućnost bolje te uspješnije međusobne usporedbe.

⁹⁶ Vidi u: PRILOG 5.

⁹⁷ Pritom je jedan od odgovora glasilo tako da ispitanik ističe želju da sazna *kako su ljudi prije novca trgovali*, ali ipak nadalje nastavlja odgovorom *kako je sve ostalo bilo super*. Drugi se pak odgovor odnosi također na težnju da sazna određenu činjenicu, a pritom je to *koliko novci u muzeju vrijede*. Iako su ovom prilikom pružena tek samo dva konkretna prijedloga ili odgovora na postavljeno pitanje otvorenog tipa, voditeljice radionica usmjerile su se na to da u sljedećim radionicama s drugim organiziranim grupama nastoje dotaknuti i pritom također odgovoriti i na ova dva netom iznesena prijedloga ili odgovora.

⁹⁸ Naime, svih su preostalih 16 odgovora na postavljeno pitanje otvorenog tipa uglavnom glasili tako da *je sve bilo super, ne, nema te da ne treba ništa mijenjati*. Pritom su uglavnom prevladavali odgovori da *je sve bilo super* i *ne*. Detaljnije vidi u: PRILOG 5.

No, nasuprot svemu tome, ovaj anketni upitnik učenike navodi na određeni odgovor. Nadalje, ne donosi više podataka od onoga što nosi sadržaj samog pitanja, a čiji odgovor ti učenici zaokružuju, uz istovremeno nasumično, kao i brzopleto odgovaranje na pojedina pitanja ili izostavljanje nekih od njih. Također, za razliku od pitanja zatvorenog tipa posljednje pitanje u ovom anketnom upitniku, a koji je pritom otvorenog tipa, ne omogućuje jednostavno ispunjavanje, nego od učenika traži konkretan odgovor. Stoga vrlo malen broj tih učenika uopće pruža u tom dijelu anketnog upitnika vlastite odgovore, a koji su opet vrlo raznovrsni, što pak teže omogućuje njihovo međusobno uspoređivanje.

7. Važnost svih prethodno spomenutih radioničkih aktivnosti s posebnim naglaskom na njihov doprinos u kontekstu razvijanja pojedinih kognitivnih te ostalih vještina kod učenika osnovnih škola.

7.1. Razvijanje kognitivnih vještina kod učenika osnovnih škola.

Već je na samom početku važno istaknuti kako sve ove iznesene i opisane radioničke aktivnosti značajno doprinose poticaju, kao i razvitku prvenstveno pojedinih *kognitivnih vještina te sposobnosti* kod njihovih sudionika.⁹⁹ No, naglasak je u ovom trenutku ipak na razvoju istoga kod učenika osnovnih škola. Pritom se ujedno moraju uzeti u obzir i određeni uvjeti pod kojima se tijekom odvijanja *stručnog vodstva* i ostalih radioničkih aktivnosti takve vještine i sposobnosti uopće mogu potaknuti i razviti. Ti uvjeti, naime, uključuju činjenicu da se svaki učenik, prilikom provođenja *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica*, zapravo smatra aktivnim sudionikom u procesu učenja i poučavanja, koji pojedini sadržaj procesuiraju na određeni i sebi prilagođen način, što nadalje pak bitno ovisi i tome kako voditeljice taj isti sadržaj prezentiraju.¹⁰⁰ Ishodi takvih uvjeta, kao i samih procesa učenja i

⁹⁹ Pritom je pak nužno naglasiti kako se kroz sve ove prije iznesene radioničke aktivnosti dakako potiču i one kognitivne vještine što uključuju razvoj *kritičkog razmišljanja*, zatim *sposobnosti povezivanja uzroka i posljedica*, kao i *rasuđivanja* te *zaključivanja* kod učenika osnovnih škola. No unatoč tome, naglasak je u ovom dijelu rada ipak stavljen na poticanje i razvitak pojedinih drugih vještina i sposobnosti kod učenika osnovnih škola koje pripadaju domeni *kognitivističkih* i *konstruktivističkih oblika* i *mehanizama učenja*, a koje pritom također omogućuju izgrađivanje njihovog postojećeg te usvajanje novog znanja. Stoga je o tim vještinama i sposobnostima, kao i o načinu njihova poticanja kod učenika osnovnih škola u određenim dijelovima te fazama svih ovih radioničkih aktivnostima nadalje riječ.

¹⁰⁰ Naime, način prezentiranja uključuje određene postupke i faze u procesu poučavanja, a pritom je njegov

poučavanja tijekom *stručnog vodstva* te ostalih radioničkih aktivnosti, u konačnici su vrlo raznovrsni. Tako oni pokazuju, da se prilikom provođenja *stručnog vodstva* i svih pojedinih faza i aktivnosti unutar *likovno-kreativnih radionica*, kod učenika prvenstveno značajno potiču i razvijaju pojedine *intelektualne vještine*, kao što su *znatiželja* te procesi *razmišljanja* i *zaključivanja*. No, isto se tako tada kod njih potiču i razvijaju i neke od *kognitivnih strategija*, poput *ponavljanja*, *elaboracije*, *organizacije* i *kritičko mišljenje*, uz *metakognitivnu strategiju primjene znanja i vještina*.¹⁰¹ Osim toga, tijekom *stručnog vodstva*, kada voditeljice radionica postavljaju pitanja učenicima vezanih uz pojedino nastavno gradivo o kojemu su već učili u školi prije samog iznošenja novih informacija, prije svega se kod njih potiče i *sposobnost oslanjanja na prethodno već naučena znanja* u svrhu usvajanja te izgrađivanja novog. No, u tu se istu svrhu tada kod učenika potiču i *vještine povezivanja postojećih informacija, činjenica i pojmova*. To je također vidljivo i nadalje prilikom odvijanja pojedinih aktivnosti unutar interaktivnih i edukativnih programa, i to kada se učenike navodi na korištenje tih sposobnosti i vještina radi odgovarajućeg izvršavanja, kako nekih samostalnih djelatnosti, tako i u svrhu donošenja adekvatnih zaključaka tijekom pojedinih rasprava s njima. Ipak, tijekom provođenja pojedinih faza tih aktivnosti, kada se učenike navodi na korištenje istih vještina i sposobnosti oslanjanja i povezivanja već naučenog znanja kako bi potom adekvatno svrstali neke od ponuđenih predmeta pod određene više pojmovne skupine, tada ih se zapravo ujedno *potiče na razvijanje te vježbanje sposobnosti klasifikacijske i kategorizacijske interpretacije* u svrhu razvijanja postojećeg, kao i u svrhu izgrađivanja novog znanja. Na kraju se, prilikom odvijanja tih radioničkih aktivnosti učenike podsjeća, ali ujedno i potiče na to da sve prethodno dotaknute vještine i sposobnosti, kao i nova stečena znanja, kasnije upotrijebe i u nekim drugim situacijama, poput lakšeg razumijevanja gradiva nekog drugog nastavnog predmeta ili radi kreiranja nekih pisanih školskih radova. Da je potom takva mogućnost kod učenika tijekom provođenja ovih radioničkih aktivnosti na neki način prisutna i potaknuta, vidljivo je i prema relativno visokom postotku pozitivnih odgovora na četvrto

osnovni cilj usmjeriti učenike i pomoći im da iskoriste postojeće znanje ili vještine u svrhu stjecanja novih. Ako pak učenici nisu usvojili strategije za usmjeravanje i kontrolu učenja, onda je također uloga voditelja da im u ovom slučaju također na neki način pomogne te ih usmjere. Svjetlana Kolić-Vehovec, *Edukacijska psihologija* (Rijeka: Filozofski fakultet, 1998), 61-81.

¹⁰¹ Pritom su svi od navedenih vještina i sposobnosti potaknuti i razvijani u cijelosti prilikom odvijanja *stručnog vodstva*, kao i tijekom svih faza i pojedinih aktivnosti unutar *likovno-kreativnih radionica*. Na taj su način oni prisutni, kako prilikom postavljanja pitanja učenicima, tako i tijekom izražavanja njihovog mišljenja, zatim povezivanja pojedinih znanja i činjenica, utvrđivanja i zaključivanja te prilikom primjenjivanja postojećih činjenica ili novih znanja u svrhu izrade likovnih radova ili radi izvođenja aktivnosti tijekom edukativnih i interaktivnih procesa. Svjetlana Kolić-Vehovec, *Edukacijska psihologija* (Rijeka: Filozofski fakultet, 1998), 68-78.

pitanje iz prije opisanog anketnog upitnika. No, da je tom prilikom upotreba prethodno naučenog znanja, uz vještine i sposobnosti oslanjanja na njega i njegova povezivanja u svrhu razvijanja postojećeg, kao i u svrhu izgrađivanja novog znanja, kod učenika tijekom odvijanja svih ovih radioničkih aktivnosti također na neki način prisutna i potaknuta, vidljivo je prema iznimno visokom postotku pozitivnih odgovora na drugo i treće pitanje iz istog, prije iznesenog anketnog upitnika.¹⁰²

Istodobno se tijekom ovih radioničkih aktivnosti kod učenika potiču i *vještina korištenja pojedinih primjera i predmeta kao modela*, kako bi potom oni usvajali i izgrađivali novo znanje. To je najprije prisutno prilikom provođenja *stručnih vodstava*, kada se učenicima predstavljaju pojedini kovani oblici novaca, zatim medalja te odličja uz naglasak na tumačenje njihove forme, izgleda te specifičnih karakteristika, a potom tijekom odvijanja *likovno-kreativnih radionica*, kada se učenike potiče na to da te iste muzejske izložke, odnosno njihovu formu, izgled i specifične karakteristike uzmu u obzir kao odgovarajuće primjere i modele kako bi načinili svoje likovne radove. Također se tijekom *likovno-kreativnih radionica* učenicima predstavljaju i neki gotovi ili tek djelomično gotovi primjerci iz prethodnih radioničkih aktivnosti, prilikom čega ih se nadalje navodi na to da te iste primjerke upotrebe kao modele radi boljeg shvaćanja, kao i slijeđenje pojedinih faza unutar tih radioničkih aktivnosti. No, ista je ta vještina kod učenika poticana i pri samom kraju interaktivnih i edukativnih aktivnosti, kada ih se navodi na to da pojedine odluke i postupke, a koje su se prilikom njihova odvijanja istaknuli kao pravilnima, upotrebe kao modele ispravnog načina zaključivanja, djelovanja te trgovanja u specifičnim situacijama. Na kraju se, tijekom provođenja svih tih radioničkih aktivnosti, učenike istovremeno potiče i na *razvijanje te uvježbavanje vještina komparativne interpretacije*, s obzirom na to da tijekom njih moraju uočiti neke od istaknutih sličnosti i razlika između pojedinih muzejskih predmeta, kao i načina postupanja unutar nekih faza interaktivnih i edukativnih aktivnosti.¹⁰³

¹⁰² Vidi gore pod *Anketni upitnik za učenike osnovnih škola*, ili u: PRILOG 5.

¹⁰³ Pritom je važno naglasiti kako sve prethodno iznesene sposobnosti i vještine zapravo predstavljaju najznačajnije *kognitivističke oblike i mehanizme učenja*, a koje se putem svih ovih radioničkih aktivnosti najviše kod učenika osnovnih škola potiču u svrhu razvijanja postojećeg te stjecanja novog znanja. Oni ujedno čine glavne aspekte i dijelove *kognitivističke škole te kognitivističke teorije učenja i poučavanja*. Takve teorije, naime, zanima *učenje*, a sve ga one zajedno promatraju kao određenu misaonu aktivnost i proces kojom se aktivno obrađuju informacije, zatim organiziraju, pohranjuju i traže veza između informacija, čime se potom ostvaraju *kognitivne sheme ili misaone strukture*, a koje pak reprezentiraju izvjesne vanjske ili unutarnje pojave ili procese. *Učenjem* ili korištenjem gore iznesenih sposobnosti i vještina kod učenika se u kognitivnom ili spoznajnom smislu razvijaju nove misaone sheme. U njih se potom jednostavno uklapaju nove informacije i/ili pak postojeće sheme mijenjaju i prilagođavaju kako bi se u njih

Nadalje je tijekom *stručnog vodstva*, i to postavljanjem pitanja od strane voditeljica radionica, značajno kod učenika poticana i *sposobnost njihovog uključivanja u proces samog učenja*, no ona je pritom manje došla do izražaja upravo s obzirom na prirodu samog vodstva.¹⁰⁴ Ista je sposobnost kod učenika prilikom odvijanja *likovno-kreativnih radionica* također poticana, što je pak većim dijelom time došlo do izražaja. Naime, tu ih se, pružanjem uputstva za rad tijekom odvijanja svake pojedine faze od navedenih radioničkih aktivnosti, prije svega navodi na *proces samostalnog likovnog djelovanja te izrade prikaza na kovanicama*. Ipak, potaknuta je sposobnost kod učenika najviše do izražaja došla upravo tijekom provođenja pojedinih etapa aktivnosti unutar interaktivnih i edukativnih programa. Tu se učenike navodi i na *proces samostalnog djelovanja i istraživanja*, a ujedno se kod njih potiču i *vještine povezivanja postojećeg znanja s trenutačnim situacijama kako bi potom došli do rješenja na pritom postavljena pitanja i probleme*, poput pojedinih postupaka kategoriziranja i trgovanja s drugim grupama, zatim način korištenja školjki te shvaćanje uloge pojedinih primjeraka i 3D modela nekih muzejskih izložaka.¹⁰⁵ Tada je od učenika

uklopilo novo iskustvo. Začetnici kognitivizma su Jean Piaget, švicarski psiholog i pedagog, izumitelj posebnih kognitivnih struktura, tzv. *mentalnih mapa* ili *shema* te Lav Semjonovič Vigotski, sovjetski psiholog koji je postavio koncept *socijalnog učenja*. Prema *kognitivističkim teorijama učenja i poučavanja*, tijekom provođenja svih ovih radioničkih aktivnosti naglasak bi prije svega trebao biti na poučavanju načina kako a uče, kako da pamte, kako da razmišljaju i kako da sebe zapravo motiviraju u tu svrhu, kao i na razvijanju onih *vještina* putem kojih bi učenici bili u mogućnosti *adekvatno percipirati i potom na odgovarajući način interpretirati pojedini sadržaj*. Također, naglasak bi trebao biti i na razvijanju onih *sposobnosti* putem kojih bi učenici u konačnici izgradili *prikladne načine pohranjivanja te metode prisjećanja određenih informacija*, a to je moguće ako se zna što učenici već znaju i kako razmišljaju za vrijeme poučavanja. Na taj bi se način kod učenika oblikovale nove misaone sheme i/ili prilagodili već postojeće. Stoga upravo u tome leži najveća važnost gore iznesenih i razvijanih vještina te sposobnosti kod učenika osnovnih škola. Franz Bugge, *Razvojna psihologija Jeana Piageta. O spoznajnom razvoju djeteta* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 2002), 85-108., Svjetlana Kolić-Vehovec, (1998), 14., Dubravka Miljković, Majda Rijavec, Vesna Vlahović-Štetić i Vlasta Vizek-Vidović, (2003), 47-59., 161-183., 395-396., Predrag Zarevski, *Psihologija pamćenja i učenja* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 2007), 147-154., <https://www.carnet.hr/referalni/obrazovni/mkod/pedagogija/kognit.html> (pogledano 19.4.2017.), <http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/teme/zasto-je-igra-vazna-za-razvoj-djece/> (pogledano 19.4.2017.)

¹⁰⁴ S obzirom na to da su pritom, naime, glavnu riječ imale voditeljice samih radionica, jer su one tijekom stručnog vodstva uglavnom iznosile sadržaj koji je bio vezan uz tumačenje karakteristika i specifičnosti pojedinih muzejskih predmeta. Učenici su tada samostalno dolazili do odgovora i nudili rješenja na neka od postavljenih pitanja tek i isključivo u trenutku kada je njima pitanje od strane voditeljica bilo usmjereno.

¹⁰⁵ Pritom sve ove naredno iznesene sposobnosti i vještine, nakon kognitivističkih, predstavljaju zapravo najznačajnije *konstruktivističke oblike i mehanizme učenja*, a koje se putem svih ovih radioničkih aktivnosti također u svrhu razvijanja postojećeg te stjecanja novog znanja kod učenika osnovnih škola poticale. Oni pripadaju i predstavljaju glavne aspekte teorijskog koncepta *konstruktivizma*, prema kojemu je važna *izgradnja znanja kod učenika na temelju njihovog vlastitog iskustva*, a način njegova stjecanja prema ovom konceptu *jedinstven* kod svakog od njih. Stoga je važno kod učenika poticati upravo one aktivnosti putem kojih oni što više samostalno odabiru i potom prerađuju određene informacije, zatim stvaraju hipoteze te donose odluke na temelju vlastitih mentalnih struktura i shema. Zahvaljujući tome nadalje grade i organiziraju osobno iskustvo, ali i nova znanja koja kasnije mogu ponovno upotrijebiti u kasnijim

također poticana vještina povezivanja steknutih informacija i pružanja specifičnih ideja i rješenja na pritom postavljena pitanja te probleme, kao i sposobnost davanja odgovora i rješenja na isto putem korištenja i njihovog uspoređivanja sa svakodnevnim, kompleksnim i životu bliskim situacijama te problemima. Stoga je vrijedno naglasiti kako se kroz dotične faze radioničkih aktivnosti na taj način u prvom slučaju potiče razvoj *kreativne inteligencije* kod učenika, dok se u drugom slučaju kod njih potiče razvoj *praktične inteligencije*.¹⁰⁶ Osim toga, tijekom odvijanja *likovno-kreativnih radionica*, kod učenika je kroz njihov likovni rad, zatim pokrete i aktivnosti najviše potican upravo *tjelesno-kinestetički tip inteligencije*, dok su prilikom odvijanja drugih faza aktivnosti unutar interaktivnih i edukativnih programa kod njih manjim dijelom ujedno poticani i neki drugi tipovi inteligencije.¹⁰⁷ Da u konačnici sve ove

situacijama. Upravo je u tu svrhu potom važno kod učenika potaknuti ove vještine i sposobnosti, jer se putem njih se učenike zapravo usmjerava na to da otkriju svoj način na koje će najlakše i najdjelotvornije stjecati novo znanje, a potom se i osamostaliti tako da sami mogu učiti. Tu ujedno važna uloga pripada nastavniku ili kao u ovom trenutku, voditeljicama samih radionica. Jedan od najpoznatijih začetnika konstruktivizma je Jerome Bruner, američki psiholog, koji smatra kako proces *učenja* treba strukturirati tako da stjecanje novih znanja bude u dosegu prethodno postignutih mogućnosti samih učenika, a zatim ga oblikovati tako da se premošćuju procjepi između stečenog i dostupnog znanja te popunjavaju praznine u već stečenom znanju. No, iako manjim dijelom u tu svrhu ove vještine i sposobnosti tijekom svih ovih radioničkih aktivnosti dolaze do izražaja, one se putem njih, s obzirom na njihovu prije iznesenu važnost, ipak značajno potiču. Renata Jukić, (2013): 241-250., 256., Dubravka Miljković, Majda Rijavec, Vesna Vlahović-Štetić i Vlasta Vizek-Vidović, (2003), 47-48., 397., <https://www.carnet.hr/referalni/obrazovni/mkod/pedagogijkonstr.html> (posjećeno 19.4.2017.)

¹⁰⁶ Ova dva značajna principa pripadaju *trijarhičnom konceptu i teoriji inteligencije* ili tzv. *teoriji uspješne inteligencije*, koju je krajem 80-ih i tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća razvijao Robert Jeffrey Sternberg, američki psiholog. On naime, razlikuje tri temeljne vrste inteligencije, dakle *analitičku, kreativnu i praktičnu*. Pritom se prva odnosi na kognitivne procese koji se nalazi u osnovi mišljenja i analitičkih sposobnosti, dok se druga nalazi u primjeni tih procesa, osobito pri novim iskustvima. Treća se pak odnosi na njihovu primjenu pri rješavanju realnih problema svakodnevnog života. Osim već istaknute kreativne i praktične inteligencije što se potiču i od strane učenika primjenjuju u već iznesenim situacijama, a gdje je kreativna potaknuta također prilikom stvaranja likovnih radova od strane učenika tijekom odvijanja *likovno-kreativnih radionica*, analitička je pritom potaknuta i prilikom provođenja *stručnih vodstava* te pojedinih aktivnosti unutar interaktivnih i edukativnih programa. Tu se kod učenika naime najvećim dijelom potiče sposobnost brzog učenja i usvajanja novih znanja i vještina u svrhu stjecanja i izgrađivanja novog. Boris Petz, ur., *Psihologijski rječnik* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005), 398-401., Svjetlana Kolić-Vehovec, (1998), 33-47., Dubravka Miljković, Majda Rijavec, Vesna Vlahović-Štetić i Vlasta Vizek-Vidović, (2003), 72-73.

¹⁰⁷ Pritom se misli na *tipove inteligencije* kojima je temelj postavio Howard Gardner, američki psiholog, i to kroz *koncept i teoriju višestrukih inteligencija*. Naime, on definira inteligenciju kao sposobnost rješavanja problema koji su cijenjeni u jednom ili u više kulturnih okruženja, a pritom naglašava kako postoji sveukupno sedam ključnih tipova inteligencija. Osim ovdje istaknute inteligencije *tjelesno-kinestetičkog tipa*, tijekom provođenja likovno-kreativnih dijelova radionica poticana je i *intrapersonalna inteligencija*, a ona je vidljiva upravo kroz predstavljanje likovnih motiva na kovanicama, gdje učenici prikazuju koliko visoku razinu svijesti posjeduju o vlastitim željama, kao i samodisciplinu te samorazumijevanje. Prilikom odvijanja aktivnosti unutar interaktivnih i edukativnih programa poticana je *lingvistička inteligencija*, a ona je pak vidljiva osobito kroz učinkovito korištenje riječi kod učenika, zatim bogat rječnik, izražajnost govora te korištenje riječi kod učenika u svrhu rješavanja praktičnih problema. Također je tu poticana i *logičko-matematička inteligencija*, a ona je osobito vidljiva kroz dobro logičko zaključivanje učenika, zatim njihovo

radioničke aktivnosti, kao i svi postupci provedeni unutar njih na bilo koji način zapravo doprinose stjecanju i izgradnji nekog novog znanja kod učenika osnovnih škola prilikom njihova odvijanja, vidljivo je i prema relativno visokom postotku pozitivnih odgovora na osmo i deveto pitanje iz prethodno iznesenog anketnog upitnika. Pritom od strane učenika i unutar posljednjeg pitanja iz istog anketnog upitnika nisu pruženi nikakvi slični ili pak alternativni pristupi kojima bi oni nadalje prema vlastitom mišljenju te upotrebom drugih kognitivnih vještina i sposobnosti značajnije doprinijeli izgradnji postojećeg ili stjecanju nekog novog znanja.¹⁰⁸

7.2. Razvijanje ostalih vještina i sposobnosti kod učenika osnovnih škola.

Osim što doprinose razvoju pojedinih i prije navedenih *kognitivnih vještina*, sve prethodno iznesene i opisane radioničke aktivnosti ujedno potiču razvitak i nekih drugih vještina te sposobnosti kod njihovih sudionika. Ipak, naglasak je tu i dalje na razvoju istoga kod učenika osnovnih škola, kao i pod istim, prije već istaknutim uvjetima. Na taj se način tijekom *stručnog vodstva* učenike navodi na sklonost postavljanja pitanja, prije svega povezanih uz one teme koje su pritom obuhvaćene unutar dotaknute muzejske izložbe, a kojima bi oni zapravo nastojali zadovoljiti vlastitu *radoznalost*. Isto se tako *interes* kod učenika potiče između pojedinih faza *likovno-kreativnih radionica*, kao i između pojedinih aktivnosti interaktivnih i edukativnih programa, a kojima se pritom nastoji postignuti usmjeravanje i održavanje pažnje učenika na voditeljicama radionica i njihovom iznošenju uputa za daljnji tijek rada.¹⁰⁹ Time se istodobno učenike potiče na razvijanje i jačanje

lako uočavanje logičke strukture sposobnost kategorizacije, klasifikacije, zaključivanja te generalizacije. Boris Petz, (2005), 254-259., Svjetlana Kolić-Vehovec, (1998), 48-63., Dubravka Miljković, Majda Rijavec, Vesna Vlahović-Štetić i Vlasta Vizek-Vidović, (2003), 71-72.

¹⁰⁸ Vidi gore pod *Anketni upitnik za učenike osnovnih škola*, ili u: PRILOG 5.

¹⁰⁹ Jedna od definicija *interesa*, a koja je ujedno prisutna i u kontekstu svih ovih radioničkih aktivnosti, jest kako ono predstavlja usmjerenost pažnje prema nekome ili nečemu što odgovara nečijim vlastitim potrebama, kao i težnjama, sklonostima te navikama. No isto tako, *interes* može predstavljati i ono što je nekome važno. Prvi koji naglašava ključnu ulogu interesa u učenju kod djece jest John Dewey, američki filozof, psiholog i reformator obrazovanja, a pritom uspostavlja razliku između pojmova *interesa* i *nastojanja* ili *truda*, jer prema njemu *interes* je taj koji potiče dublju spoznaju i učenje. Stoga je on nadasve i potican u svim ovim radioničkim aktivnostima. Nadalje, također smatra kako interes mora biti prisutan u razrednom ili sličnom socijalnom okružju poput onih manjih grupacija ili čitavih grupa učenika što sudjeluju u radioničkim aktivnostima, kako bi se pritom ostvarile intelektualne potrebe samih učenika, i kako interes potiče učenike različitih obrazovnih mogućnosti da ostvare osobni napredak. Ipak, suvremene studije pokazuju da motivacija temeljena na interesu ima mnoge pozitivne učinke na proces i rezultate učenja, jer, naime,

komunikacijskih vještina i sposobnosti, poput usmenog izražavanja, čitanja, slušanja i postavljanja pitanja, a koje su, osim tada, također najviše potaknute prilikom čitanja nazivlja pojedinih namirnica s dobivenih kartica, zatim prilikom njihovog iznošenja vlastitog mišljenja, kao i rješenja na neke postavljene problemske zadatke tijekom izvođenja aktivnosti iz interaktivnih te edukativnih programa.¹¹⁰ Da je interes kod učenika osnovnih škola prilikom odvijanja svih ovih radioničkih aktivnosti na neki način prisutan i potaknut, vidljivo je ujedno prema visokom postotku pozitivnih odgovora na prvo i deveto pitanje te prema umjereno visokom postotku pozitivnih odgovora na peto pitanje iz prethodno iznesenog anketnog upitnika, dok je prisutnost i potaknutost komunikacijskih vještina pak vidljivo i prema relativno visokom postotku pozitivnih odgovora na šesto pitanje iz istog prije opisanog anketnog upitnika.¹¹¹

Nadalje se tijekom izvođenja tih istih radioničkih aktivnosti učenike navodi na razvijanje određenih odnosa te ujedno potiče na jačanje međusobne interakcije, poput prijateljstva, suradnje, sukoba, upadanja u riječ, čekanja vlastitog reda, dijeljenja materijala, kao i sposobnosti rada u timu s drugim učenicima. Na taj se način grade i ojačavaju *socijalne vještine* kod učenika, a koje su istodobno prisutne i kada ih se navodi na poštivanje reda pojedinih faza *likovno-kreativnih radionica*, kao i na poštivanje pravila pojedinih aktivnosti iz interaktivnih i edukativnih programa.¹¹² Potom se *kreativne sposobnosti* kod učenika prvotno

doprinosi poboljšanju kvalitete učenja u obrazovanju, i to posebno u kontekstu cjeloživotnog učenja. John Dewey, *Interest and Effort in Education* (Boston: Riverside Press, 1913), 1-15, 46-64., Andreas Krapp, "Structural and dynamic aspects of interest development: theoretical considerations from an ontogenetic perspective", *Learning and Instruction* 12, br. 3 (2002): 384-403., <http://www.hrleksikon.info/definicija/interes.html> (pogledano 13.4.2017.).

¹¹⁰ Unatoč tome što većina autora i stručnjaka *komunikacijske vještine* smještaju upravo u *socijalne kompetencije* kod djece i učenika, te ih pritom smatraju najvažnijim oblikom i sastavnicom *socijalnih komunikacija*, u ovom su trenutku i kontekstu one posebno izdvojene, s obzirom na to da se time zapravo želi istaknuti njihov značaj i važnost njihova poticanja tijekom odvijanja svih ovih radioničkih aktivnosti. Prilikom toga u osnovne forme komunikacijskih vještina ubrajamo *slušanje, čitanje, postavljanje pitanja, iznošenja vlastitog mišljenja, empatiju, osjetljivost za standarde odnosa, poznavanje situacije, samopraćenje, uključenost i upravljanje interakcijom te fleksibilnost ponašanja*, a od kojih su u dotaknutim radioničkim aktivnostima najviše prisutna prva četiri oblika sposobnosti. Svi oni zajedno predstavljaju najznačajnije forme komunikacijskih vještina koje nastoje potaknuti i uvelike razvijati, kako kod učenika, tako i kod nastavnika, prvenstveno suvremene odgojno-obrazovne institucije te suvremeni nastavni procesi. Maja Brust Nemet, "Socijalna kompetencija polaznika pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke izobrazbe", *Magistra Iadertina* 9, br. 1 (2015): 99-103.

¹¹¹ Vidi gore pod *Anketni upitnik za učenike osnovnih škola*, ili u: PRILOG 5.

¹¹² Glavno pitanje koje se postavlja prilikom mogućnosti shvaćanja *socijalnih kompetencija i sposobnosti*, jest, koliko one zapravo predstavljaju sposobnosti ili crtu ličnosti. Autori su tu podijeljeni. Ipak, glavna je definicija *socijalnih kompetencija i sposobnosti* da su to vještine (uz ponašanje) pojedinca da opaža situaciju i pritom razvija svjesnost o tome koje će ponašanje rezultirati pozitivnim ishodom. Pritom kada ističemo i poistovjećujemo pojmove *socijalna kompetencija i socijalnih vještina*, neki ih autori smatraju sinonimima, s

potiču usmjeravanjem njihovog truda, zatim motivacije i koncentracije i to radi ostvarivanja novih, što drugačijih te inovativnijih likovnih rješenja na kovanicama. One se isto tako nadalje potiču i navođenjem učenika na pružanje čim zanimljivijih i originalnijih rješenja na neke postavljene problemske zadatke prilikom izvođenja aktivnosti interaktivnih te edukativnih programa.¹¹³ Da je potom kreativnost kod učenika osnovnih škola prilikom svih ovih radioničkih aktivnosti prisutna i potaknuta, vidljivo je i prema visokom postotku pozitivnih odgovora na prvo pitanje iz prije opisanog anketnog upitnika.¹¹⁴

Na samom se kraju učenike nastoji potaknuti na izgradnju i postizanje osjećanja zadovoljstva te ugone prilikom iznošenja vlastitog mišljenja, kao i rješenja tijekom tih istih radioničkih aktivnosti. No, takav se oblik *emocionalnih vještina* također na isti način kod učenika nastoji potaknuti i prilikom ostvarivanja željenih rezultata njihovog likovno-kreativnog rada, a što u oba slučaja ujedno doprinosi i laganom porastu njihovog *samopouzdanja* u vlastite sposobnosti i mogućnosti.¹¹⁵ Nužno je pritom istaknuti kako sve

obzirom na to da se i prvi i drugi pojam odnose se na sposobnost nošenja djece i učenika s različitim socijalnim situacijama. Takve dobro razvijene socijalne vještine, a posebice one poput gore navedenih, naime, *suradnje* i *sposobnosti rada u timu*, čijem razvitku uz raznovrsne primjene u nastavnim procesima ujedno značajno doprinose i ove radioničke aktivnosti, predstavljaju nadalje prednost u pronalaženju strategija za postizanje kvalitetnih veza u komunikaciji okolinom. Vesna Buljubašić Kuzmanović i Tanja Botić, "Odnos školskog uspjeha i socijalnih vještina kod učenika osnovne škole", *Život i škola* 58, br. 27 (2012): 38-39., 41-44., Marija Janković, "Socijalna kompetencija i zvanje ravnatelja osnovnih i srednjih škola", *Andragoški glasnik* 16, br. 2 (2012): 118-119., Lilian G. Katz i Diane E. McClellan, *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije* (Zagreb: Educa, 1999), 5-36.

¹¹³ *Kreativnost* je vrlo složen pojam, a od početaka njegovog proučavanja, razvilo se nekoliko pristupa u tumačenju dotičnog. Naime, od mističnog, zatim prema kognitivnom koji kreativnost promatra kao dio većeg procesa razmišljanja, a ne kao samostalan proces, nadalje prema socijalno - psihološkom koji za kreativni proces smatra važnim motivaciju, socijalnu klimu (okruženje) i osobine ličnosti. U konačnici, tu je i pristup gdje se kreativnost sastoji od više dimenzija i pristupa, obuhvaćajući pritom kognitivni, psihološki i sociološki pristup, a naglašavajući važnost upravo sociološkog pristupa, tj. utjecaja okoline na kreativnost. Prilikom toga se *kreativnost*, ovisno o autoru, može definirati na više načina. Najvažnije od karakteristika kreativnosti, a koje su ujedno značajno prisutne i pritom ujedno poticane tijekom odvijanja svih ovih radioničkih aktivnosti, jesu upravo one koje kreativnost tumače kao stvaralaštvo kojim se stvara nešto novo, drugačije od dotadašnjeg, koje zatim uključuje rješavanje problema na svoj način, otkrivanje do tada nepoznatog, ali i kao neku novinu, originalnost, motivaciju, proces, sposobnost, urođenost, kritičko mišljenje učenika i djece te njihovu interakciju s okolinom. Morana Koludrović i Ina Reić Ercegovac, "Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi", *Odgojne znanosti* 12, br. 2 (2010): 427-429., Ida Somolanji i Ladislav Bognar, "Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima", *Život i škola* 54, br. 19 (2008): 87-90., Dubravka Miljković, Majda Rijavec, Vesna Vlahović-Štetić i Vlasta Vizek-Vidović, (2003), 80-83.

¹¹⁴ Vidi gore pod *Anketni upitnik za učenike osnovnih škola*, ili u: PRILOG 5.

¹¹⁵ Pritom istaknute *emocionalne vještine* i *sposobnosti* pripadaju domeni *emocionalne inteligencije* koju su Peter Salovey i John D. Mayer, istaknuti američki sociolog i američki psiholog, definirali kao sposobnost uočavanja i izražavanja emocija, zatim asimiliranja emocija u mišljenju te kao sposobnost razumijevanja i upravljanja tuđim i vlastitim emocijama. Učenici i djeca koji posjeduju takve sposobnosti, a kojima ujedno ove radioničke aktivnosti djelom doprinose te čiji razvitak potiču, smatraju se dobro prilagođenim i

prethodno iznesene vještine te sposobnosti kod učenika osnovnih škola predstavljaju središte interesa u čijem razvoju i oblikovanju sudjeluju suvremeni nastavni procesi odgoja i obrazovanja, a u čijem formiranju istovremeno, kao i jačanju, značajno mogu doprinosti upravo i sve prije već dotaknute radioničke aktivnosti.

emocionalno vještini pojedincem. Ono što radioničke aktivnosti učenicima i djeci ipak omogućuju najviše, zapravo jest razvitak sposobnosti i vještina kojima bi oni zapravo mogli bolje percipirati vlastite emocije, zatim koristi ih u mišljenju, kao i u razumijevanju njihovog značenja te upravljanja bolje od drugih. *Samopouzdanje* je pak osjećaj ili vjerovanje u vlastite sposobnosti, a George Weinberg, značajni američki psiholog, definira samopouzdanje kao vjerovanje u vlastite sposobnosti kako bi se ostvarila odgovarajuća vještina i znanje, kako fizički tako i psihički, i to u svrhu ostvarenja svog individualnog potencijala. Pritom se socio-psihološki koncept samopouzdanja odnosi na sigurnost u vlastite sudove, sposobnosti, moć i slično, dok se u kontekstu dotičnih radioničkih aktivnosti, ono pritom najviše izražava i potiče kada učenici pokazuju sigurnost u na glas izneseno vlastito mišljenje, kao i sposobnost te želju za predstavljanjem čim kvalitetnijeg izraza vlastitog likovnog stvaralaštva, a s kojim je istodobno povezan i osjećaj ugone. John D. Mayer, Peter Salovey i David R. Caruso, "Emotional intelligence: theory, findings, and implications", *Psychological Inquiry* 15, br. 3 (2004): 197-215., John D. Mayer, Maria DiPaolo i Peter Salovey, "Perceiving affective content in ambiguous visual stimuli: a component of emotional intelligence", *Journal of personality assessment* 54, br. 3-4 (1990): 772-781., Joško Sindik, "Konstrukcija upitnika pretjeranog samopouzdanja i mogućnost njegove primjene u području sporta", *Hrvatski sportskomedicinski vjesnik* 26, br. 1 (2011): 40.

Zaključak istraživanja i rada

Na kraju je potrebno iznijeti i istaknuti upravo one činjenice i tvrdnje koje su se kroz ovaj rad te cjelokupno istraživanje, provedenog unutar njega, dokazale. Prilikom toga je također nužno rad, kao i samo istraživanje, na adekvatan način sumirati te ga potom i zaključiti.

Na taj je način, i na samom početku, važno naglasiti kako su i *stručno vodstvo* i *likovno-kreativne radionice*, kao glavni dijelovi kreativnog i edukativnog programa što se provodio u sklopu izložbe *Vrijeme je novac*, zapravo ispunili obje bitne karakteristike, a to jest da su bili i kreativnog i edukativnog karaktera. Naime, realiziranjem ovih *likovno-kreativnih radionica* na jedan originalan, dinamičan i zanimljiv način, uz iskorištavanje krajnjih mogućnosti materijala i prostora gdje su se odvijale, prije svega se privukla pažnja te uspješno zabavilo sudionike samih radionica. Istodobno su se iznošenjem i baratanjem pojedinim sadržajima i činjenicama, tijekom *stručnog vodstva* i *likovno-kreativnih radionica*, sudionici poučavali određenim znanjima te vještinama. No, provedenim se istraživanjem, što je uklopljeno unutar rada kao jedan od njegovih ključnih dijelova, željelo ipak vidjeti kakva je kreativna i edukativna vrijednost *stručnih vodstava* i pojedinih radioničkih aktivnosti, i to percipirana od strane učenika osnovnih škola. Njegovi su rezultati potom, u obliku ispunjenih anketnih upitnika od strane učenika osnovnih škola, pokazali kako su se pojedina znanja, vještine i sposobnosti, tijekom *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica*, poticala i razvijala kako kod svih sudionika, tako i osobito kod njih samih. Povezivanjem navedenih rezultata sa stručnom literaturom, moglo bi se dalje istaknuti kako su se, kroz odnos prema vlastitom radu i kroz rad s drugim učenicima, kod njih tako zapravo poticale i razvijale komunikacijske, zatim socijalne, kao i pojedine aspekte samopouzdanja uz kreativne vještine i sposobnosti. Također bi se moglo istaknuti, opet povezivanjem navedenih rezultata sa stručnom literaturom, kako su se istovremeno kod njih poticale i razvijale pojedine kognitivne vještine i sposobnosti, a gdje su najvažnije upravo one koje pripadaju domeni kognitivnih i konstruktivnih oblika te mehanizama učenja. To su, naime, sposobnosti oslanjanja na prethodno već naučena znanja, zatim povezivanja postojećih informacija, činjenica i pojmova, potom klasifikacijske, kategorizacijske i komparativne vještine, vještine korištenja pojedinih primjera i predmeta kao modela, sposobnosti uključivanja u proces samog učenja, procese samostalnog djelovanja i istraživanja, kao i sposobnosti korištenja kreativnog i praktičnog oblika te ostalih tipova inteligencije u određenim situacijama. Rezultati istraživanja ujedno su

pokazali da učenici mogu i žele pojedina znanja, kao i navedene vještine i sposobnosti, potaknutih i razvijanih tijekom *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica* nadalje primijeniti u školi te izvan nje. Na taj je način, istim rezultatima istraživanja u obliku ispunjenih anketnih upitnika od strane učenika osnovnih škola, od njih u konačnici priznata postojanost visoke kvalitete, kao i korisnost *stručnih vodstava* i *likovno-kreativnih radionica*, odnosno samog kreativnog i edukativnog programa što se provodio u sklopu izložbe *Vrijeme je novac*.

Dotaknuti je kreativni i edukativni program proveden kao prateći programski oblik koji je isprva bio namijenjen isključivo djeci predškolskog uzrasta i učenicima osnovnih škola, da bi potom, prilikom odvijanja, proširio se i time obuhvatio vrlo širok dobni raspon sudionika. Oni su, u konačnici, bili vrlo zadovoljni s odvijanim *stručnim vodstvima*, kao i *preostalim radioničkim aktivnostima*. No, iako je program trajao kratko, dakle koliko i sama izložba koju je pratio, specifičnosti u načinima pojedinih faza i postupaka korišteni su isključivo tada. Kada je nadalje nužno sažeti cjelokupni rad, potrebno je istovremeno istaknuti kako se upravo ovaj primjer kreativnog i edukativnog programa pokazao vrlo adekvatnim i kvalitetnim s obzirom na razdoblje te specifičnosti suvremenog društva unutar kojega se provodi. Naime, u tom društvu sve više postaje važan isključivo pojedinac i njegova individualizirana priroda. Zato današnji odgojni i obrazovni sustavi teže prilagođavanju procesa učenja i poučavanja svakome od njih, gdje će ga se pritom potaknuti na povezivanje, razvijanje te korištenje postojećeg znanja, vještina i sposobnosti u svrhu stjecanja te izgrađivanja novog, a kojeg će potom moći usavršavati tijekom cijelog života. S obzirom na to da je takav proces poticanja i oblikovanja cjeloživotnog učenja kod učenika u hrvatskim školama još uvijek u začetku, veliki doprinos tome daju druge institucije, među kojima su značajne i muzejske. Naime, one nastoje provoditi programe koji su slični ovome, i to u svrhu već istaknutih ciljeva. Stoga se na samom kraju također može zaključiti, kako se one ipak puno brže te uspješnije prilagođavaju suvremenim tendencijama znanosti i obrazovanja u odnosu na njegove odgojno-obrazovne sustave te znatno doprinose poticaju i oblikovanju cjeloživotnog učenja, ne samo kod učenika, već kod svih sudionika njegovog programa.

Bibliografija

1. Antoš, Zvezdana. "Aktivno sudjelovanje građana u skupljanju predmeta. Muzej prekinutih veza". *Informatica museologica* 42, br. 1-4 (2012): 101-104.
2. Baće, Ivana. "Hajdemo naučiti osmjehujući se. Mogućnosti muzeja u okviru HNOS-a". U: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka -Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak, 52-58, Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010.
3. Banovac, Barbara. "Muzejsko-pedagoška radionica=likovna radionica?". U: *V. Zbornik radova. Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka -Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak, 33-37. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010.
4. Baranović, Branislava, ur. *Školski kurikulum. Teorijski i praktični aspekti* (Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 2014).
5. Batina, Klementina. "Kulturalni studiji i njihov prilog razumijevanju fenomena ubrzanog rasta muzeja". *Etnološka istraživanja* br. 14 (2009): 253-266.
6. Bezić, Živan. "Što znači odgajati?". *Obnovljeni život* 32, br. 4 (1977): 333-344.
7. Bognar, Branko. "Škola na prijelazu iz industrijskog u postindustrijsko društvo". *Metodički ogledi* 10, br. 2 (2004): 9-24.
8. Brezinščak, Renata, Kletečki, Eduard, Kletečki, Nataša, Cvetković-Kižlin, Mirjana i Petravić, Branka. "Mogućnosti primjene HNOS programa u Hrvatskom prirodoslovnom muzeju". U: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka -Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak, 48-51. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010.
9. Brezinščak, Renata i Kletečki, Eduard. "Nove tehnologije – veza između posjetitelja i muzeja. Primjena modernih tehnologija u izložbenim programima Hrvatskog prirodoslovnog muzeja". U: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki, 21-28. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006.

10. Buggle, Franz. *Razvojna psihologija Jeana Piageta. O spoznajnom razvoju djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2002.
11. Cindrić, Mijo. "Izvanastavne i izvanškolske aktivnosti učenika osnovne škole". *Život i škola* 41, br. 5-6 (1992): 49-67.
12. Davies, Norman. *Europe. A history*. Oxford, etc.: Oxford University Press, 1996.
13. Dewey, John. *Interest and Effort in Education*. Boston: Riverside Press, 1913.
14. Dubrović, Ervin, ur. i pisac predgovora. *(R)evolucija u muzeju grada Rijeke*. Tekst kataloga napisale Ema Aničić i Marije Lazanja Dušević. Rijeka: Muzej grada Rijeke, 2016.
15. Dumbović, Ivana. "Neka škola započne u Školskom muzeju...". U: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković, 95-100. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007.
16. Gob, André i Drouguet, Noémie. *Muzeologija. Povijest, razvitak, izazovi današnjice*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2007.
17. Grbavac, Vitomir, Tepeš, Božidar i Rotim, Franko. "Informacijska tehnološka revolucija na početku 21. stoljeća". *Društvena istaživanja* 12, br. 5(67) (2003): 847-871.
18. Hooper-Greenhill, Eilean. *Museum and Gallery Education*. London: Leicester University Press, 1994.
19. Hooper-Greenhill, Eilean. *Museums and the Shaping of Knowledge*. London: Routledge, 1992.
20. Hotko, Jelena. "Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej". *Povijest u nastavi* 8, br. 16 (2) (2012): 231-245.
21. Humski, Vera. "Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945) s bibliografijom". *Muzeologija* br. 24 (1986): 5-63.
22. Jagrović, Nikola. "Sličnosti i razlike pedagoških modela Marije Montessori, Rudolfa Steinera i Celestina Freineta". *Školski vjesnik* 56, br. 1-2 (2007): 65-77.
23. Janković, Marija. "Socijalna kompetencija i zvanje ravnatelja osnovnih i srednjih škola". *Andragoški glasnik* 16, br. 2(2012): 117-129.
24. Jelavić, Željka. "Obrazovanje za muzejske pedagoge – stvarnost i/ili utopija". U: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim*

- sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković, 15-20. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007.
25. Jukić, Renata. "Konstruktivizam kao poveznica poučavanja sadržaja prirodoznanstvenih i društvenih predmeta". *Pedagogijska istraživanja* 10, br. 2 (2013): 241-263.
26. Katz, Lilian G. i McClellan, Diane E. *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa, 1999.
27. Kiper, Hanna i Mischke, Wolfgang. *Uvod u opću didaktiku*. Zagreb: Educa, 2008.
28. Klaić, Mario. "Komunikacija muzeja s posjetiteljem – Poster: Muzejska pričaonica – igraonica *Spojimo Miljenka i Dobrilu*". U: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki, 234-239. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006.
29. Kolić-Vehovec, Svjetlana. *Edukacijska psihologija*. Rijeka: Filozofski fakultet, 1998.
30. Koludrović, Morana i Ercegovac, Ina Reić. "Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi". *Odgojne znanosti* 12, br. 2 (2010): 427-439.
31. Krapp, Andreas. "Structural and dynamic aspects of interest development: theoretical considerations from an ontogenetic perspective". *Learning and Instruction* 12, br. 3 (2002): 383-409.
32. Kuka, Ermin. "Koncept neformalnog obrazovanja". *Život i škola* 58, br. 27 (2012): 197-203.
33. Kuzmanović, Vesna Buljubašić i Botić, Tanja. "Odnos školskog uspjeha i socijalnih vještina kod učenika osnovne škole". *Život i škola* 58, br. 27 (2012): 38-54.
34. Martić, Malina Zuccon. "Vodstva u muzeju". U: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković, 77-86. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007.
35. Maroević, Ivo. "Muzeji i razvitak lokalnih zajednica u Hrvatskoj nakon Domovinskog rata". U: *Baštinom u svijet. Muzeološke teme, zaštita spomenika, arhitektura*, 82-86. Petrinja: Matica hrvatska i Ogranak Petrinja, 2004.

36. Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta i Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993.
37. Martinko, Jasna. "Radionica – metoda interaktivnog učenja i poučavanja odraslih". *Andragoški glasnik* 16, br. 2 (29) (2012): 165-174.
38. Matić, Daniela. "Suvremena škola i razvoj". *Putokazi* br. 2 (2014): 119-129.
39. Mayer, John D., DiPaolo, Maria i Salovey, Peter. "Perceiving affective content in ambiguous visual stimuli: a component of emotional intelligence". *Journal of personality assessment* 54, br. 3-4 (1990): 772-781.
40. Mayer, John D., Salovey, Peter i Caruso, David R. "Emotional intelligence: theory, findings, and implications". *Psychological Inquiry* 15, br. 3 (2004): 197-125.
41. Miljković, Dubravka, Rijavec, Majda, Vlahović-Štetić, Vesna i Vizek-Vidović, Vlasta. *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP i VERN, 2003.
42. Munjiza, Emerik i Lukaš, Mirko. "Od poučavanja kao praktične vještine do samostalne teorije o nastavi". *Život i škola* 59, br. 29 (2013): 19-33.
43. Munjiza, Emerik. *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku i Hrvatski pedagoško-književni zbor ogranak Slavonski Brod, 2009.
44. Nemet, Maja Brust. "Socijalna kompetencija polaznika pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke izobrazbe". *Magistra Iadertina* 9, br. 1 (2015): 99-109.
45. Denis Nepokoj, ur. i pisac predgovora. *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka*. Tekst kataloga napisala Denis Nepokoj (et. al.). Rijeka: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, 2004.
46. Petz, Boris, ur. *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005.
47. Pivac, Josip. *Inovativnom školom u društvo znanja. Škola i razvoj*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2000.
48. Poljak, Vladimir. *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga, 1991.
49. Radovčić, Jakov i Kovačić, Željko. "Kako u Hrvatskoj graditi novi muzej", *Informatica museologica* 33, br. 3-4(2003): 39-41.
50. Raguž, Mirko. "Zakon od 14. listopada 1874. ob u ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji". *Senjski zbornik* 37, br. 1 (2010): 87-98.
51. Razum, Ružica. "Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj". *Bogoslovska smotra* 77, br. 4 (2008): 857-880.

52. Ribarič, Mateja. "Načini suradnje muzeja s osnovnim i srednjim školama". U: *Zbornik radova. V. Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka -Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak, 24-32. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010.
53. Sindik, Joško. "Konstrukcija upitnika pretjeranog samopouzdanja i mogućnost njegove primjene u području sporta". *Hrvatski športskomedicinski vjesnik* 26, br. 1 (2011): 39-51.
54. Smetko, Andreja. "Stručno vodstvo kao oblik muzejske komunikacije". U: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković, 61-76. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007.
55. Somolanji, Ida i Bognar, Ladislav. "Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima". *Život i škola* 54, br. 19 (2008): 87-94.
56. Suhodolčan, Ljiljana. "Dijete u muzeju". U: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka - Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak, 99-103. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010.
57. Šiljković, Željka, Rajić, Višnja i Bertić, Daniela. "Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti". *Odgovne znanosti* 9, br. 2 (14) (2007): 133-145.
58. Škarić, Mila. "Edukativni posrednički servis. Rješenje za bolju komunikaciju obrazovnih institucija: škole i muzeja". U: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka -Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak, 38-47. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010.
59. Škarić, Mila. "Informacija (ne)prilagođena korisniku ili basna o lisici i rodi". U: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki, 155-165. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006.
60. Šoda, Lucija. "Medom i računalima do publike". U: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki, 166-173. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006.
61. Šola, Tomislav. *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji. Prema kibernetičkom*

- muzeju*. Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM i Kratis, 2003.
62. Šola, Tomislav. "Prilog mogućoj definiciji muzeologije". *Informatica museologica* 15, br. 1-3 (1985): 8-11.
 63. Špoljar, Marijan. "Muzej i škola". *Muzejski vjesnik* 5, br. 5 (1982): 3-5.
 64. Štorić, Jasenka Lulić. "Muzejska radionica – neposredni susret s kulturnom baštinom". U: *Zbornik radova. IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006.*, gl. ur. Božidar Pejković, 162-167. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2007.
 65. Težak, Spomenka. "Edukativni programi u Gradskom muzeju Varaždin tijekom 2004. godine". U: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki, 255-264. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006.
 66. Tome, Saša. "Zašto se ne bismo u muzeju razodili i istodobno naučili nešto novo?". U: *Zbornik radova. V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka -Dubrovnik - Bari - Rijeka, 29. rujna - 3. listopada 2008.*, ur. Mila Škarić i Renata Brezinščak, 71-76. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2010.
 67. Uchytíl, Andrej. "Stratificiranje projektantskog opusa arhitekta Nevena Šegvića". *Prostor* 11, br. 2 (26) (2004): 145-155.
 68. Van Mensch, Peter. "Towards a Methodology of Museology." Dok. dis., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1992.
 69. Vrcelj, Sofija. *Školska pedagogija*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 2000.
 70. Vujić, Žarka. *Izvori muzeja u Hrvatskoj. Including a comprehensive summary in English*. Zagreb: Art magazin Kontura, Hrvatsko muzejsko društvo i Hrvatski nacionalni komitet ICOM, 2007.
 71. Vukasović, Ante. *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor MI, 1999.
 72. Zarevski, Predrag. *Psihologija pamćenja i učenja*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2007.
 73. Žbirkova, Viera i Jurova, Jarmila. "Communication In The Museum As An Act Of The Educational Process And Their Mutual Influence". U: *Zbornik radova. III. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 14.-16. listopada 2004.*, gl. ur. Eduard Kletečki, 206-216. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2006.
 74. Žigo, Sabina, ur. i pisac predgovora. *Vrijeme je novac*. Tekst kataloga napisala

Sabina Žigo. Rijeka: Muzej grada Rijeke, 2016.

75. Žubrinić, Dušan. "Kraj ideologije i postindustrijsko društvo". Revija za sociologiju 6, br. 2-3 (1976): 79-85.

Web stranice

- <https://www.carnet.hr/referalni/obrazovni/mkod/pedagogija/kognit.html> (posjećeno 25.4.2017.)
- <https://www.carnet.hr/referalni/obrazovni/mkod/pedagogijkonstr.html> (posjećeno 25.4.2017.)
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25084> (posjećeno 25.4.2017.)
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59415> (posjećeno 25.4.2017.)
- Gradsko vijeće grada Rijeke. "Prijedlog odluke o imenovanju članova kulturnih vijeća Grada Rijeke". 2013. (www.rijeka.hr/fgs.axd?id=12789) (pogledano 25.4.2017.)
- <http://www.hrleksikon.info/definicija/interes.html> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://www.icombih.org/site/definicija-muzeja.19.html> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://hebeta.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=32559> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://hebeta.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=51938> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://hebeta.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=47271> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://hebeta.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=52299> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://www.hsmuzej.hr/hrv/predmet.asp?p=373> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://www.muzej-rijeka.hr/povijest.asp> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://www.muzej-rijeka.hr/vrijeme-je-novac.asp> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://muzejski-portal.hrmud.hr/hr/events/obogati-se-u-muzeju-grada-rijeke/> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://www.novelist.hr/Vijesti/Rijeka/Slagalica-Braille-Riddles-Originalne-rijecke-puzzle-za-slijepu-i-slabovidnu-djecu> (pogledano 25.4.2017.)

- <http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno teme/zasto-je-igra-vazna-za-razvoj-djece/> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://proleksis.lzmk.hr/31933/> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://proleksis.lzmk.hr/26084/> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://proleksis.lzmk.hr/17632/> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://radio.hrt.hr/radio-rijeka/clanak/vrijeme-je-novac-rijecka-povijest-u-numizmatickoj-zbirci/134421/> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://startup.rijeka.hr/timovi/timovi-6-generacija/braille-riddles/> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://www.teklic.hr/biz/startup-braille-riddles-zelimo-slijepoj-i-slabovidnoj-djeci-omoguciti-puzzle-besplatno/> (pogledano 25.4.2017.)
- Vlada Republike Hrvatske. "Strategija odgojno-obrazovnog djelovanja". 1999. (<https://element.hr/artikli/file/1127>) (pogledano 25.4.2017.)
- <http://zbirke.muzej-rijeka.hr/fondovi-sekundarne-dokumentacije.html> (pogledano 25.4.2017.)
- <http://zbirke.muzej-rijeka.hr/knjiznica-muzeja.html> (pogledano 25.4.2017.)

PRILOG 1

Naslov: Obogati se u Muzeju grada Rijeke [kreativno - edukativni program]

20. siječnja 2017.

Poštovani,

pozivamo vas na bogaćenje novim iskustvima i znanjima u Muzeju grada Rijeke - pridružite nam se u izradi kovanica i medalja. Program se odvija u okviru izložbe *Vrijeme je novac* koja će biti otvorena do 28. veljače 2017. godine.

"Rudnik" otvaramo po dogovoru, "kovanje" novca s edukativnim igrama traje ukupno 2 sata, a prijaviti se možete na renata.filcic@gmail.com ili broj 091 979 4441.

Cijena radionice: 10 kn.

Više na: <http://www.muzej-rijeka.hr/vrijeme-je-novac.asp>

Iščekujemo vaš dolazak!

POSLANO:

1. PREDŠKOLSKIM INSTITUCIJAMA U RIJECI

Dječji vrtić "Rijeka", Rijeka (e-mail: info@rivrtici.hr)

Dječji vrtić "Mali princ" Novo naselje Krnjevo, Rijeka; Područni vrtić "Mala sirena", Zamet,
Rijeka (e-mail: mali.princ@ri.t-com.hr)

Dječji vrtić "Žirafa", Rijeka (e-mail: zrinek@gmail.com)

Dječji vrtić "Luna", Rijeka (e-mail: djecjivrticluna@gmail.com)

2. OSNOVNIM ŠKOLAMA U RIJECI

Osnovna škola (Scuola Elementare) "Belvedere", Rijeka (e-mail: belvedere@os-belvedere-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Brajda", Rijeka (e-mail: osbrajda@os-brajda-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Centar", Rijeka (e-mail: centar@os-centar-ri.skole.hr)

Osnovna škola (Scuola Elementare) "Dolac", Rijeka (e-mail: ured@os-dolac-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Eugen Kumičić", Rijeka (e-mail: ek@os-ekumicic-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Fran Franković", Rijeka (e-mail: ured@os-ffrankovic-ri.skole.hr)

Osnovna škola (Scuola Elementare) "Gelsi", Rijeka (e-mail: se@os-gelsi-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Gornja Vežica", Rijeka (e-mail: ured@os-gornja-vezica-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Ivana Zajca", Rijeka (e-mail: skola@os-izajca-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Kantrida", Rijeka (e-mail: ravnatelj@os-kantrida-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Kozala", Rijeka (e-mail: oskozala@os-kozala-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Nikola Tesla", Rijeka (e-mail: os-ntesla@net.hr) (e-mail: ured@os-ntesla-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Pećine", Rijeka (e-mail: ured@os-pecine-ri.skole.hr) (e-mail: ospecine.rijeka@gmail.com)

Osnovna škola "Pehlin", Rijeka (e-mail: ravnatelj@os-pehlin-ri.skole.hr)(e-mail: tajnistvo@os-pehlin-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Podmurvice", Rijeka (e-mail: ospodmurvice@os-podmurvice-ri.skole.hr)(e-mail: os.podmurvice.rijeka@gmail.com)

Osnovna škola (Scuola Elementare)"San Nicolo", Rijeka (e-mail: se@os-san-nicolo-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Srdoči", Rijeka (e-mail: ossrdoci@os-srdoci-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Škurinje", Rijeka (e-mail: skola@os-skurinje-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Trsat", Rijeka (e-mail: os.trsat.rijeka@os-trsat-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Turnić", Rijeka (e-mail: os-turnic@os-turnic-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Vežica", Rijeka (e-mail: iskola@os-vezica-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Vladimir Gortan", Rijeka (e-mail: ured@os-vgortan-ri.skole.hr)
(os.vladimir.gortan.rijeka@gmail.com)

Osnovna škola "Zamet", Rijeka (e-mail: zamet@os-zamet-ri.skole.hr)

3. OSNOVNIM ŠKOLAMA U OKOLICI RIJEKE

(ČAVLE, DRAŽICE, JELENJE)

Osnovna škola "Čavle", Čavle (e-mail: os.cavle@gmail.com) (e-mail: ured@os-cavle.skole.hr)

Osnovna škola "Dražice", Dražice (e-mail: skola@os-drazice.skole.hr)

Osnovna škola "Jelenje", Jelenje (e-mail: skolajelenje51218@gmail.com)

PRILOG 2

Naslov: Obogati se u Muzeju grada Rijeke [kreativno - edukativni program]

19. veljače 2017.

Poštovani,

pozivamo vas na bogaćenje novim iskustvima i znanjima u Muzeju grada Rijeke - pridružite nam se u izradi kovanica i medalja. Program se odvija u okviru izložbe *Vrijeme je novac* koja će biti otvorena do 9. ožujka 2017. godine.

"Rudnik" otvaramo po dogovoru, "kovanje" novca s edukativnim igrama traje ukupno 2 sata, a prijaviti se možete na

sabrina.zigo@muzej-rijeka.hr<mailto:sabrina.zigo@muzej-rijeka.hr>, broj: 336 711,
351 095.

Cijena radionice: 10 kn.

Više na:

<http://www.muzej-rijeka.hr/vrijeme-je-novac.asp><<http://www.muzej-rijeka.hr/vrijeme-je-novac.asp>>

Iščekujemo vaš dolazak!

POSLANO:

1. PREDŠKOLSKIM INSTITUCIJAMA U RIJECI

Dječji vrtić "Rijeka", Rijeka (e-mail: info@rivrtici.hr)

Dječji vrtić "Mali princ" Novo naselje Krnjevo, Rijeka; Područni vrtić "Mala sirena", Zamet,
Rijeka (e-mail: mali.princ@ri.t-com.hr)

Dječji vrtić "Žirafa", Rijeka (e-mail: zrinek@gmail.com)

Dječji vrtić "Luna", Rijeka (e-mail: djecjivrticluna@gmail.com)

2. OSNOVNIM ŠKOLAMA U RIJECI

Osnovna škola (Scuola Elementare) "Belvedere", Rijeka (e-mail: belvedere@os-belvedere-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Brajda", Rijeka (e-mail: osbrajda@os-brajda-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Centar", Rijeka (e-mail: centar@os-centar-ri.skole.hr)

Osnovna škola (Scuola Elementare) "Dolac", Rijeka (e-mail: ured@os-dolac-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Eugen Kumičić", Rijeka (e-mail: ek@os-ekumicic-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Fran Franković", Rijeka (e-mail: ured@os-ffrankovic-ri.skole.hr)

Osnovna škola (Scuola Elementare) "Gelsi", Rijeka (e-mail: se@os-gelsi-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Gornja Vežica", Rijeka (e-mail: ured@os-gornja-vezica-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Ivana Zajca", Rijeka (e-mail: skola@os-izajca-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Kantrida", Rijeka (e-mail: ravnatelj@os-kantrida-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Kozala", Rijeka (e-mail: oskozala@os-kozala-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Nikola Tesla", Rijeka (e-mail: os-ntesla@net.hr) (e-mail: ured@os-ntesla-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Pećine", Rijeka (e-mail: ured@os-pecine-ri.skole.hr) (e-mail: ospecine.rijeka@gmail.com)

Osnovna škola "Pehlin", Rijeka (e-mail: ravnatelj@os-pehlin-ri.skole.hr)(e-mail: tajnistvo@os-pehlin-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Podmurvice", Rijeka (e-mail: ospodmurvice@os-podmurvice-ri.skole.hr)(e-mail: os.podmurvice.rijeka@gmail.com)

Osnovna škola (Scuola Elementare)"San Nicolo", Rijeka (e-mail: se@os-san-nicolo-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Srdoči", Rijeka (e-mail: ossrdoci@os-srdoci-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Škurinje", Rijeka (e-mail: skola@os-skurinje-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Trsat", Rijeka (e-mail: os.trsat.rijeka@os-trsat-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Turnić", Rijeka (e-mail: os-turnic@os-turnic-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Vežica", Rijeka (e-mail: iskola@os-vezica-ri.skole.hr)

Osnovna škola "Vladimir Gortan", Rijeka (e-mail: ured@os-vgortan-ri.skole.hr) (os.vladimir.gortan.rijeka@gmail.com)

Osnovna škola "Zamet", Rijeka (e-mail: zamet@os-zamet-ri.skole.hr)

3. OSNOVNIM ŠKOLAMA U OKOLICI RIJEKE

(ČAVLE, DRAŽICE, JELENJE)

Osnovna škola "Čavle", Čavle (e-mail: os.cavle@gmail.com) (e-mail: ured@os-cavle.skole.hr)

Osnovna škola "Dražice", Dražice (e-mail: skola@os-drazice.skole.hr)

Osnovna škola "Jelenje", Jelenje (e-mail: skolajelenje51218@gmail.com)

PRILOG 3

(1)

Naslov: Obogati se u Muzeju grada Rijeke [kreativno - edukativni program]

13. siječnja 2017.

Pozivamo vas na bogaćenje novim iskustvima i znanjima u Muzeju grada Rijeke - pridružite nam se u izradi kovanica i medalja. Program se odvija u okviru izložbe *Vrijeme je novac* koja

će biti otvorena do 28. veljače 2017. godine.

"Rudnik" otvaramo po dogovoru, "kovanje" novca zajedno s edukativnim igrama traje ukupno dva sata, a prijaviti se možete na renata.filcic@gmail.com ili broj 091 979 4441.

Cijena radionice: 10 kn.

(2)

Naslov: Obogati se u Muzeju grada Rijeke [kreativno - edukativni program]

(kreiran kao događaj na *Facebook-u* pod *Muzej grada Rijeke*)

17. siječnja 2017.

Iskuj svoj novčić u Muzeju grada Rijeke i još se k tome obogati za nova iskustva i saznanja! Uputite svoje dijete u pustolovinu izrade vlastitog novčića! Zavlačenjem u muzejski rudnik prepunog blagom s mladim kovačima promislit ćemo i odlučiti o izgledu i funkcionalnosti

vlastitih kovanica. Igrom razmjene dobara na pustom otoku dokučit ćemo ulogu i vrijednost novca!

Zašto su kovanice okrugle, zbog čega govorimo novcu kao blagu/životinjama i mnogo još otkrit ćemo s kovačima dobi od 6 do 10 godina u utorak 24. siječnja u 17h!

Zgrabi svoj novčić predbilježbom na:

- renata.filcic@gmail.com

- 091 979 4441

Cijena radionice: 10 kun(ić)a

Veselimo se vašem dolasku!!

~ Program se odvija u okviru izložbe **Vrijeme je novac** koja će biti otvorena do 28. veljače 2017. godine. Mogući su organizirani grupni dolasci. Više na: <http://www.muzej-rijeka.hr/vrijeme-je-novac.asp>~

(3)

Naslov: Obogati se u Muzeju grada Rijeke [kreativno - edukativni program]

(kreiran kao događaj na *Facebook-u* pod *Muzej grada Rijeke*)

20. siječnja 2017.

Iskuj svoj novčić u Muzeju grada Rijeke i još se k tome obogati za nova iskustva i saznanja!

Uputite svoje dijete u pustolovinu izrade vlastitog novčića! Zavlačenjem u muzejski rudnik prepunog blagom s mladim kovačima promislit ćemo i odlučiti o izgledu i funkcionalnosti vlastitih kovanica. Igrom razmjene dobara na pustom otoku dokučit ćemo ulogu i vrijednost

novca!

Zašto su kovanice okrugle, zbog čega govorimo novcu kao blagu/životinjama i mnogo još
otkrit ćemo s kovačima dobi od 6 do 10 godina u utorak 24. siječnja u 17h!

Zgrabi svoj novčić predbilježbom na:

- renata.filcic@gmail.com

- 091 979 4441

Cijena radionice: 10 kun(ić)a

Veselimo se vašem dolasku!!

(4)

Naslov: Obogati se u Muzeju grada Rijeke [kreativno - edukativni program]

(kreiran kao događaj na *Facebook-u* pod *Muzej grada Rijeke*)

6. veljače 2017.

[RADIONICA ZA ODRASLE]

U sklopu izložbe *Vrijeme je novac* organiziramo kreativno-edukativni program za odrasle!

Saznajte zašto su kovanice okrugle, koji su to riječki novci, iskusite svoj novac i medalju i

obogatite se za nova iskustva - 16. veljače u 17h!

Zgrabite svoj novac predbilježbom na:

- renata.filcic@gmail.com

- 091 979 4441

Vidimo se!

Cijena radionice: 10 kuna

(5)

Dodatak:

13. veljače 2017.

Obogatite se i vi u Muzeju grada Rijeke ovaj četvrtak u 16h!

<https://www.facebook.com/events/1843306542602426/>

Na fotografiji rad učenika OŠ Trsat :)

(6)

Naslov: Obogati se u Muzeju grada Rijeke [kreativno - edukativni program]

(kreiran kao događaj na *Facebook-u* pod *Muzej grada Rijeke*)

20. veljače 2017.

Poštovani,

pozivamo vas na bogaćenje novim iskustvima i znanjima u Muzeju grada Rijeke - pridružite nam se u izradi kovanica i medalja. Program se odvija u okviru izložbe *Vrijeme je novac* koja će biti otvorena do 9. ožujka 2017. godine.

"Rudnik" otvaramo po dogovoru, "kovanje" novca s edukativnim igrama traje ukupno 2 sata, a prijaviti se možete na sabrina.zigo@muzej-rijeka.hr, broj: 051 336 711, 051 351 095.

Cijena radionice: 10 kn.

Više na: <http://www.muzej-rijeka.hr/vrijeme-je-novac.asp>

Iščekujemo vaš dolazak!

PRILOG 4

Dragi učenici, molim vas da budete sudionici u istraživanju kojega provodim u sklopu svojeg diplomskog rada. Istraživanje obuhvaća učenike svih osnovnih škola unutar Primorsko-goranske županije. Naime, ovim upitnikom želimo ispitati kvalitetu, ali i korisnost radionice u kojoj upravo sudjelujete. Istodobno, želimo vidjeti, i kakav je Vaš stav prema tome na koji način muzej, odnosno njegov kreativno-edukativni program, uz školsku instituciju, sudjeluje u funkciji provođenja suvremenog procesa odgoja i obrazovanja, odnosno, koliko on zapravo doprinosi unaprjeđivanju vašeg interesa i shvaćanja pojedinog nastavnog gradiva, primjerice iz povijesti, hrvatskog jezika, itd.

S obzirom na to da nam je vaše mišljenje izrazito važno, molim vas da vaši odgovori budu iskreni i da što bolje izraze vaše osobno mišljenje.

Na taj način, ako se s pojedinom iznesenom tvrdnjom **slažete**, zaokružite "**DA**", odnosno, ako se s pojedinom iznesenom tvrdnjom **ne slažete**, zaokružite "**NE**".

Unaprijed vam hvala na suradnji!

1. Radionica mi je bila zanimljiva i kreativna.

DA

NE

2. Radionica mi je pomogla da bolje shvatim i razumijem neko školsko gradivo ili neku nastavnu jedinicu, npr. iz povijesti, hrvatskog jezika i sl.

DA

NE

3. Na ovoj sam radionici saznao/-la neke nove informacije i činjenice, a o kojima nisam prije učio u školi.

DA

NE

4. Nove stečene informacije i činjenice, npr. o pojavi prvog novca i robno-novčane razmjene, moći ću primijeniti i dalje iskoristiti u pisanim ili usmenim radovima u školi (u referatima, i sl.).

DA

NE

PRILOG 5

Rezultati anketnih upitnika za učenike osnovnih škola.

Sveukupno je **141 učenika osnovnih škola pozvano** na sudjelovanje u istraživanju i na ispunjavanje anketnih upitnika.

Pritom je sveukupno **138 učenika osnovnih škola pristalo** na sudjelovanje u istraživanju i na ispunjavanje anketnih upitnika, dok je **3 učenika osnovnih škola odbilo** sudjelovati u istraživanju i također ispuniti anketni upitnik.

Rezultati anketnih upitnika, od onih sveukupno **138 učenika osnovnih škola** što su **pristali** na sudjelovanje u istraživanju i na njihovo ispunjavanje, su sljedeći:

Redni broj pitanja iz anketnog upitnika.	Broj pozitivnih odgovora na postavljeno pitanje iz anketnog upitnika. Pitanje zatvorenog tipa.	Postotak pozitivnih odgovora na postavljeno pitanje iz anketnog upitnika. Pitanje zatvorenog tipa.	Broj negativnih odgovora na postavljeno pitanje iz anketnog upitnika. Pitanje zatvorenog tipa.	Postotak negativnih odgovora na postavljeno pitanje iz anketnog upitnika. Pitanje zatvorenog tipa.
1.	128	92%	10	8%
2.	100	72%	38	28%
3.	128	92%	10	8%
4.	106	76%	32	24%
5.	91	65%	47	35%
6.	123	89%	15	11%
7.	123	89%	15	11%
8.	121	87%	17	13%
9.	119	86%	19	14%

10.	<p>Pitanje je otvorenog tipa.</p> <p>Na njega je 18 od 138 učenika osnovnih škola pružilo svoj odgovor. To je svega 13% učenika osnovnih škola.</p> <p>Dakle, na njega 120 od 138 učenika osnovnih škola nije pružilo svoj odgovor. To je 87% učenika osnovnih škola.</p> <p>Odgovori na pitanje, na koje je 18 od 138 učenika osnovnih škola pružilo svoj, su sljedeći:</p>		
	Oblici i vrste odgovora na postavljeno pitanje iz anketnog upitnika. Pitanje otvorenog tipa.	Broj odgovora na postavljeno pitanje iz anketnog upitnika. Pitanje otvorenog tipa.	Postotak odgovora na postavljeno pitanje iz anketnog upitnika. Pitanje otvorenog tipa.
	<i>Ne.</i>	6	33%
	<i>Sve je bilo super.</i>	5	28%
	<i>Ne treba ništa mijenjati.</i>	3	17%
	<i>Nemam.</i>	2	11%
Pruženi konkretni odgovori od strane učenika osnovnih škola na postavljeno pitanje.	2	11%	

